

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ ЛЮДИНИ

*Матеріали Регіонального науково-практичного семінару
(18 грудня 2024 року)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Наталія КОМИХ, т.в.о. завідувача кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук, доцент;

Кирило НЕДРЯ, доцент кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент;

Еленора СКИБА, професор кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор;

Інна ШИНКАРЕНКО, доцент кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент;

Катерина МІТЧЕНКО, старший викладач кафедри психології, соціології та педагогіки Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

П 77 Природа та сутність людини: матер. Регіонал. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 18 грудня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. 134 с.

Збірник містить матеріали Регіонального науково-практичного семінару «Природа та сутність людини». Тематика публікацій присвячена актуальним питанням та проблемам, пов'язаним з адаптацією та інституалізацією безпекової складової освіти до викликів сьогодення, психологічними станами, стратегіями виживання людини, процесами соціальної консолідації суспільства в умовах війни в Україні. В роботі семінару взяли участь науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти вищих навчальних закладів України, практичні психологи, представники практичних підрозділів Національної поліції України та громадських організацій.

Матеріали науково-практичного семінару можуть бути корисними в освітньому процесі, науковій діяльності в закладах вищої освіти, а також у практичній діяльності психологів та співробітників сфери безпеки та оборони.

ЗМІСТ

Ірина НЕЧИТАЙЛО, Лариса КОЛІСНИК

Higher education in war conditions: current problems and challenges
according to professors and students.....7

Ірина ТРУБАВІНА

Деякі аспекти навчання гендерно-чутливому і недискримінаційному
спілкуванню у військових формуваннях України та НАТО.....9

Микола НЕСПРАВА

соціальна відповідальність як чинник формування
соціально-психологічної стійкості майбутніх студентів-психологів
в умовах сьогодення.....12

Володимир ІВАНЦОВ

Роль служби освітньої безпеки Національної поліції у забезпеченні
психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах
воєнного стану.....15

Елеонора СКИБА

Набуття гендерної компетентності як втілення принципу
верховенства права у професійній діяльності працівників поліції.....18

Петро ГНАТЕНКО

Особливості соціального прогнозування у сучасному суспільнознавстві.....19

Вадим ПАЛАГУТА

Кризовий стан ідеології неолібералізму та його наслідки.....21

Сергій ШЕВЦОВ

Homo Universalis як філософсько-антропологічне середостіння
університету.....26

Наталія МАКСИМОВСЬКА

Соціальна згуртованість суспільства в умовах війни.....29

Андрій ЄФРЕМЕНКО

Елементи стратегії соціально-психологічної адаптації учасників
освітнього процесу.....31

Наталія КОМИХ

Моральна травма як втрата довіри: соціально-психологічні прояви.....33

Інна ШИНКАРЕНКО

Особливості превенції стресових станів працівників поліції
в умовах війни 35

Іван КРІЦАК

Від кримінології до українського державно-політичного життя
через війну фронтів 38

Катерина МІТЧЕНКО

Особистісно-рольова зрілість фахівців, які працюють
із постраждалими від домашнього насильства 44

Юрій БЕРЕСТЕНЬ

Інформаційна безпека в забезпеченні освітнього процесу в умовах
війни та воєнного стану 46

Олександр ШУМЕЙКО

Особливості застосування сучасних підходів у комплексній
психологічній реабілітації поранених військовослужбовців 48

Регіна ІВЧЕНКО

Соціально-психологічна підтримка дітей та батьків як інструмент
розвитку їх резилієнтності 51

Аліна ЛУКОМСЬКА

Вплив воєнного стану на формування мовних адикцій
у підлітковому середовищі 54

Данііл ЗІНЧЕНКО, Олександр МУЗИЧУК

Служба освітньої безпеки Національної поліції як інноваційний
підхід до забезпечення безпечного середовища у школах під час
воєнного стану 57

Богдан КРІПАЧЕНКО, Сергій ШЕВЦОВ

Формування соціально-психологічної стійкості особистості крізь
призму філософії Ніцше 59

Катерина САМОХІНА, Зоя МІРОШНИК

Адаптивна особистість та її рольовий репертуар 61

Оксана МУСАЄЛЯН, Зоя МІРОШНИК

Профілактика професійного вигорання медичних працівників 64

Карина МОЛЧАНОВА, Світлана ЛУПАРЕНКО

Стресостійкість особистості в умовах війни 65

Олена МУХОПАД, Анжела ПОЛЯНИЧКО Соціальна робота з людьми похилого віку під час воєнного стану в Україні.....	67
Аліна ВАСЕЦЬКА, Катерина МІТЧЕНКО Психологічний вплив під час воєнного стану на поліцейського.....	69
Дар'я ЗУБ, Катерина МІТЧЕНКО Сучасні підходи до профілактики виснаження та професійної деформації у правоохоронній діяльності.....	72
Вікторія АХРАМЄЄВА, Катерина МІТЧЕНКО Становлення особистості поліцейського в умовах воєнного стану.....	74
Юлія САРБЄЙ, Олена ЄВДОКІМОВА Вплив участі в бойових діях на психоемоційний стан правоохоронців.....	77
Руслан ДАЙНЕГА, Елеонора СКИБА Логіка як один із інструментів розслідування кримінальних правопорушень у сфері гендерно зумовленого насильства.....	79
Владислав КУКО, Елеонора СКИБА Засоби критичного мислення у практичній роботі.....	82
Вікторія КИРИЧЕНКО, Володимир КРАСНОПОЛЬСЬКИЙ Психологічна стійкість як ключовий фактор успішної адаптації поліцейських до умов воєнного стану.....	85
Ксенія ЛЕБІДЬ, Олександр ШУМЕЙКО Особливості надання екстреної психологічної допомоги в епіцентрі надзвичайної ситуації.....	87
Олександр ТАНЦЮРА, Олександр ШУМЕЙКО Соціально-психологічний аналіз «правил війни» в межах концепції Ф. Пьюселіка.....	90
Тимур КУКАРІН, Інна ШИНКАРЕНКО Гендерна рівність під час воєнного стану.....	92
Владіслав КОНОПЛЯ, Святослав КРУК, Оксана СКИБА Профілактика суїцидальної поведінки у військовому середовищі.....	95
Ілона КАГДІНА, Інна ШИНКАРЕНКО Вплив воєнного стану на емоційну складову особистості підлітка.....	98

Лола НЕМОНОВА, Інна ШИНКАРЕНКО Гендерні особливості професійної орієнтації в осіб юнацького віку	101
Софія НОРОХА, Інна ШИНКАРЕНКО Роль юридичної психології у забезпеченні прав людини під час війни	104
Анастасія ЛІСНЯК, Інна ШИНКАРЕНКО Психологічна надійність поліцейського в екстремальних умовах воєнного стану	106
Альона КОЦ, Інна ШИНКАРЕНКО Особливості скоєння насильницьких злочинів у воєнний час	108
Владислава МАКАРЕНКО, Інна ШИНКАРЕНКО Психологічна підтримка працівників поліції під час воєнного стану	111
Владислав САВЧЕНКО, Інна ШИНКАРЕНКО Стратегії розвитку професійної стійкості особистості в умовах воєнного стану	114
Валерія ЧЕРНОВА, Інна ШИНКАРЕНКО Психологічні аспекти формування особистості професіонала під час воєнного стану	116
Олександр ШЕВЧЕНКО, Інна ШИНКАРЕНКО Специфіка психологічного стану осіб в умовах воєнного стану: надання допомоги та підтримки особистості	118
Тетяна ХИДЬКО, Інна ШИНКАРЕНКО Формування професійної ідентичності захисника України в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання структури МВС	120
Нікіта РУХЛО, Наталія КОМИХ Військові злочини як форми девіації, які реалізуються під час дії воєнного стану	123
Валерій КРАСІЛЬНИКОВ, Наталія КОМИХ Соціально-психологічна адаптація до освітнього процесу в умовах війни	126
Микола КЛІКІН, Наталія КОМИХ Соціологія як складова підготовки оперативних працівників поліції	128
Денис ВОЛЯНЮК, Наталія КОМИХ Соціальна реабілітація військовослужбовців: проблеми та перспективи	131

Ірина НЕЧИТАЙЛО,
професор кафедри соціології та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор соціологічних наук, професор
Лариса КОЛІСНИК,
завідувач аспірантури і докторантури,
доцент кафедри історії та політичної теорії
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
кандидат соціологічних наук, доцент

HIGHER EDUCATION IN WAR CONDITIONS: CURRENT PROBLEMS AND CHALLENGES ACCORDING TO PROFESSORS AND STUDENTS

The full-scale invasion of Russia into Ukraine has significantly impacted all social institutions without exception, including education. It should be noted that after three years of this great war, educational institutions, educators, and other participants in the educational process have already adapted to the specific conditions of war, which demonstrates the resilience of the domestic educational system and the effectiveness of the mechanisms that have ensured its continuous functioning.

If we look at the current discourse in higher education, particularly at the topics, issues, and questions being discussed in professional groups of educators operating on social networks (such as «Higher Education of Ukraine», «Union of Educators of Ukraine», etc.), we can observe a shift in priorities and a return from specific war-related problems (personnel issues, delays in salary payments, war-induced difficulties in conducting empirical research, etc.) to the typical concerns of educational institutions that educators were worried about before the invasion (issues of workload and salary levels for academic and teaching staff, problems of academic integrity, etc.).

This is supported by the results of our research conducted within the framework of the NGO «SMART MEDIA» project titled «Education Reform: What Matters?», which has been implemented since September 2023. The project involves conducting a series of focused group interviews with participants in the educational process and representatives of local self-government responsible for education. In 2023, such interviews were held with directors, teachers, and parents of schools in Kharkiv, Dnipro, Chernivtsi, and Ternopil (a total of 12 focus groups). Based on this, a document was prepared containing citizens' proposals to the authorities regarding amendments to certain regulatory documents that govern processes at the level of general secondary education.

Starting in August 2024, a new phase of the project began, focusing on issues and problems in domestic higher education. Six focused group interviews were conducted with representatives of top management, teachers, students, and postgraduates from higher education institutions in Dnipro, Chernivtsi, and Ternopil. All focus groups were held exclusively in offline format. Specifically, there were two focus groups consisting solely of teachers and top management representatives of universities; two groups with students and postgraduates; and two mixed groups with both teachers and students. It is important to emphasize that a representative from the local education department was present in each focus group, which is a mandatory requirement of the project. Each focus group gathered 12-15 participants.

The key questions that framed the focus group discussion were as follows:

1. The strengths and weaknesses of modern higher education;
2. The problems and obstacles in the process of reforming higher education;
3. Suggestions from participants on addressing the identified problems;
4. Images and visions of powerful, high-quality higher education in Ukraine.

Given the constraints on the volume of report theses, we unfortunately cannot provide a detailed review of the responses to each of the listed questions. We will limit ourselves to the main conclusions. Below are some of the problems voiced and proposals for their resolution made by focus group participants:

1. The lack of effective electronic document management tools. Educational institutions, together with the Ministry of Education and Science of Ukraine, need to work on developing such tools (electronic signature for documentation by individuals with specific affiliations and statuses, etc.).

2. An overly complicated and bureaucratized procedure for registering and submitting scientific projects and developments for grant funding. To avoid problems and misunderstandings with grant applications, a pilot testing of the application form should be conducted with a small sample of randomly selected researchers (introducing «beta testing»).

3. At the state level, there is a lack of an adequate regulatory framework for innovative activities in the field of education and science. There should be a transparent scheme for the commercialization of scientific developments. In our country, there are no accredited organizations that confirm the ethics of «experiments on people». Their establishment is necessary for the development and image of domestic science, researchers, and their innovative studies, as such confirmation is required by publishers of ranked foreign journals.

4. According to the new regulations for awarding academic degrees, the time allocated for conducting dissertation research and preparing dissertations for candidates of the third (educational-scientific) level of higher education is insufficient.

5. The requirement for mandatory matching of keywords in the research papers of postgraduate students with those of potential reviewers and opponents of their dissertation research significantly narrows the pool of the latter, leading to academic dishonesty.

Regarding the images and vision of a powerful, high-quality system of higher education in Ukraine, we discovered them in a somewhat unconventional way for sociological research – through the method of creating a creative product (creative drawing). An analysis of the creative products from the focus group participants allows us to conclude that a powerful and high-quality system of higher education is based on strong state funding, the development of scientific innovations, and motivated teachers and students.

Overall, as we can see, the results of our research confirm the conclusion that despite the extreme and difficult conditions of war, which have not objectively become any softer throughout the period of full-scale invasion, participants in the educational process are concerned about quite ordinary, traditional problems: financial, procedural, and personal development and growth in education. Based on the findings of the research, the suggestions from participants will be gathered, and through the efforts of the NGO «SMART MEDIA», they will be communicated to the central executive authorities to initiate a dialogue, achieve certain consensus, and adopt positive governmental decisions.

Ірина ТРУБАВІНА

професор кафедри соціальної педагогіки
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор педагогічних наук, професор

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВОМУ І НЕДИСКРИМІНАЦІЙНОМУ СПІЛКУВАННЮ У ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАННЯХ УКРАЇНИ ТА НАТО

Проблема надійності підлеглих у військових формуваннях є найактуальнішою. Від надійності залежить боєздатність та згуртованість війська. Сьогодні Україну боронять як чоловіки, так і жінки. Хоча за всіма гендерними стереотипами чоловік традиційно вважається захисником, а жінка – берегинею дома. Сьогодні сміливість та відданість Батьківщині немає статі. Від результатів війни буде залежати, чи буде щось берегти вдома. Тому багато жінок з різних мотивів стають до лав різних військових формувань в Україні, як українки, так і жінки іноземного походження. Усі знають про рівні можливості. Але в контексті курсу України в НАТО, закріпленого в Конституції України, постає питання про реальну гендерну рівність у військових формуваннях, коли жінок значно більше, ніж в мирний час боронить Україну. Значне місце в забезпеченні гендерної рівності як рівних можливостей для захисту Вітчизни посідає гендерно чутливе та недискримінаційне спілкування з військовослужбовцями/вицями.

Зазначимо, що взагалі спілкування з жінками-військовослужбовицями Збройних Сил України (ЗСУ) в контексті гендерних стандартів НАТО має специфічні особливості, оскільки містить у собі як інтеграцію гендерної чутливості, дотримання принципів рівності, так і загальні підходи до захисту прав людини і протидії дискримінації. Існують етичні засади спілкування з військовими, психологічні, але гендерні особливості спілкування жінок і чоловіків особливо не досліджувалися в нашій країні [1-4].

Ми вивчали гендерні аспекти спілкування в НАТО за сайтом організації, нормативними документами, періодичною пресою тощо. Гендерно чутливому спілкуванню і недискримінаційному спілкуванню приділено багато уваги. Проводяться курси, тренінги, створюються структури з гендерних радників, приймаються скарги, проводяться розслідування для викоренення дискримінації та нечутливого спілкування тощо. При цьому всі ці навчальні та організаційні заходи ґрунтуються на врахуванні сутності спілкування, особливостей спілкування жінок і чоловіків, їх психології, а також на забезпеченні гендерного мейнстрімінгу в усіх заходах від початку до кінця.

Основні аспекти навчання гендерно-чутливому та недискримінаційному спілкуванню в структурах НАТО містять:

1. Рівність і повага. Спілкування повинно базуватися на принципах рівності, де чоловіки і жінки мають однакові можливості висловлювати свої думки і брати участь в ухваленні рішень. Поважне ставлення до особистості військовослужбовиці є ключовим.

2. Чутливість до гендерних особливостей. Врахування фізичних і психологічних аспектів, які можуть впливати на жінок-військовослужбовиць, наприклад, в умовах стресу чи під час виконання бойових завдань, є важливим для ефективної комунікації.

3. Уникнення стереотипів. Спілкування повинно уникати стереотипізації жінок у військовій сфері, що може призводити до непорозумінь або приниження. Важливо акцентувати, що особисті якості та професійні навички важливі в службі незалежно від статі.

4. Підтримка і менторство. Надання підтримки, можливостей навчання та розвитку для жінок-військовослужбовиць може сприяти їхньому професійному зростанню й формуванню здорової командної атмосфери.

5. Діалог і вислуховування. Важливо створити відкриту комунікаційну атмосферу, де жінки можуть вільно висловлювати свої ідеї, занепокоєння та пропозиції. Активне слухання є важливою складовою ефективного спілкування.

6. Розуміння стресових факторів. Жінки-військовослужбовиці можуть стикатися з додатковими викликами, такими як відмінності в соціальних очікуваннях чи психологічний тиск. Важливо бути чутливими до цих аспектів під час спілкування.

7. Формальність і неформальність Спілкування може мати як формальний, так і неформальний характер. У неформальних ситуаціях важливо будувати довірливі відносини, що сприяє зменшенню бар'єрів у взаємодії.

8. Навчання та підвищення усвідомлення гендерних питань. Важливо проводити тренінги та освітні програми для всіх військовослужбовців, щоб підвищити усвідомлення гендерних питань і сприяти зміцненню довіри та співпраці в колективі.

Отже, гендерно чутливе та недискримінаційне спілкування потребує спеціального підходу, який відповідає гендерним стандартам НАТО, забезпечує ефективність взаємодії в армії та сприяє створенню сприятливого середовища для всіх військовослужбовців. Таким підходом є не лише гендерно чутливий, а й гендерно трансформаційний, а також загальні підходи до захисту прав людини для протидії дискримінації.

Враховуючи викладене, можна говорити про такі шляхи поліпшення освіти військовослужбовців/виць щодо гендерно чутливого та недискримінаційного спілкування:

- введення гендерної компетентності в освітні програми, а також питань гендерно чутливого та недискримінаційного спілкування в гендерну компетентність;

- навчання за однаковими програмами жінок і чоловіків у військових формуваннях, тоді як сьогодні спостерігаються окремі курси для жінок в ЗВО;

- врахування рівня розвитку гендерної компетентності під час складання освітніх програм; тоді як сьогодні спостерігаємо дублювання і повтори в дисциплінах і програмах різного рівня;

- використання закордонного досвіду і документів з проблеми, кейсів, матеріалів журналістів тощо як виховного навчання військовослужбовців/виць.

Сьогодні подібний курс розробляється для офіцерів вищого складу для системи Міністерства оборони України, як і відеокурс про гендерно чутливе та недискримінаційне спілкування з тестуванням для Армії+.

Список використаних джерел:

1. Олексюк Н. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України: монографія. К. : ВД «Слово», 2011. 304 с.

2. Поліщук В. Соціальна підтримка військовослужбовців Збройних Сил як важливий напрям соціальної політики у США: соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді: українські реалії та міжнародний досвід: кол. монографія. Тернопіль : Осадча Ю. В., 2018. С. 182-196.

3. Трубавіна І. М., Каліна К. Є., Байдала В. В. До питання про теоретичні основи соціальної роботи з військовослужбовцями (на основі світових і вітчизняних теорій). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2020. № 7 (338). С. 211-224.

4. Трубавіна І. М., Бойко С. М., Ніконенко О. В. Етичні питання спілкування та професійної діяльності соціальних працівників у роботі з сім'єю військовослужбовців. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2021. № 6 (344). С. 130-140.

Микола НЕСПРАВА

професор кафедри філософії та педагогіки
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
професор Українського інституту
імені Віктора Франкла,
доктор філософських наук, професор

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

*Потреба психотерапевта є доповненням
болю клієнта. Коли людина, яка страждає,
приходить до нас за допомогою, ми не
можемо виявитися випадковими людьми.
Коли ми можемо поєднати свої потреби
з болем клієнта, ми отримуємо можливість
збагатити його життя і своє [10, с. 133].
Джеймс Ф. Т. Бьюдженталь*

Трансформаційні процес в сучасному українському суспільстві створюють численні виклики для молодих фахівців, зокрема для майбутніх студентів-психологів. Військові дії, економічні та соціальні зміни, зростання рівня стресу в суспільстві потребують від майбутніх спеціалістів психологічної допомоги високої адаптивності та соціально-психологічної стійкості. Одним із ключових чинників формування цих якостей є соціальна відповідальність, яка має особливе значення у професійній діяльності психолога.

Аналіз наукової літератури дозволяє узагальнити, що соціальна відповідальність особистості – це морально-ціннісне стійке [8 с. 93], інтегроване [5 с. 88] особистісне утворення, що включає стратегію соціальної поведінки особистості, дозволяє робити усвідомлений професійний вибір [7, с. 283] та нести відповідальність [6, с. 114], удосконалювати себе як фахівця й особистості [4, с. 54], є критерієм оцінки взаємин і взаємодії з іншими членами соціуму [3, с. 212].

Треба зазначити, що соціальна відповідальність – це усвідомлене прагнення людини брати участь у поліпшенні життя суспільства, враховувати його потреби та інтереси у власній діяльності. У контексті підготовки майбутніх студентів-психологів соціальна відповідальність являє собою не тільки етичний принцип, а й практичний інструмент розвитку їхньої соціально-психологічної стійкості.

У контексті нашого дослідження слушною є думка, що соціальна відповідальність вчить майбутніх психологів бачити свою роль як складову більшої системи – суспільства. Залучення до соціально значущих ініціатив, волонтерства, допомоги тим, хто переживає складні життєві обставини, розвиває емпатію, співчуття, а також сприяє формуванню глибокого розуміння соціальної природи людських проблем. В умовах трансформаційного періоду, коли зростає запит на психологічну підтримку та допомогу, це стає особливо актуальним.

Соціальна відповідальність також є чинником розвитку ціннісно-сислової сфери особистості, формує систему цінностей студентів-психологів. Трансформоване ціннісне ставлення молоді до свого життя, актуалізує можливість свободи вибору [2, с. 27]. А цей вибір лежить у морально-етичній площині особистості майбутніх практичних психологів [1, с. 11].

Відповідальність зростає разом із унікальністю людини та неповторністю ситуації. В. Франкл звертає увагу на те, що унікальність і неповторність є фундаментальними компонентами сенсу людського життя [9, с. 86-87].

Підтримуємо думку Е. Лукаса, що терапевти не нав'язують свої цінності іншим, хоча мають чітке уявлення про свої власні цінності. Вони вважають, що клієнти – це не жертви обставин, а співтворці, які несуть відповідальність за своє лікування [11].

Це закладає основу соціально-психологічної стійкості, особистісної цінності, сприяє перспективному розвитку, створює чітку систему орієнтирів для майбутніх викликів. Соціальна відповідальність не тільки визначає моральну основу професійної діяльності, але й допомагає майбутнім психологам усвідомити важливість власних дій у соціумі.

Крім того, виконання соціально відповідальних завдань допомагати формувати соціально-психологічну стійкість, адже психологи стикаються з реальними кризовими ситуаціями, складними моральними дилемами, емоційним виснаженням, конфліктами й непередбачуваними змінами у суспільстві. Практичний досвід у таких умовах сприяє розвитку здатності не лише адаптуватися до стресових обставин, але й навчитися зберігати внутрішню стійкість і готовність діяти в інтересах інших. Соціально-психологічна стійкість допомагає майбутнім студентам-психологам, навіть у складних обставинах, зберігати емоційну та психологічну стабільність, гнучкість, зосередженість, не втрачаючи мотивації та віри в себе, здатності знаходити сенси.

Важливо, щоб під час навчання студенти розвивали усвідомлення того, що їхній професійний вибір впливає на соціальні процеси, формування морального та психологічного клімату суспільства. Не лише надавати кваліфіковану допомогу своїм клієнтам, але й бути активними учасниками процесів відновлення та розвитку суспільства, які відбуваються в країні. Вони мають стати провідниками змін, сприяючи поширенню здорового

способу життя, розвитку ціннісно-сміслової сфери, емоційної грамотності, поліпшенню психологічного благополуччя та адаптації громадян до нових реалій.

Відповідальність за інших людей, суспільство та професійну етику формує у майбутніх студентів-психологів відчуття власної значущості та мотивує їх до постійного саморозвитку. Це допомагає їм не тільки бути більш стійкими до викликів, але й сприяє формуванню сильної ціннісно-сміслової сфери.

Людина з розвиненою ціннісно-сміською сферою здатна інтегрувати нові смисли у свою систему цінностей, без втрати власної ідентичності, зберігати соціально-психологічну стійкість, розвивати соціальну відповідальність.

Впровадження соціальної відповідальності в психологічну освіту буде сприяти ставленню майбутніх психологів до своєї роботи як до місії, яка зміцнює особистість, формує соціально-психологічну стійкість, допомагає робити значущий внесок у благополуччя суспільства в умовах його трансформації.

Список використаних джерел:

1. Балахтар В. Соціальна відповідальність у професійному становленні майбутніх практичних психологів. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. Київ, 2023. С. 9-12.
2. Деркач Л., Несправа М. Ціннісні орієнтації як чинники ставлення молоді до євроінтеграції. *European humanities studies: State and Society*. 2022. № 1. С. 20-36.
3. Несправа М. Прогнозування компонентів соціальної відповідальності майбутніх психологів на основі характеристик їх ціннісних орієнтацій. *Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2022. С. 209-222.
4. Кузьмінський А. Формування почуття соціальної відповідальності у майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття»*. 2020. № 1. С. 53-59.
5. Луцик Г. Розвиток соціальної відповідальності майбутніх психологів під час формування готовності до професійної діяльності у воєнний період. *Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості воєнний та повоєнний періоди: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 29-30 листопада 2023 р.)*. Рівне, 2023. С. 88-90.
6. Піговський М. Особливості формування соціальної відповідальності у майбутнього фахівця соціальної сфери в умовах війни в Україні. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 3. С. 112-117.
7. Поліщук В. Формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної роботи: системний підхід. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2 (9). С. 281-288.
8. Лукашов О. Складові соціальної відповідальності особистості соціально-психологічний зміст. *Психологія та соціальна робота*. 2022. № 1-2 (55-56). С. 92-104.
9. Франкл В. Лікар та душа. Основи логотерапії. Харків : КСД, 2023. 320 с.
10. Bugental, J. (2015). *The art of the psychotherapist*. London : W. W. Norton & Company, 308 s.
11. Lukas, E. (2020). *Living Logotherapy. Logotherapy Principles and Methods*. Bamberg, Germany : Elisabeth Lukas Archeve.

Володимир ІВАНЦОВ

начальник аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури,
професор кафедри
адміністративної діяльності
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
майор поліції

РОЛЬ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан, який впроваджується у державі під час загострення збройного конфлікту, кардинально впливає на всі сфери життя, зокрема й на освітній процес. Учасники освітнього процесу, такі як учні, студенти, викладачі та адміністративний персонал, стикаються зі значним емоційним і психологічним навантаженням. У цьому контексті діяльність Служби освітньої безпеки Національної поліції стає надзвичайно актуальною. Її завдання включають забезпечення як фізичної, так і психологічної безпеки, що є невід'ємною частиною стабільного функціонування навчальних закладів.

В умовах воєнного стану психологічні виклики для учасників освітнього процесу набувають критичного характеру, впливаючи на всі аспекти їхнього життя. Постійна небезпека обстрілів, вимушена міграція, втрата близьких, руйнування звичного середовища та перебування у зоні конфлікту створюють значне емоційне навантаження. Для учнів і студентів це проявляється через зростання рівня тривожності, виникнення депресивних станів і зниження здатності концентруватися на навчанні. Для багатьох дітей, які втратили домівки або були змушені залишити свої громади, адаптація до нового навчального середовища стає ще одним джерелом стресу. Крім того, вчителі та адміністративний персонал опиняються перед новими викликами, які виходять за межі їхніх професійних обов'язків [1]. Викладачі часто беруть на себе роль емоційної підтримки для учнів, які перебувають у стані психологічного дискомфорту, що значно підвищує рівень їхнього навантаження. Водночас самі педагоги часто страждають від емоційного вигорання через неможливість повноцінного відпочинку, страх за власну безпеку та безпеку своїх близьких. Їхня здатність ефективно виконувати свої функції знижується, оскільки вони самі потребують психологічної допомоги та підтримки. Особливо складною є ситуація у регіонах, де бойові дії тривають безперервно. Тут учасники освітнього процесу не лише стикаються зі звичайними викликами, але й змушені жити в умовах постійної небезпеки, що підсилює психологічне навантаження. У таких обставинах виникає гостра

потреба у впровадженні системної психологічної підтримки, яка враховувала б особливості ситуації воєнного часу. Це може включати як індивідуальні консультації, так і групові заняття з метою емоційного розвантаження.

Ми вважаємо, що Значну роль у подоланні цих викликів відіграє забезпечення фахової психологічної підтримки з боку компетентних структур. Служба освітньої безпеки Національної поліції покликана виконувати ключову функцію у цьому процесі, пропонуючи не лише фізичну охорону навчальних закладів, але й фокусуючись на створенні умов для емоційного благополуччя учасників освітнього процесу. Така багатопрофільна робота сприяє стабілізації психологічного стану як учнів, так і викладачів, що є запорукою ефективності освітнього процесу навіть в умовах кризових обставин.

Діяльність Служби освітньої безпеки Національної поліції спрямована на забезпечення як фізичної, так і психологічної безпеки учасників освітнього процесу, особливо в умовах воєнного стану. Одним із ключових аспектів її роботи є профілактична діяльність, яка включає проведення навчальних заходів, лекцій та практичних тренінгів. Ці ініціативи сприяють розвитку навичок управління стресом серед учнів, студентів та педагогів, а також формують у них стійкість до кризових ситуацій [2]. Розробка і впровадження спеціальних програм з емоційного саморегулювання дозволяє створити умови, за яких кожен учасник освітнього процесу має змогу отримати базові знання з подолання тривоги та страху. Кризова інтервенція є невід'ємною складовою діяльності Служби. У разі виникнення надзвичайних ситуацій працівники оперативно здійснюють заходи з евакуації учасників освітнього процесу, паралельно забезпечуючи первинну психологічну допомогу постраждалим. Така допомога може включати емоційну підтримку, консультації з питань подолання шокowego стану та перенаправлення до спеціалізованих установ для довгострокової терапії. Оперативність і професіоналізм у реагуванні дозволяють мінімізувати наслідки кризових ситуацій і забезпечити належний рівень турботи про постраждалих. Формування довіри між учасниками освітнього процесу та представниками Національної поліції є важливим фактором, який визначає успішність роботи Служби. Це досягається через регулярне співробітництво з освітніми установами, проведення інтерактивних зустрічей, організацію спільних заходів і відкритий діалог. Така взаємодія допомагає не лише забезпечити безпечне середовище, а й сприяє зниженню рівня тривожності серед учнів і педагогів, підвищуючи їхню впевненість у можливості отримати своєчасну підтримку [3]. В умовах, коли дистанційне навчання стає звичним явищем, особливо важливим є використання сучасних технологій для забезпечення психологічної підтримки. Служба освітньої безпеки активно розробляє та впроваджує онлайн-платформи, де учасники освітнього процесу можуть отримати доступ до рекомендацій із подолання стресу, пройти інтерактивні курси чи сесії з психологами. Цифрові ресурси дають змогу оперативно

надавати допомогу незалежно від місця перебування, що особливо актуально для тих, хто через воєнні дії опинився у віддалених регіонах. Інтеграція сучасних технологій не лише розширює доступ до послуг, а й створює інноваційний підхід до формування культури психологічної безпеки в освітніх закладах.

На наше переконання, завдяки таким комплексним механізмам діяльності Служба освітньої безпеки забезпечує стійкість освітнього процесу навіть у найскладніших обставинах, сприяючи збереженню емоційного та психологічного здоров'я його учасників.

Можемо зробити висновок, що діяльність Служби освітньої безпеки Національної поліції є ключовим елементом у забезпеченні стабільності освітнього процесу в умовах воєнного стану. Поєднання профілактичних, кризових та реабілітаційних заходів дозволяє знижувати рівень тривожності серед учасників освітнього процесу, сприяти їхній адаптації до складних умов та відновлювати емоційну рівновагу. У перспективі важливим завданням є розширення ресурсної бази для підвищення ефективності роботи Служби, а також зміцнення співпраці з міжнародними організаціями, які мають досвід роботи у кризових ситуаціях. Результати такої діяльності сприятимуть не лише збереженню психічного здоров'я, але й зміцненню довіри до правоохоронних органів та системи освіти загалом.

Список використаних джерел:

1. Валєєв Р. Г. Роль поліції у забезпеченні безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 400-403.
2. Погорілець О. І. Реалізація адміністративно-правового статусу підрозділів Національної поліції України щодо гарантування безпеки в освітньому середовищі. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 2 (62). С. 114-120.
3. Проценко І. О. Роль поліцейських підрозділів «Служба освітньої безпеки» у створенні безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу. *Проблеми сучасної поліцейстики*: матер. IV наук.-практ. конф. МВС України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 161-162.

Елеонора СКИБА

професор кафедри психології,
соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

НАБУТТЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Сучасне бачення майбутнього співіснування суспільств у загальній картині світу нерозривно пов'язане з необхідністю максимального розвитку індивідуальної відповідальності особистості в процесі професійної діяльності, особливо в умовах постійно діючих викликів різних характер: соціальний, економічний, культурний, психологічний та емоційний. Вимоги нового підходу до виконання своїх професійних обов'язків передбачають формування світогляду на демократичних засадах з урахуванням взаємодії та взаємовпливу особистості, суспільства та держави у створенні сучасного соціокультурного дискурсу. Одним із дієвих інструментів досягнення мети створення справедливого та гармонійного суспільства є включення гендерної компетентності як однієї зі складових правозахисної освіти до системи професійної підготовки поліцейських, що має забезпечити втілення гуманістичні цінності в суспільстві. Верховенство права, як один із показників функціонування правової держави, передбачає повагу до прав людини, рівність усіх людей перед законом і невідворотність покарання за його порушення. Попередження порушень прав людини є найвищою метою поліцейських офіцерів громади.

Треба визнати, що в умовах глобалізації соціальні системи набули таких ознак, як відкритість, нестійкість, несподіваність, непередбачуваність та нелінійність соціально-політичного типу розвитку сучасного середовища.

Звідси відчуття втраченого контролю за ситуацією, нестабільності на всіх рівнях соціальної структури, відчуття хаотичності і некерованості соціальних перетворень суспільних трансформацій.

Метою впровадження гендерної складової в різних її аспектах у навчальний процес майбутніх правоохоронців є частиною процесу формування у здобувачів вищої освіти світогляду, що ґрунтується на принципах справедливості, поваги до прав людини та недопущення гендерної дискримінації у будь-яких проявах, а також набуття знань та навичок, що спрямовані на реальне забезпечення у практичній площині принципу рівності чоловіків та жінок. Концепція гендерної рівності в освіті забезпечує як для чоловіків, так і для жінок доступ до освіти, до можливостей вільного соціально-культурного розвитку, що сприяє процесу соціалізації та втіленні у житті гуманістичних норм і цінностей.

Освіта спрямована на формування в суспільстві поваги до принципів рівності і недискримінації, має бути важливою і в процесі підготовки майбутніх спеціалістів з правоохоронної діяльності. Одним із соціальних завдань вищої освіти поліцейських є створення передумов для зміцнення єдності у суспільстві на основі зменшення соціальної напруженості через боротьбу з гендерною нерівністю на всіх рівнях соціальних інститутів. Такий підхід через включення знань з гендерної теорії у загальну парадигму освіти сприяє підготовці професійних кадрів, які забезпечують функціонування гендерно чутливих практик та запровадження принципів недискримінації серед чоловіків та жінок.

Повага до гідності людини як одного із невід'ємних прав кожної людини безпосередньо пов'язана із боротьбою проти прояву гендерно зумовленого домашнього насильства та гендерної дискримінації у публічній та приватній сферах. Знання з гендерної теорії, навички критичного мислення щодо негативного впливу гендерних стереотипів, вміння встановити причинно-наслідкові зв'язки на підставі логічно обґрунтованих висновків допомагає офіцерам поліції встановлювати професійно спрямований контакт, що позитивно впливає на попередження правопорушення у сфері захисту прав людини. Сучасний офіцер поліції має чітко усвідомлювати, що стан гендерних відносин є показником змін у площині соціально-культурних відносин та проявом дії у практичній площині верховенства права, де повага до прав людини є найвищою цінністю.

Список використаних джерел:

1. Скиба Е. К. Методологія подолання гендерних конфліктів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішні справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 174-179.
2. Скиба Е. К. Гендерні виклики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішні справ*. 2022. № 2. С. 187-194.

Петро ГНАТЕНКО

головний науковий співробітник
Інституту соціальної та політичної психології,
член-кореспондент Національної академії
педагогічних наук України,
доктор філософських наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬНОЗНАВСТВІ

З другої половини ХХ століття почався активний розвиток науки, що в широкому розумінні охоплює комплексні уявлення про майбутні перспективи людства, його основні цінності та соціокультурні проекти. У

вузькоспеціалізованому дискурсі ця наука отримала назву «футурологія» і зосереджується на прогнозуванні розвитку соціальних процесів. Важливими чинниками її становлення стали науково-технічний прогрес, зміни соціально-політичних формацій, що сприяли формуванню різноманітних концепцій щодо можливих шляхів розвитку суспільства. Серед таких концепцій виділяють апологетичний, ліворадикальний, реформістський підходи, однак їх спектр є значно ширшим.

Наукові теорії в галузі соціального прогнозування часто формувалися під впливом соціального середовища, в якому виникали та розвивалися відповідні ідеї. На процес концептуалізації прогнозів значний вплив мали економічні, політичні та національні чинники, що визначали умови життєдіяльності дослідників. Особливий інтерес становить аналіз специфіки соціального прогнозування крізь призму національної ідентичності, зокрема в контексті української національної психології. У сучасних умовах ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки перспективи соціального розвитку, його можливі моделі та напрями трансформації є предметом інтенсивного наукового аналізу.

Соціальне прогнозування безпосередньо пов'язане з політичними, економічними та культурними дискурсами, що визначають історичний шлях розвитку кожного суспільства. Кожна країна формує власне бачення майбутнього, спираючись на історичний, соціальний і культурний контекст, однак це відбувається з урахуванням глобальних соціальних змін. Значну роль у цьому процесі відіграють методи та підходи історичного аналізу, які дозволяють встановити причинно-наслідкові зв'язки між минулим, сучасним і майбутнім суспільного розвитку.

Аналізуючи соціальні моделі, представники різних наукових шкіл застосовують структурний підхід, критичне мислення та методи соціального моделювання. Використання сучасних методологічних підходів дозволяє виявити, що соціальні одиниці можуть діяти як у режимі співпраці, так і в умовах конфлікту за доступ до ресурсів. У межах діалектичного підходу соціальний світ постає як складна багаторівнева система, де всі соціальні інститути взаємопов'язані та функціонують як елементи єдиної структури. Дисфункція одного з соціальних інститутів може призвести до дестабілізації всієї системи, що підкреслює необхідність її цілісного та комплексного аналізу.

Окремої уваги заслуговує вплив соціальних інститутів на національні суспільства, які розглядаються як макрорівневі соціальні одиниці. Вони об'єднують населення, що мешкає в межах визначеної території, має спільні культурні цінності та підпорядковується певній політичній владі. Окрім географічних і політичних характеристик, національні суспільства відзначаються специфічним способом життя та ідентичністю, яка може ґрунтуватися на спільній мові, культурі чи історичному досвіді.

Соціальна ідентичність є ключовим елементом соціалізації, оскільки визначає індивідуальне «Я» особистості та її приналежність до певної групи. Взаємозв'язки між соціальними групами впливають на характер ідентичності, формуючи уявлення про «своїх» і «чужих». Дослідження соціальної ідентичності мають бути зосереджені на механізмах самоідентифікації та чинниках, що визначають диференціацію між групами. Приналежність до певної соціальної групи має безпосередній вплив на процес соціалізації та формування суспільних норм.

Важливо наголосити на взаємозалежності соціальних процесів, оскільки відчуття соціальної єдності є важливим чинником загального добробуту суспільства. Усі соціальні інститути взаємопов'язані, а їхня взаємодія визначає стабільність та функціональність соціальної системи. Отже, соціальне прогнозування повинно базуватися на концепції єдиного соціального світу, де взаємозв'язки між соціальними інститутами є визначальними для суспільного розвитку.

Вадим ПАЛАГУТА

професор кафедри філософії і педагогіки
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»,
доктор філософських наук, професор

КРИЗОВИЙ СТАН ІДЕОЛОГІЇ НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Тема запропонованих тез за своїм змістом складна та багатогранна, вона має багато проблемних аспектів, які передбачають зовсім протилежні погляди, різні тлумачення у соціально-гуманітарному пізнанні. Однак насамперед потрібно розглянути сучасні тлумачення понять ідеології та неолібералізму, зокрема його ідеологічні напрями, означити їх суттєві характеристики та можливі наслідки під час сучасної глобалізації як всесвітнього процесу економічної, політичної, культурної та релігійної інтеграції та уніфікації.

Тому перед тим, як зосередити увагу саме на ідеології неолібералізму, має сенс згадати розвиток уявлень про ідеологію, починаючи з кінця XVIII століття. Тож спочатку було розуміння ідеології як «науки про ідеї». Загальновідомо, що сам термін «ідеологія» у наукове використання вводить французький філософ, економіст та політичний діяч Антуан Дестют де Трасі, в якого ідеологія постає як філософсько обґрунтована раціональна та наукова форма, де мова є не тільки засіб вираження ідей, але і найважливіша та необхідніша умова їх формування, що передбачає суттєвий вплив мови на мислення. На думку де Трасі, це філософське положення поширюється на всі

науки загалом та на кожен окрему галузь пізнання зокрема. Тим самим, погляди на ідеологію де Трасі до певної міри передбачають *визнання мови та мовлення як фактор формування мислення*, що характерно лінгвістичним змінам ХХ століття. У цьому розумінні ідеологія є філософською передумовою та найважливішим фактором для розвитку науки.

Однак у ХІХ столітті та в подальшому ХХ столітті утворюється зовсім інший погляд на співвідношення ідеології та науки, зокрема ідеологія стає предметом жорсткої критики у марксизмі та соціології знання. Згідно із спорідненими поглядами на феномен ідеології цих наукових напрямів, ідеологія як система ідей виходить з-під контролю індивідів, набуває самостійного квазіавтономного існування та починає сприйматися індивідами як владна, «матеріальна» у своїй неминучості сила обставин, де нормальне бачення людського існування вже з самого початку перетворене, зокрема в розумінні соціальної реальності та суспільних процесів загалом. Згідно з критичними поглядами на ідеологію, у процесі натуралізації та гіпостазуванні ідей виявляється достатньо універсальний механізм роботи всіх існуючих систем ідеологій. Універсальною є думка Маркса, що суспільні інтереси у вигляді суспільних відносин формують соціальні позиції людей, груп, класів, соціальних прошарків, де ці позиції набувають своє значення у вигляді свідомих намірів, цілей, інтересів, установок тощо, і які набувають свого оформлення та значення у різних типах суспільної свідомості. У ній перетворена свідомість та процес реїфікації (уречевлення) формують на індивідуальному та суспільному рівні свідомості соціальну реальність, яка набуває характеру фетишизації сучасного, переважно товарного світу, який тільки посилюється в сучасному суспільстві споживання та є ознакою прагматизму та інструменталізму сучасного соціуму. Треба зазначити, що намічені Марксом перспективи критичного аналізу ідеології, зокрема розглядання ідеології як перетвореної або хибної свідомості, а також ідеологія як засіб боротьби, утримання, розширення та розповсюдження влади (владу виборюють, щоб керувати всіма процесами у суспільстві), надають колосальний вплив на подальший розвиток теорії ідеології.

Як наслідок, утворилося розуміння ідеології як антипода об'єктивного наукового знання, зручна мета для соціальної критики, яка отримала свій подальший розвиток у позитивістській соціології знання, де сама соціальна наука виступала у ролі незацікавленого арбітра, стороннього спостерігача, здатного вказати на розбіжності та спотворення у зразках об'єктивного світу, де вирішувалась проблема істинності трансцендентного та іманентного спостереження. Радикальна критика ідеології набула свого розквіту у Франкфуртській школі, зокрема у М. Хоркхаймера та Т. Адорно. На нашу думку, впливовою характеристикою сучасної неоліберальної ідеології, на що ще звернули увагу «франкфуртці», це така її характеристика, як засліплення (нім. *Verblendungszusammenhang*), яка доповнює товарний фетишизм суспільства споживання. Остання, як відомо, базується на процесі реїфікації

або уречевленні (нім. *Verdinglichung*). Однак у сучасному соціумі вона яскраво виділяє намагання фінансово-економічної та політичної еліти за допомогою комп'ютерних технологій нав'язувати населенню як біомаси стереотипні шаблони уявлень, мислення та дії майже на всі події життєдіяльності. Для цього політики неоліберальної ідеології задіюють потужні ідеологічні, масмедійні ресурси та створюють цілу низку квазінаукових установ, різноманітні фонди та некомерційні організації (НКО).

Неоліберальна ідеологія, яка формувалась на протязі останніх десятиліть та спиралась на нерегульовані ринки як найнадійніший шлях до загального процвітання, сьогодні зазнала краху. За оцінками відомого американського вченого Джозефа Стігліца «Одночасне падіння довіри до неолібералізму та до демократії не є якимось збігом чи простою кореляцією. Неолібералізм послаблює демократію вже 40 років» [6, с. 4-6]. Тому вчений робить висновок, що «через ту форму глобалізації, яка була продиктована неолібералізмом, як окремі люди, так і цілі суспільства значною мірою втратили можливість контролювати власну долю» [6, с. 4-6]. Більше того, вчений висловлює думку, що «реальність така: незважаючи на свою назву епоха *неолібералізму* була дуже далека від *лібералізму*. Вона нав'язувала інтелектуальну ортодоксію, захисники якої виявляли крайню нетерпимість до незгодних [6, с. 7].

Але про хибність ідеології неолібералізму попереджали значно раніше інші відомі вчені. Наприклад, І. Валлерстайн в середині 1990-х років минулого століття робив прогноз розвитку неоліберального суспільства впродовж наступних 25-50, наголосив на такому важливому моменті, як величезна нерівність у системі, що означає відсутність демократії» [7, с. 281]. А це прірва між багатими, тобто елітою та бідними, тобто біомасою, за останні десятиліття досягла велетенських розмірів. Інший відомий американський вчений Д. Харві на початку XXI століття писав, що домінування неоліберальної парадигми з її нібито ідеалами свободи, демократії та справедливості, навпаки свідчать про зовсім інші стани і процеси, що відбуваються зараз із суспільством і які суттєво впливають на більшість простих людей: «У свободи є набагато радужні перспективи, ніж ті, котрі пропонує неолібералізм» [2, с. 250]. Але для цього треба шукати зовсім інші можливості розвитку сучасного суспільства.

На думку сучасних британських дослідників Дж. Момбіота та П. Хатчисона, неолібералізм став настільки скрізь проникливим, що його вже навіть не усвідомлюють як ідеологію. Вчені ставлять риторичне запитання: що таке неолібералізм? «Це ідеологія, центральне переконання якої у тому, що конкуренція є визначальною рисою людства. «Вона перетворює нас на споживачів, а не громадян» [5, с. 2-4]. Таким чином йде поглиблення споживацької, меркантильної складової у індивідів, їх основною ознакою стає добробут як економічна складова існування, а не політичні цінності – свобода, демократія, різноманітні права.

Більш критично про неоліберальну ідеологію висловлюється сучасний філософ та психоаналітик Х. Алеман: «Як би ми не характеризували капіталізм, його неоліберальну мутацію рельєфно відрізняє одне – необмеженість. Капіталізм – це акефальна сила, як необмежено проникає у всі найвіддаленіші куточки життя. Саме в цьому новизна неолібералізму. Він здатний виробляти суб'єктивності, відповідні закладеним у його екзистенції підприємницької, конкурентної та управлінської парадигм. Зараз неолібералізм створює «нову людину» – «індивіда без символічної спадщини, без історії, без унікальних та незамінних рис» [1, с. 2-3].

Треба відмітити, що неоліберальна ідеологія у сучасному суспільстві втілюється у політичні процеси та за своєї сутності завжди мають ознаки антагонізму та гегемонії, що притаманно владним відносинам. Спираючись на ключові положення теорії гегемонії фінансово-економічної та політичної еліт, згідно з думками італійського філософа А. Грамши, основний зміст яких для сучасного суспільства може мати таке значення – як правити непомітно, неявно за допомогою рухомої рівноваги різних домінуючих в той чи інший час соціальних груп або угруповань. Інакше кажучи, як вміло користуватися так званою «м'якою силою» в інтересах меншості суспільства, яке складає еліта і яка володіє всіма засобами влади. Це повною мірою забезпечує «ненасильницький примус» для постійного контролю підлеглих груп, що становлять біомасу, і як зробити це на добровільній основі з боку населення. Сучасна гегемонія за допомогою ідеології неолібералізму, з її різноманітними засобами, і повинна гарантувати динамічний безперервний процес встановлення достатнього рівня «згоди» між більшістю та владною меншістю, тобто елітою у сучасному суспільстві. Щодо цього Е. Лаклау та Ш. Муфф наполягали на тому, що соціально-політичний, а він завжди і ідеологічний дискурс – це «реальна сила, яка сприяє формуванню та становленню соціальних відносин» [3, с. 110].

Продовжуючи розвиток ідей, що соціальне – це одночасно й ідеологічне, і дискурсивне, Е. Лаклау висловлює положення, що всі традиційні концепції ідеології базувалися на наступному припущенні про «тотальність соціального». Е. Лаклау рішуче відмовляється, по-перше, від концепції суспільства як органічної цілісності, на яку спиралися усі попередні концепції суспільства. До речі, ця концепція притаманна і теорії «складання» Ж. Дельоза, з його ризомою та номадизмом, акторно-мережевій теорії (Б. Латур, М. Каллон, Дж. Ло), теорії «спільноти» (М. Бланшо, Ж.-Л. Нансі, Дж. Агамбен) та іншим. По-друге, від есенціалізму в соціальній онтології, за якого, наприклад, модель базису-надбудови у марксистів відігравала двозначну роль: хоча вона заявляла про відносний характер базису і надбудови, водночас вона наділяла цю відносну систему центром. Завдяки цьому центру фіксувалися значення окремих елементів суспільства. Одночасно загальність працювала як основний принцип збагнення соціального порядку. «Статус цієї загальності був статусом сутності соціального порядку,

яка мала впізнаватись за емпіричними коливаннями, що виявляються на поверхні соціального життя», – пише Е. Лаклау [4, с. 25]. Всупереч цьому есенціалістському уявленню, Е. Лаклау прагне визнати нескінченність соціального як одночасно ідеологічного та дискурсивного, тобто той факт, що будь-яка соціальна система обмежена, що вона завжди оточена «надлишком значення», яким неможливо опанувати, і, отже, що «суспільство» як єдиний і охоплюваний цілісний об'єкт, на якому засновані його приватні процеси, в принципі не може існувати. Водночас нескінченність соціального не означає абсолютно хаотичну гру знаків. Е. Лаклау припускає, що соціальне – це не тільки нескінченна гра відмінностей, але це також щоразу безуспішна спроба обмежити цю гру, приручити нескінченність, укласти її в кінцівку соціального порядку. «Структура... більше не набуває форми основної сутності соціального; швидше це спроба – нетверда та сумнівна за визначенням – охопити «соціальне», встановити гегемонію з нього» [4, с. 26]. А вона, за визначенням, повністю ідеологічна. У кінцевому підсумку, за Е. Лаклау, традиційний зміст концепції ідеологій інвертується. Так, ідеології – це не відхилення від очікуваного, фіксованого соціального, а, ймовірно, спроба прийняти цю гру відмінностей, послідовне ігнорування неможливості встановлення цілісності суспільства. «Ідеологічне полягало б у тих дискурсивних формах, з яких суспільство намагається заснувати себе як таке на основі герметизації, фіксації значення, невизнання нескінченної гри відмінностей. «А оскільки соціальне неможливе без певної фіксації значення, без дискурсу герметизації, ідеологічне має розглядатись як засновник соціального», – пише Е. Лаклау [4, с. 27]. Отже, визнання нескінченності, неосязності соціального як одночасно ідеологічного та дискурсивного потребує від еліти зовсім нових засобів та інструментів в процесі управління та контролю за населенням як біомасою.

Цей процес значно зміцнився та посилюється завдяки сучасним новітнім можливостям цифровізації та медіалізації. Передусім завдяки потужній діяльності світових інформаційних глобалістів, таких як Google, Facebook, Instagram, Amazon, Twitter та інших. Треба зазначити, що експансія цифрової медіалізації в особистісне життя індивідів стосується не тільки втручання в їх різноманітні соціальні практики, а, насамперед, має на меті постійне спостереження за їх думками, почуттями та бажаннями. Більше того, цифровізація дозволяє постійно слідкувати за глибинними, найбільш інтимними сторонами повсякденного життя людей. Тобто цифровізація сканує зсередини індивідів, головним чином, зовнішня комп'ютерно-інформаційна мережа знає іноді про них більше, ніж вони самі. Тому розрахунки інформаційних глобалістів мають достатньо прозору мету – в процесі занурення пересічних індивідів у *цифровий світ* забезпечити собі постійний контроль та управління майже всіма сторонами їх існування. Але особливістю такого цифрового контролю є не тільки постійне спостереження, не впровадження паноптикуму за індивідами, що було

властиве тоталітарним суспільствам недалекого минулого, а те, що подібний цифровий контроль зовсім не сприймається індивідами як зовнішнє обмеження їх прав і свобод у громадянському суспільстві.

Ознайомлення з останніми публікаціями відомих вчених схиляє до невтішного висновку – сучасне суспільство постійно проголошує про відсутність альтернативи для самого себе. Тобто сучасний глобальний світ неоліберальної демократії швидко позбавився власних ліберальних основ, власної уявної відкритості, але придбав власну, не побоїмося цього слова, ідеологію маніпуляцій та різноманітних видів насильства.

Список використаних джерел:

1. Alemán, J. (2023). *Lacan and Capitalist Discourse: Neoliberalism and Ideology*. London : Routledge, 128 s.
2. Harvey, D. A. (2007). *Brief History of Neoliberalism*. Oxford : Oxford University Press, 254 s.
3. Laclau, E., & Mouffe, Ch. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London; New York : Verso, 198 s.
4. Laclau, E. (1991). The Impossibility of Society. *Canadian Journal of Political and Social Theory*, 1-3(15), 24-27.
5. Monbiot, G., & Hutchison, P. (2024). *Invisible Doctrine: The Secret History of Neoliberalism*. Crown, 224 s.
6. Stiglitz, J. E. (2019). *People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*. W. W. Norton & Company; First Edition, 366 s.
7. Wallerstein, I. (1995). *After Liberalism*. New York : The New Press, 288 s.

Сергій ШЕВЦОВ

професор кафедри філософії
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
доктор філософських наук, професор

НОМО UNIVERSALIS ЯК ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНЕ СЕРЕДОСТІННЯ УНІВЕРСИТЕТУ

Почну з вельми очевидних речей, з того, що війна не обмежується лише геополітичними координатами. Точніше, війна у вигляді зіткнення на полі бою є проявом більш глибинних протистоянь – ціннісних, світоглядних, антропологічних. Скажімо, боротьба північних штатів Нідерландів проти Іспанії – це не лише протистояння двох держав, це протистояння нової протестантської гілки християнства та традиційної католицької, протистояння нової капіталістичної культури та традиційної феодальної, протистояння права на самовизначення та права сили, протистояння цінності свободи та цінності примусу, протистояння мозаїчного бачення світу та суцільного,

протистояння нової людини – суб'єкта, який бере на себе відповідальність за все, що відбувається з ним, навколо нього й за його посередництвом та традиційної людини як такої, що лише підкорюється певним нормам, правилам й не сприймає нічого нового. У подібному ракурсі я бачу сучасну російсько-українську війну де, з одного боку, багатовікова континентальна імперія з її експансивною природою, а з іншого – нова країна, яка складно проходить тридцять три роки відмежовування від свого північного сусіда. Про роль вчителя у війні згадували і Конфуцій, і Бісмарк тощо. Освіта і є тією сферою, де формується світогляд, ціннісні установки, вибудовується образ людини. Феномен університету в європейській і світовій культурі пов'язаний з протистоянням релігійної та світської влади, влади Папи Римського та імператора Священної Римської імперії. З феноменом університету пов'язаний розвиток міст (Болонья, Париж, Оксфорд, Кембридж тощо), мистецтв (секулярна поезія, музика тощо), науки (схоластика у формах номіналізму, універсалізму, концептуалізму), юриспруденції (саме університет є початком сучасної західної традиції права), освіти (етос університету з його автономією, самоврядуванням, максимом самоосвіти тощо), людини як всебічно розвинутої особистості (*universum omnium literarum* – коло всіх наук). Російсько-українська війна в горизонті сучасних подій, які відбуваються паралельно (арабо-ізраїльський конфлікт, війна у Сирії, М'янмі, Афганістані, Судані, Сомалі тощо) уявляється передвісником більш масштабних і геополітичних, і культурно-онтологічних, і екзистенційно-аксіологічних зсувів, пов'язаних з формуванням обривів нового світу, який за власними ознаками буде відрізнятися від попереднього образу, при цьому не в оціночній – «буде все добре або буде все погано» (стосовно останнього голосів набагато більше), а в культурно-онтологічній площині його складності й інакшості.

У позначених умовах спостерігається і трансформація сучасних університетів, де можна виокремити низку моделей діяльності:

1) модель відкритої мережі або *open networking*, якій намагався відповідати Болонський процес;

2) модель локального утворення, спрямованого на розвиток місцевої громади або *serving local communities*;

3) модель, спрямована на громадську відповідальність вихованців або *new public responsibility*, що загострює проблему автономності вишів;

4) модель, яка працює відповідно до принципів бізнес-корпорацій або *higher education Inc* і сучасний кластерний підхід є яскравим прикладом, враховуючи досвід Кремнієвої долини [4].

Уявляється, що на шляху до суспільств знань і не може бути якоїсь єдиної моделі розвитку університетів, тому цю різноманітність потрібно розглядати як певний системоутворюючий елемент світу, нові обрії якого лише народжуються.

Вище позначалася роль феномену університету під час його виникнення у створенні обривів нового світобачення. У сучасному світі попит на освіту зростає, позаяк ключовою одиницею цінності світу, що народжується, стає

інформація, а як відомо, хто володіє інформацією, той володіє світом. Сучасний світ являє собою мозаїку різноманітних картин світу і людина в ньому повинна вміти не лише схоплювати ці різноманітні грані теоретичним зором, а ще й застосовувати їх у практичній діяльності. Ось чому уявляється важливою реартикуляція образу людини як *homo universalis*, але тут є низька нюансів, які через їх власну складність, об'ємність, навіть трансцендентальність та трансцендентність, хотілося б у межах цих тез позначити.

По-перше, етимологічний аспект. Прикметник *universalis* означає загальний, всебічний, такий, що стосується цілого. Тобто *homo universalis* є людиною, фундаментальним виміром якої є насамперед здатність охоплювати ціле. Співвідношення універсальної людини (*homo universalis*) з такими антропологічними концепціями, як людина розумна (*homo sapiens*), людина гріхозна (*homo peccatorius*), людина-ремісник (*homo faber*), людина-гравець (*homo ludens*) тощо – предмет окремого фундаментального дослідження. По-друге, історичний аспект. Ідея універсальної людини (*homo universalis*) або полімата (πολυμαθης) виникає саме у добу Відродження, коли виникає попит на універсалізм, на реалізацію себе у кількох напрямках – політична, економічна, інтелектуальна, естетична праця тощо [6]. Леонардо да Вінчі, Лоренцо «Пишний» Медічі, Ніколо Макіавеллі, Мікеланджело Буонаротті тощо є яскравими представниками саме такого типу людини. Але проголошення самої по собі універсальної людини, не враховуючи труднощі сучасної картини світу, є лише своєрідним голосливим твердженням. Деякі фактори я б хотів позначити.

Першим є коперніканський переворот І. Канта у філософії. І. Кант поставив претензію людини на здатність схоплювати світ у його всеосяжності під величезний сумнів, розділивши світ, як на той, що існує сам собою (*Ding-an-sich*), та такий, що існує для нас (*Ding-für-sich*), де цілісність світу стає для нас принципово незбагненою. Другим є феномен неklasичного мислення, де ключовою вимогою є визнання іншого, як такого стосовно себе, що потребує врахування принципу додатковості або комплементарності, тобто необхідності використовувати різні, навіть протилежні мови для більш-менш цілісного розуміння предмета, ось чому тут у пізнанні речей спостерігається бінарність. Третім є постмодерністська установка є у вигляді своєрідного культурного психоаналізу зводить нанівець будь-які претензії на універсальність не лише через скептичність й усвідомлення вторинності сучасної культури з її колажінстю, бріколажем, пастішем тощо, а ще й через можливість знаходження й артикуляції таких прихованих смислів, які перегортають й спростовують основні, а також викриття прихованої владної природи будь-якого культурного феномена, що має претензію на універсальність. Зважаючи на це, треба звернути увагу на таке.

По-перше, поняття «ренесанс» як таке виходить за межі того чи іншого періоду культури, чи говоримо ми про події в Європі у XIV–XVI ст. або в Україні в 1930-ті рр. минулого століття. У цьому сенсі «ренесанс» є не лише

відродженням, а ще й переродженням. Інакше кажучи, існує дві перемоги – екзистенційна, пов'язана з фундаментальною роллю Збройних Сил України – перемога на фронті, як відстоювання права української нації як політичного утворення на існування. Друга перемога – цивілізаційна, і тут йдеться про переродження України в такий тип держави, який би якісно відрізнявся від північного сусіда у всіх сенсах – політичному, економічному, аксіологічному, світоглядному тощо.

По-друге, певні існуючі обмеження людини в охопленні цього світу можуть свідомо прийматися, але це не означає автоматичної відмови від холізму як принципу цілісного ставлення до світу. Як у свій час писав Ж.- П. Сартр «чини так, нібито все людство спостерігає за твоїми діями». Г. Йонас у «Принципі відповідальності» пише про планетарний характер сучасної етики [2]. Але вихід людства у космос веде до суттєвого поширення меж етики в сучасному світі.

По-третє, концепт *homo universalis* є не стільки фактом існування універсальної людини, скільки певної установки, прагнення до цілісного охоплення світу, що має не законодавчий, а регулятивний характер, саме через обмеженість людського існування (І. Кант [3]), вірогідність наявності певних прихованих смислів (Ж. Дерріда [1]), владного характеру феномена з претензією на абсолютність (М. Фуко [5]).

Список використаних джерел:

1. Дерріда Ж. Письмо та відмінність. Київ, 2004. 602 с.
2. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. Київ, 2001. 400 с.
3. Кант І. Критика чистого розуму. Київ, 2000. 504 с.
4. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник (2-е вид., доп. та перероб.). Донецьк, 2015. 102 с.
5. Фуко М. Наглядати й карати. Київ, 2020. 392 с.
6. Waqas, A. (2019). *The Polymath: Unlockin the Power of Human Versatility*. Wiley, 336 s.
7. Collins, R. (1998). *The Sociology of Philosophies: A Global Theory of Intellectual Change*. Harvard : Harvard University Press, 1098 s.

Наталія МАКСИМОВСЬКА

професор кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
доктор педагогічних наук, професор

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Суворі виклики військової доби, що постали перед нашою державою та суспільством, актуалізують розгляд науково-методичних засад соціальної згуртованості, що дозволяє соціуму та населенню вижити у випробуваннях,

не втратити власну ідентичність, забезпечити подальше існування та розвиток України держави. Особливо це важливо на локальному рівні територіальних громад, які стикаються з руйнуваннями, вимушеним переселенням, травмами війни, зубожінням населення.

Наукові підходи до визначення поняття «згуртованість» визначені М. Бондаренко, М. Гриненко, О. Дайнеко, В. Кирилюк, Т. Лях, І. Трубавіною та ін. Вченими визначено, що він позначається здебільшого включеністю та активною взаємодією населення в житті середовища проживання, відчуттям солідарності та інтегрованості у суспільні процеси тощо. Тому дослідження соціальної згуртованості має суттєвий соціокультурний аспект, аналіз якого дасть новий поштовх для розвитку чинників активізації цього процесу. Соціальна згуртованість в соціокультурному просторі є актуальною, досліджувати треба сучасні механізми соціального і культурного залучення груп і спільнот шляхом надання соціальних послуг і організації активної взаємодії на рівні громади.

Звертаючись до історії нашого народу, увагу привертає явище життя гуртом, взаємодопомога та взаємопідтримка в скрутну годину, можливість почути, побачити, зрозуміти один одного, виробити спільну мету та йти до неї ефективно організуючи продуктивну взаємодію на рівні групи, спільноти, громади. Нині уявлення про соціальну згуртованість на рівні взаємодії громади розширюється, оскільки застосовуються інформаційні, дистанційні технології, які опосередковано посилюють взаємодію і дозволяють робити процес згуртування, з одного боку, більш ефективним, з іншого – існує загроза втрати реальної взаємодії, яка є основою згуртованості. Саме ефективна комунікація, приналежність до спільноти, громадянська консолідованість, спільний образ майбутнього покладаються в основу розвитку солідаризованої та дієвої територіальної громади.

Надаючи власну позицію щодо розвитку соціальної згуртованості, зазначимо що, загальним контекстом дослідження соціальної згуртованості є її розуміння як традиційного явища для українського народу, концепції стабільного розвитку локальної спільноти, а також процесу запобігання суспільної руйнації в умовах сучасних викликів; з огляду на специфіку соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, розглядаємо процес розвитку соціальної згуртованості як технологізований, безперервний, системний та варіативний; вважаємо, що урізноманітнення діяльності з формування соціальної згуртованості має відбуватися за допомогою дієвих засобів, серед яких соціокультурні є одними з провідних. Трансформація соціального середовища воєнної доби потребує ефективних рішень системи соціальної підтримки населення водночас із активізацією самоврядних механізмів локального середовища громади. Об'єднання людей на основі спільних культурних цінностей та традиційних основ буття в громаді дозволяє не тільки консолідувати спільноту, але й забезпечити її подальший розвиток та загартовувати перед навалом жорстокого ворога. Отже, виживання суспільства, його консолідованість безпосередньо залежить від згуртованості груп та громад, розвиток якої можливий на економічному, політичному, освітньому, соціокультурному рівнях.

Андрій ЄФРЕМЕНКО

доцент кафедри легкої атлетики
Харківської державної
академії фізичної культури,
кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент

ЕЛЕМЕНТИ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Освітнє середовище традиційно асоціюють з високими вимогами до психо-фізіологічного стану учасників навчального процесу. В умовах суттєвого погіршення безпекової ситуації треба очікувати їх зростання, особливо в умовах зміни формату навчання. Навіть в умовах безпеки дослідники відзначають суттєві коливання психологічних детермінант здобувачів освіти протягом навчального року. Зменшення шкідливого впливу ситуації невизначеності на учасників освітнього процесу є пріоритетом на поточному етапі. Тож є необхідність на визначенні стратегії забезпечення нормалізації психологічного стану учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Останні дослідження свідчать про шкідливий вплив перебування в умовах дії воєнного стану на здобувачів освіти різного рівня [4, с. 37]. Не меш негативно воєнний стан впливає на адаптацію педагогів до змінених умов викладання [2, с. 474-475]. Автори пов'язують сучасні освітні втрати не лише з безпековою ситуацією та соціальною напруженістю, а також із недостатньою увагою до проблем психологічної адаптації учасників освітнього процесу до воєнного стану [1, с. 32-33]. Встановлено, що ігнорування погіршення психологічного стану призводить до виникнення кризових ситуацій в тих, хто навчається [5, с. 60]. Водночас досліджено позитивний вплив заходів соціально-психологічної реабілітації на студентів, які зазнали психологічної травми [3, с. 1306]. Варто очікувати, що вироблення стратегії протидії шкідливому впливу негативних факторів сучасного середовища сприятиме поліпшенню соціально-психологічної адаптації здобувачів освіти.

Мета: визначити стратегію підвищення соціально-психологічної адаптації учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Методи дослідження були зумовлені його характером та поставленою метою, що дозволило зосередитися на використанні теоретичних методів педагогічного дослідження.

Передумовою як успішного навчання здобувачів, так і якісного виконання професійних обов'язків педагогами є унормовані психологічні характеристики, з урахуванням індивідуальних особливостей. В сучасних умовах, насамперед, стресостійкість та мотивація являють собою ті психологічні характеристики, які дозволяють забезпечити належну соціально-психологічну адаптацію індивіда в сучасних мінливих умовах.

Визначаємо нормальний стан адаптації, як такий, що може бути зафіксований оперативно з використанням валідних та доступних засобів, використаних в належних умовах організації. Це дозволить встановити поточний стан адаптації учасників освітнього процесу та провести подальший аналіз на індивідуальному рівні.

Після окресленого етапу діагностики, незалежно від визначеного стану соціально-психологічної адаптації учасників освітнього процесу, треба конкретизувати переважне значення психологічних або соціальних факторів для індивіда, які визначають його поточний стан. Це дозволить зосередитися на виборі подальших дій – профілактика або корекція. В першому випадку треба розглядати можливість індивідуально-групової взаємодії та використання різноманітних доступних засобів психопрофілактики. В другому випадку необхідно визначити комплекс заходів, який сприятиме нормалізації соціально-психологічній адаптації учасників освітнього процесу. До того ж треба надавати перевагу спільній їх реалізації – викладачами та здобувачами освіти.

Подальші етапи стратегії нормалізації психологічного стану учасників освітнього процесу в межах поліпшення їх соціально психологічної адаптації передбачають гнучку підтримку та періодичну взаємодію для здійснення заходів контролю.

Отже, основою стратегії нормалізації та поліпшення соціально-психологічної адаптації учасників освітнього процесу є насамперед їх залучення до профілактичних та корекційних заходів. Навряд чи буремні події воєнного стану можуть не впливати на психіку тих, хто навчається. Тому саме своєчасна діагностика та визначення тактики корекції негативних психічних станів сприятиме нормалізації взаємодії в освітньому середовищі.

Результати дослідження свідчать про важливість розробки і впровадження стратегій соціально-психологічної адаптації учасників освітнього процесу, особливо в умовах воєнного стану, що супроводжується значними психологічними і соціальними викликами. Визначено, що ефективна адаптація залежить від своєчасної діагностики поточного стану адаптації, яка дозволяє ідентифікувати індивідуальні особливості та визначити ключові соціальні й психологічні чинники впливу. Профілактичні заходи, спрямовані на підвищення стресостійкості й мотивації, а також корекційні дії, орієнтовані на нормалізацію психологічного стану, мають проводитися у тісній співпраці між педагогами й здобувачами освіти. Такий підхід сприяє не лише індивідуальному психологічному відновленню, а й створює основу для гармонійної взаємодії в освітньому середовищі. Запропонована стратегія є основою для створення безпечного та підтримуючого освітнього простору, здатного ефективно реагувати на виклики сучасності та сприяти підвищенню якості освіти в умовах складних соціально-економічних і політичних змін.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні методологічних підходів до оцінки психологічного стану учасників освітнього процесу, зокрема вивченні довготривалого впливу профілактичних і

корекційних заходів. Доцільно також дослідити вплив різних форматів і технологій навчання на соціально-психологічну адаптацію учасників у кризових умовах, а також інтегрувати сучасні цифрові інструменти для забезпечення більш гнучкої підтримки в освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Іленко Н. М., Бойченко О. М., Іленко-Лобач Н. В. Соціально-психологічна адаптація здобувачів вищої освіти полтавського державного медичного університету в умовах воєнного стану. *Медична освіта*. 2023. № 2. С. 31-36.
2. Мостова Т. Психологічні чинники адаптації студентів до навчання в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 11(29). С. 473-479.
3. Тимків Л. Соціально-психологічна адаптація студентів першокурсників закладів вищої освіти до навчання в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14(28). С. 1301-1311.
4. Romanovska, L., Vasylenko, O., Kravchyna, T., & Filinyuk, G. (2023). Socio-psychological support in the educational process of children resettled from the warzone in Ukraine. *Open Journal per la formazione in rete*, 23(3), 36-46.
5. Sutradhar, S. M., & Roy, S. (2023). Socio-psychological aspects in educational process. *International Research Journal of Education and Technology*, 5(6), 55-67. URL : <https://www.irjweb.com/SociPsychological%20Aspects%20in%20Educational%20Process.pdf>.

Наталія КОМИХ

т.в.о. завідувача кафедри
психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

МОРАЛЬНА ТРАВМА ЯК ВТРАТА ДОВІРИ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ

Стійкість українського народу в боротьбі за незалежність викликає повагу, а відчуття усвідомлення належності до такої мужньої нації – гордість та силу. Третій рік війни потребує від українського суспільства неабияких соціально-психологічних зусиль та практик згуртованості. До початку війни в суспільстві вже були започатковані інституційні реформи та відбувались потужні соціальні зміни, які спровоковані глобальними процесами: урбанізацією, змінами технологій, способів комунікації, сфер споживання і виробництва, роботизацією, віртуалізацією соціальної реальності, формуванні соціального досвіду, пам'яті та відтворенні знань. Війна спричинила посилення трансформацій інституційного характеру на всіх рівнях українського суспільства. Особливо значущою є проблема соціально-психологічного виживання соціума та, як наслідок, відбудови в повоєнний період. Повномасштабне вторгнення для українського суспільства – це культурна травма на соціетальному рівні та моральна травма кожного індивіда, що переживає ці страшні події.

Останнім часом зростання зацікавленості вчених, представників соціально-поведінкових наук проблемою моральної травми пов'язано з підвищенням рівня психічного здоров'я в цілому. Такий підхід значно розширює розуміння цього феномена, адже в умовах української реальності моральної травми зазнають не тільки військові, а й цивільні, що практично щодня знаходяться під ракетними обстрілами країни агресора. Важливим аспектом розгляду феномена моральної травми в цьому контексті довіри, як специфічного ставлення особистості до членів його референтної групи, а також до значущих соціальних інституцій суспільства. Саме в такому – соціально-психологічному контексті феномен моральної травми набуває додаткових характеристик і значно розширює концептуальні можливості означення цього поняття, а також методологічні засади для емпіричного вимірювання.

Проблема моральної травми в науковому дискурсі виникає в 1990-х роках минулого століття у контексті аналізу військових подій та проблеми ПТСР. Вірджинія Круз в книзі «Терапія ПТСР для військових. Як повернутися до нормального життя» [1] наголошує на тому, що моральна травма є значущою складовою в реабілітації та лікуванні ПТСР у військових. Авторка слушно відмічає, що ПТСР – це втрата безпеки, а моральна травма – це втрата довіри. Ці складові є дуже важливими на етапі реабілітації військового та повернення його до цивільного життя [1, с. 43]. Для військового, на думку В. Круз, моральна травма складається з трьох категорій:

- бойові втрати;
- військовий злочин;
- зрада керівництва [1, с. 44].

Моральна травма виникає внаслідок порушення військовим або його оточенням морально ціннісної складової структури його особистості, власне ціннісних установок та моральної картини світу. Такий феномен можна ще визначити як транgresивні дії: переживання, які порушують прийняті в спільноті кордони поведінки. Ми знаємо, що поведінка військового регламентована уставом і саме цей закон проголошує формальні моральні закони. Але є так звані, неписані моральні норми: не залишати побратима пораненим в бою, не залишати позаду, повернути всіх живими додому. Саме порушення цих правил інколи, не можливість їх виконати спричиняє моральні травми військового. І, як наслідок, військовий починає карати себе займаючись самокатуванням і вдаючись до деструктивної поведінки та соціальної ізоляції.

В. Круз зазначає поширені прояви моральної травми:

- самоушкодження;
- нерозсудливість;
- зловживання психоактивними речовинами;
- поганий догляд за собою;
- суперечлива поведінка;

- ненависть до себе;
- зниження емпатії;
- докори сумління [1, с. 47].

І це не повний перелік всіх можливих проявів моральної травми у військових. Моральна травма, на думку більшості психологів, пов'язана з втратою довіри до себе та соціального оточення. Саме в напрямку пошуку точок опори є можливість повернення до більш-менш нормального життя.

У контексті актуалізації проблеми соціально-психічного здоров'я концептуалізація феномена моральної травми значно доповнюється соціологічними теоріями, які прямо пов'язують соціальну травму з поняттям довіри, зокрема до ключових соціальних інституцій (теорія культурної травми Дж. Александера та теорія травматогенності соціальних змін П. Штомпка). Застосування позначених теорій виводить розгляд моральної травми на рівень дослідження, який пов'язаний не тільки з виявленням порушення ціннісних переконань особистості, а й розумінням значущості культурної травми та характеру довіри суспільства до значущих соціальних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Круз В. Терапія ПТСР для військових. Як повернутися до нормального життя (пер. з англ. О. М. Савінової). К. : «Науковий світ», 2024. 128 с.

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕВЕНЦІЇ СТРЕСОВИХ СТАНІВ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Діяльність більшості працівників Національної поліції (включно з спецпризначеннями) здійснюється у напружених умовах і значно ускладнюється через виникнення різних надзвичайних (екстремальних) ситуацій.

Екстремальні ситуації з психологічного погляду характеризуються потужним психотравмувальним впливом подій, обставин і ситуацій на психіку правоохоронця. Такий вплив може бути як надсильним одноразовим, так і інтенсивним багаторазовим, що потребує періоду адаптації до постійних джерел стресу (повітряна тривога, вибухи, руйнування, травматизація громадян, людські жертви, негативні прояви людського горя, біль, жах).

Вплив ситуацій різного ступеня раптовості та масштабності може бути джерелом як об'єктивно, так і суб'єктивно зумовленого виникнення травматичного стресу. Під травматичним стресом ми розуміємо нормальну

реакцію на нетипові обставини, стани, що виникають у людини, яка пережила щось надзвичайне, чого раніше не було в її життєвому досвіді. Коло таких явищ в умовах війни, що викликають травматичні стресові порушення, достатньо широкі та охоплюють різноманітні ситуації – коли виникає загроза власному життю або життю близької людини, загроза фізичному та психічному здоров'ю.

Стреси, пов'язані зі специфікою професійної діяльності, а також травматичні стреси, негативно впливають на психічне здоров'я поліцейських. Негативні реакції, викликані стресом, посилюють ефект психологічної втоми, яка знижує захисні механізми організму, роблячи його вразливішим до впливу стресових факторів. А все це врешті-решт призводить до розвитку професійної деформації, яка проявляється у формі психологічних розладів, або в асоціальній поведінці [1, с. 109].

Основні види професійного стресу (дистресу):

1. Інформаційний стрес виникає за умов жорсткого обмеження часу та в умовах високої відповідальності завдань. Цей вид стресу супроводжується невизначеністю ситуації (або недостовірною інформацією про неї) та швидкою зміною інформаційних параметрів.

2. Емоційний стрес розвивається в умовах реальної або передбачуваної небезпеки. Часто руйнує глибинні установки та цінності поліцейського. Враховуючи це, із основних факторів професійної придатності працівника поліції є емоційна рівноваженість.

3. Комунікативний стрес пов'язаний із реальними проблемами ділового спілкування. Він проявляється у підвищеній конфліктності, в нездатності контролювати себе. Поліцейському доводиться спілкуватися з різними категоріями громадян, ще і в різних емоційних станах, тому важливим є розвиток комунікативної компетентності [2, с. 334].

Без своєчасної психологічної допомоги стресові розлади можуть набути хронічного характеру і переходять у стан субклінічних та клінічних розладів, що являє собою небезпеку не тільки для самого співробітника, але і для оточуючих, та загалом усього суспільства.

Тому актуальною задачею є психологічна підготовка спрямована на подолання наслідків впливу підвищеного навантаження на психіку, вміння протистояти впливу різноманітних стресових факторів, зберігаючи високий рівень працездатності. За умов повномасштабного вторгнення ворога на територію нашої держави заходи щодо попередження професійного стресу є на часі.

З врахуванням специфіки діяльності працівників поліції виокремлюють підходи, спрямовані на підвищення стресової стійкості, орієнтовані на наступні групи стресів:

- стреси очікування, що пов'язані з очікуванням небезпечної діяльності або з формуванням готовності до виконання напруженої діяльності;
- робочі стреси, пов'язані зі специфікою професійної діяльності;
- посттравматичні стресові розлади (ПТСР).

«Стрес очікування» – це стан, який може виникати як до початку виконання діяльності, пов’язаної з надмірним психічним навантаженням, так і безпосередньо перед її виконанням. Такий стресовий стан є антиципованим, тобто має попереджувальний характер. Співробітник лише прогнозує неминучу появу екстремальних ситуацій. Уся складність таких стресових ситуацій в тому, що вони виникають до початку діяльності і не можуть керувати жодним ходом самої діяльності. Така об’єктивно вимушена пасивність ускладнює подолання стресу [3, с. 275].

Тому превентивна робота щодо підвищення толерантності психіки поліцейського до впливу стрес-факторів спрямована на вирішення наступних задач [4, с. 65]:

- інформування щодо процесів, що відбуваються в людському організмі (підвищує толерантність до стресу);
- формування високої мотивації професійної діяльності (мотив прагнення до ризику має за своєю силою бути в рази вище мотиву уникнення невдач; у таких випадках буде знижено стан тривожності);
- зосередженість на конкретній меті (чітка ціль допомагає мобілізувати інтелектуальний, вольовий та емоційний потенціал);
- запобігання попередньої напруги та перенапруги (процес регулюється за допомогою розгляду конфліктних ситуацій; шляхом проведення тренінгів, тілесно-орієнтованих вправ; навчанням саморегуляції, самодопомоги за негативних емоційних станів у стресі).

Отже, превентивна робота на цьому етапі спрямовано підвищує шанси на успіх у діяльності поліцейського, дозволяє реалістично оцінювати свою ефективність, підвищує впевненість у собі, а чим міцніша така впевненість, тим краще готовність до можливих труднощів. На нашу думку, порушена проблема потребує у подальшому наукового вивчення та має значні науково-практичні перспективи, бо війна триває, а психіка поліцейських піддана значним впливам стресових факторів все більше і більше.

Список використаних джерел:

1. Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського: навч.-практ. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2020. 124 с.
2. Шинкаренко І. О. Психологічні наслідки впливу на особистість правоохоронця надзвичайних обставин. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 326-335.
3. Шинкаренко І. О. Психічна та емоційна стійкість правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану. *Зб. наук. праць ХНУВС*. 2022. С. 274-276.
4. Шинкаренко І. О. Психодіагностика професійного стресу у воєнний час: Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 травня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 64-66.

Іван КРИЩАК

доцент кафедри кримінального
права і кримінології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІД КРИМІНОТЕОЛОГІЇ ДО УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ ФРОНТИРІВ

Питання кримінології за нинішніх умов є надзвичайно важливим для вдосконалення/наповнення істинною сутністю класичної структури кримінології. Йдеться, насамперед, про злочинність як явище, феномен та безперервний процес. Звідси, на поняття зло треба шукати відповіді з найдавніших часів начал ангельського буття, по суті, від того часу, коли «денниця», один із падших ангелів повстав проти божества й архангел Михаїл скинув його до пекла. Це також кримінологічні питання детермінації злочинності/зла, коли бачиться його причина у багатьох біблейських, космополітичних, цивілізаційних, загальносвітових, державницьких, групових, особистісних моментах. Такі рівні надзвичайно важливі для вивчення «фронтирної злочинності». Треба сказати про серцевинні та найважливіші теми про особу злочинця та жертву злочину. До речі, жертва злочину на сьогодні поглинула особу злочинця за своєю популярністю, адже за великим рахунком особа злочинця є жертвою/заручником багатьох ситуацій та негативних станів, за яких вона чинить зло. Треба сказати, що кримінологія неможлива без належної профілактики та боротьби. Розуміння класичної структури кримінології з позицій теології допоможе у виробленні відповідних стратегій і тактик профілактики.

Ключовим поняттям у кримінології є свобода совісті. Йдеться про релігію, віру, Церкву, все саме святе і дороге для того чи іншого народу, що викристалізовувалося віками. Ця сфера є найбільш тонкою і дорогею для кожної людини, яка вірить у правильність тих чи інших пріоритетів у своєму житті, у житті народів, націй і цивілізацій. Віра, як кришталеву чистий ізумруд/сосуд, що потребує особливо дбайливого ставлення і поваги інших. Інша справа, коли з позицій кримінології, суспільного життя та багатьох інших інституцій потребує відповідної оцінки діяльність різного роду ересей, неправд, лжевчення, сектантства. Де тут межа, коли релігія унормовується та стає прийнятною? Отож найдорогоцініше, що є у житті людини – це релігія, сфера цінностей. Вони є найбільш сокровенним, найбільш сакральним, що відповідно як зіниця ока потребують збереження та чистоти. Віра гніздиться всередині нашого серця та душі й здобута багатьма стражданнями, спотиканнями, вона вистраждана і вимолена нашими предками й часто скроплена кров'ю та сльозами, – немов печаткою закріплена. Тому треба особливо шанувати релігійний вибір та вимір тієї чи іншої людини.

Однак у процесі діалогу, дискусій та спотикань все ж треба давати рекомендацію – мапу доріг, чия правда є найближчою до Істини. Наші предки дали нам унікальну формулу, що православ'я – це найкоротший шлях до Бога. Православ'я міцно коріниться на наших землях більше ніж тисячу років. Тобто наша держава не мусульманська/магометянська, не буддистська, не юдейська, не індуїстська, а саме православна у більшості своїй. Отже, нам треба звертатись до цієї традиції й дивитись на те, як спасали свою безсмертну душу наші діди й прадіди, пращури, які настанови давали наші батьки. А також це те – високе покоління святих людей, які просіяли у лику праведності/святості, до яких сьогодні звертаємося у годину скорботи чи ненависті, торжества/тріумфу та радості чи багатьох інших станах. Тобто такі люди святості, за православним віровченням, утворюють Небесну Церкву – переможну, яка дає нам поштовх/пріоритет для того, щоб вистояти в цьому буремному світі, в жодному разі не допустити суїцидального помислу і боротися до останнього подиху за свою безсмертну душу. На таку дихотомію треба звернути особливу увагу і право свободи совісті говорить, що сьогодні у нашій державі та світі загалом існує дуже велика кількість різних релігійних організацій. Ось протестантські церковні об'єднання будують свої дома молитви по всій території України. На сьогодні вони поглинули багато людей/українців у свою орбіту, коли здавалося раніше це було неможливим і їх називали сектантами, а вже через невеликий проміжок часу, особливо після 1990-х років, така діяльність досягла відповідного унормування та сприйняття з боку широкого загалу українського суспільства. Тобто велику кількість людей в Україні та світі поглинають протестантські дома, які в основі своєї проповіді ставлять Біблію. Це течії баптистів, євангельських християн, адвентистів, п'ятдесятників та ще багато інших, які представляють християнську традицію, однак чи являють, чи утворюють, чи становлять вони Церкву Христову, коли Господь наш Ісус Христос створив не багато церков, а одну, єдину, неподільну, соборну й апостольську – Церкву Христову. «Збудую Церкву мою і ворота пекла не подолають її» (Мф. 16:18) і вона устоїть до останніх часів, до кінця світу, говорить Господь.

Треба також сказати про таку церковну структуру, як Православна Церква України (ПЦУ) під головуванням митрополита Київського і всієї України Епіфанія (Думенка). Наразі ПЦУ визнає всього 4 із 14 православних церков, що утворюють світове православ'я, а саме: Вселенський патріархат, який вручив ПЦУ Томос про автокефалію, Олександрійський патріархат, Кіпрська й Елладська православні церкви. ПЦУ була створена 15 грудня 2018 року на Об'єднавчому соборі українських православних церков, шляхом реорганізації УПЦ Київського патріархату очолюваного патріархом Філаретом (Денисенко), та Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). У червні 2019 року патріарх Філарет сказав, що якщо «Вселенський патріарх зняв з мене анафему у 2018 році, то весь єпископат – недійсний». Треба сказати, що сьогодні ПЦУ повністю перейшла на українську мову та відповідає вимогам й настроям багатьох українців.

Православна віра передана нам багатьма поколіннями предків минулих поколінь та на генотипному рівні з молока матері увібрана від усіх попередників, кров яких тече у наших жилах. Належність до цієї традиції та Церкви Христової в істинному її розумінні, яка визнана усіма церквами світу, дозволяє усім нам, українцям, які люблять свою державу, поринути у простори тисячолітньої історії. Читаючи церковнослов'янською мовою, на якій, відповідно, немає жодного сквернослів'я/лихослів'я, можна побачити справжню істинну києворуську/несторівську історію нашої української держави. Милуючись справжньою красою канонічності богослужіння, давня слов'янська мова, дозволяє бачити минуле, дійсне/теперішнє і бажане/майбутнє право, або те, що зветься правовою/православною дійсністю. Якщо є певні елементи колабораційної діяльності у цій Церкві, тоді з окремими особистостями потрібно займатися, але сьогодні вже видно, вона цілковито й самовіддано допомагає людям та українським воїнам у біді та горі. Можна сказати, що за 30 років незалежності в Українській Православній Церкві виробився своєрідний український менталітет та ідентичність віросповідання, самобутність, цілковита асоціація себе з українським народом на основі древньої києво-володимиро-ярославської традиції, яка має велике значення для розуміння справжності та істинності історії й протистоянні ворогам видимим і невидимим, внутрішнім і зовнішнім, які сьогодні претендують на чорноземи та віковічні українські землі, великі запаси корисних копалин від Дніпра та Донбасу до Карпат.

Кримінологія, як наука, має постійно нагадувати про те, що релігійний екстремізм і тероризм становлять одну з найбільших загроз для людства. Релігійні конфлікти та «релігійні війни», без сумніву, є найтяжчими за своїми наслідками та найстрашнішими у світі, і потрібно всіляко запобігати їхньому прояву, що має плачевні/трагічні наслідки. Свобода совісті – це фундаментальна цінність, яка є основою гармонійного співіснування, і її необхідно ретельно захищати, дотримуватись та сприяти повазі до прав і свобод кожної людини та громадянина. Зокрема, відомий український кримінолог В. І. Шакур звертає увагу на те, що в останні десятиліття світ зіштовхнувся з глобальним викликом – стрімким поширенням різних форм соціального насильства, яке становить серйозну загрозу як для міжнародної спільноти, так і для національної безпеки України. Це явище підриває територіальну цілісність держав, а також порушує конституційні права та свободи громадян. Особливу тривогу викликає зростання екстремізму у всіх його формах. Екстремізм, у своїй суті, характеризується схильністю до радикальних поглядів і дій, що заперечують усталені норми та правила суспільного життя. Найнебезпечнішою його формою є релігійний екстремізм, який, прикриваючись релігійними гаслами, провокує міжетнічні та міжконфесійні конфлікти. Зазвичай релігійний екстремізм тісно пов'язаний із релігійним фундаменталізмом, що прагне до «очищення» своєї культури від зовнішніх впливів і повернення до її «істинного» початку. На думку вченого,

попередження релігійного екстремізму не повинно обмежуватися виключно силовими чи розвідувальними методами, адже вони лише «заганяють» проблему вглиб. Основну увагу слід приділяти подоланню міжконфесійних і внутрішньоконфесійних суперечностей у суспільстві. Необхідно вивчати не лише зовнішні прояви поведінки громадян у релігійній сфері, а й глибинні процеси, що впливають на їхню свідомість. Ефективна протидія екстремізму залежить від комплексного підходу, що включає заходи загальносоціальної профілактики, раннє виявлення ризиків на індивідуальному рівні та активну оперативно-розшукову діяльність. Зокрема, важливими є:

- формування в суспільстві нетерпимості до проявів ненависті та ворожнечі;
- мінімізація негативних наслідків міграції;
- удосконалення молодіжної політики;
- розвиток системи ранньої профілактики злочинності (ресоціалізація осіб у складних життєвих обставинах, попередження побутових конфліктів);
- підвищення якості оперативних заходів (перевербування лідерів екстремістських груп, перекриття каналів фінансування тощо).

Також надзвичайно важливо працювати над формуванням у населення поваги до права та усвідомлення його цінності для забезпечення прав і свобод кожної людини. Лише за умови гармонійного поєднання правових, соціальних і освітніх заходів можна досягти мінімізації ризиків, пов'язаних із релігійним екстремізмом [1, с. 34; 38].

У світі йде війна за ресурси, за робочу силу, за ціннісне начало, тобто відстоювання своєї традиційності чи асиміляція з іншими народами, що можна назвати «війною фронтів», таких як Христова Церква й антихристова епоха. Сьогодні дуже багато фронтів конфлікту, що чіпляють за живе і впливають на суспільну свідомість та мораль. Отож бачимо, що віра, релігія, Церква Христова, яка устояла вже 2 тис. років, для багатьох є найдорогоціннішими й жодні мужі/князі світу цього чи злочинці не можуть зруйнувати її тому, що вона існує в Таїнствах, у Святому Причасті та сповіді/покаянні за власні гріхи, зрештою православна віра жевріє у душі народу, що має сакраментальне значення у багатовікових духовно-ментальних станах. Українська православна традиція має давню двохтисячолітню історію від андріївських часів, вона є вічно живою та апостольською. Ми бачимо як масово миро точать та кровоточать ікони. Чого варте сходження благодатного вогню в Єрусалимі чи хмари на горі Фавор, знаємо як щороку ріка Йордан повертає назад саме у православні свята за юліанським календарем, що особливо стверджує нас у вірі. Тому на загальноцивілізаційному масштабі православні держави повинні об'єднатися, щоб протистояти глобальному світовому злу, напастям ворога роду людського, князя віку цього. З богословських та кримінологічних позицій треба відрізнити людину і гріх, який вона чинить. Кожна людина створена за образом і подобою Божою, і тому до неї треба ставитися належним чином як до самого

Господа, а гріх який вона чинить треба осудити. Слід бачити причинність гріха, коли, наприклад, пошкоджена емоційно-вольова сфера людини та багатьох суспільних станів, коли вона знаходиться в розслабленому стані, як от відповідні апатії, тобто йдеться про дуже величезну кількість факторів, що можуть вплинути на поведінку людини. Це може бути молитва наша, родичів чи наших предків, які вже знаходяться у потойбіччі/засвітах неземного, в Царстві Божому і моляться за свою родину, за свій рід тощо. Тобто кримінологічний підхід максимально правдивий та наближений до Істини, адже прагне співвідносити свої/власні/людські міркування чи зрештою юридичні/правові й державницькі з теологічними, з істинністю, з церковним Священним Писанням і церковним Священним Переданням багатьох святих отців з перших віків християнства. Такий підхід відповідає вимогам, що дають справжню класику, яка не вмирає у віках. Це великі особистості, такі як: Бетховен, Бах, Галілео Галілей, Паскаль, Ньютон та ще багато інших, які були вірянами чи прийшли до віри в Бога за тих чи інших обставин. Тому сучасний підхід до нашарування теології на державницьку і правову консистенцію, парадигму і конституанту дасть справжній істинний шлях, коли моральний та етичний кодекс формуватиметься на основі Біблії, істинного вчення Церкви Христової. Біблія, переформатована у призму моралі, дасть справжні орієнтири істинності. Однак, як бачимо, по Китаю мораль без Духу, справжньої духовності не дасть істинного вибору в аспекті цінностей. Нам треба шукати щось набагато вище моралі – це дух, духовність, це сфера дихотомії життя земного на засадах і прагненнях до високих начал Небесного. Тобто, якщо серцевиною держави є право, що з державою тісно пов'язане; якщо серцевиною права є мораль, і сила законів у стократ збільшується, якщо вони ґрунтуються на нормах моралі, якщо серцевиною моралі є Совість, як внутрішній голос Бога, що взиває до людини, тоді серцевиною моралі, права, держави є Дух справжня, істинна духовність за принципом, коли правда у кожного своя, а істина одна – істина Бог. Лише максимально наближаючись і прагнучи до тієї чи іншої правди/Істини ми зможемо поважати людину як найвищу соціальну цінність, робитимемо грандіозні, шалені справи в ім'я Боже, во ім'я Спасителя, Господа нашого Ісуса Христа у Троїці Святій Єдиносущній і Нероздільній. Саме тут приходять істинні відкриття, як от ті, про які ми ніколи в житті не думали, тому що людина – це глиба, вселенна, космополіт і відповідно розкрити її сутності, істинні начала за тих чи інших сприятливих станів, коли вона, наприклад, після глибокого сну стає до творчості, коли оцей ключ і порив енергії найтісніше співвідноситься з тілесним/фізичним/земним та духовним/божественним/небесним. Якщо людина велику кількість свого земного часу присвячує сну, – своєрідній духовній смерті, коли вона знаходиться в іншій реальності сновидінь, відповідно, тим самим, відриваючись від цього небесного стану сну, якогось потойбічного до тілесного/фізичного, можна давати унікальні праці часто, які за сумбуру, марноти просто не видні

неозброєним оком. Тому в стані такої піднесеності Духу, ейфорії, болю за душу народу, наприклад, чи піднесеності любові до Бога та ближнього можна писати воістину великі, унікальні праці, які дадуть справжні плоди міркувань.

Бачимо, яким важливим є погляд на роль релігії, етики та права у сучасному суспільстві, що наголошує на важливості інтеграції теологічних підходів у кримінологію. Кримінотеологія, що виражається у зверненні до духовних і моральних основ, може стати важливим аспектом для вдосконалення класичної кримінології. Це дозволяє глибше аналізувати природу зла, розуміти глибинні причини злочинності та її зв'язок з людською природою і духовним вибором. Відповідний кримінологічний аналіз виділяє не лише важливість захисту релігійної свободи, але й роль релігійних цінностей як базису морального і правового порядку. Православ'я, яке стало основою духовної традиції в Україні, тут відіграє особливу роль, адже у такий спосіб відбувається вплив на національну ідентичність, що загалом об'єднує народ навколо історичних цінностей. Звернення до традицій предків і духовних прикладів, таких як Небесна Церква, що може служити потужним джерелом духовної та моральної стійкості у непростих обставинах життя. Важливо зазначити, що кримінотеологія дозволяє зрозуміти злочинність як наслідок духовного та морального спустошення і віддаленості від Бога. Цінності, які віками формувалися, як-от духовність, віра та релігійна належність, є надважливими аспектами людського життя. Саме на цих основах можна будувати нові методи профілактики злочинності, де боротьба з гріхом стає частиною боротьби зі злочином. Ці ідеї можуть знайти відгук у розробці стратегій сучасного суспільного розвитку, спрямованих на інтеграцію моральних і духовних принципів у законодавчі системи.

Список використаних джерел:

1. Шакун В. І. Релігійний екстремізм через призму кримінології. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.). К. : НАПУ, 2016. С. 34-38.

Катерина МІТЧЕНКО

старший викладач кафедри
психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
аспірант кафедри психології
Криворізького державного
педагогічного університету;
психолог, супервізор ГО «СП «РАЗОМ»,
член «Міжнародної спілки супервізорів»
та «Національна психологічна асоціація»

ОСОБИСТІСНО-РОЛЬОВА ЗРІЛІСТЬ ФАХІВЦІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ІЗ ПОСТТРАЖДАЛИМИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

В умовах сьогодення професійна діяльність поліцейських проходить в умовах сильних емоційних навантажень, загрози власному життю та здоров'ю під час виконання службових обов'язків, що потребує від них сформованості особистої, професійної та рольової зрілості для якісного несення служби, виконання професійних обов'язків, саморегуляції свого емоційного стану. Згідно з п. 23 Рекомендацій, ухвалених Комітетом міністрів внутрішніх справ на 765 засіданні 19 вересня 2001 р. державами-учасницями Ради Європи

«Про Європейський кодекс поліцейської етики», персонал поліції повинен бути в змозі виявляти ясність судження, відкрите ставлення, зрілість, справедливість, комунікабельність і, де це необхідно, лідерські та управлінські вміння, що виділяє важливість належного рівня сформованості в них психологічної зрілості [2, с. 76].

Домашнє насильство є однією з найгостріших соціальних проблем сьогодення через стрімке збільшення фактів фізичного, психологічного, економічного і сексуального насильства. Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну показники офіційної статистики щодо фактів домашнього насильства значно збільшилися та прогнозується ще більше погіршення ситуації. Зважаючи на цю ситуацію, науковці відмічають важливість готовності поліцейських до взаємодії з постраждалими від домашнього насильства, в частині розуміння серйозного характеру домашнього насильства, його соціальної небезпеки і важливості забезпечення доступу до правосуддя і захисту постраждалих, а також викорінення стереотипів і упереджень щодо насильства стосовно жінок і домашнього насильства [3, с. 281].

Робота з постраждалими від насильства це завжди про сильну емоційну включеність фахівця, який надає допомогу, його високу відповідальність за роботу (взаємодію) та результат. Робота з постраждалими від домашнього насильства потребує від фахівців високої емоційної стійкості та професійних компетенцій. Постійний контакт з травматичними історіями та емоційними переживаннями постраждалих може призводити до розвитку синдрому вигорання у фахівців.

Людина травмована людиною, тому і лікується людиною [4, с. 160]. Ефективний контакт між фахівцем, що надає допомогу, та постраждалим, є фундаментальним у процесі наданні фахової допомоги. Він створює безпечний простір, де особа може відкрито говорити про свої травматичні переживання, не побоюючись осуду чи зневаги, відчуває, що його розуміють, підтримують і приймають таким, яким він є. Фахівець стає опорою, допомагаючи усвідомити, що вони не самотні у своїх стражданнях, екологічно виразити свої почуття, пропрацювати травматичні спогади і розвинути здорові механізми подолання стресу.

Відповідно фахівець повинен мати сформовані soft-skill-ли особистості, які характеризують їх психологічну зрілість. А саме відповідальність, самостійність, цілісність, активність, проактивність, здатність до конструктивної взаємодії з іншими людьми (контактність, співпраця, толерантність), здатність до саморегуляції (емоційної, поведінкової), гумор та високий розвиток когнітивних здібностей, сформованість ціннісних орієнтацій, цілеспрямованість, вмотивованість, результативність, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоактуалізації, креативності [1, с. 60].

Відповідно варто виокремити поняття особистісно-рольової зрілості, як складного психологічного поняття, яке характеризує рівень розвитку особистості, її здатність ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем та виконувати різноманітні соціальні ролі, що не є статичним станом, а є динамічним процесом, який триває протягом усього життя. Відповідно, надання допомоги постраждалим від домашнього насилля вимагає від фахівця здатності зберігати спокій і об'єктивність у складних ситуаціях, а також швидко відновлюватися після емоційних навантажень, встановлювати довірчі відносини, чітко і зрозуміло висловлювати свої думки, нести відповідальність за ухваленні рішення, а також співпереживати та розуміти почуття постраждалої особи. Фахівець створює атмосферу довіри і безпеки, де клієнт може відкрито говорити про свої травматичні переживання.

Важливість особистісно-рольової зрілості фахівця полягає в тому, що вона безпосередньо впливає на ефективність терапії. Фахівець, який має необхідні якості, може допомогти клієнту подолати наслідки травми, відновити своє життя і побудувати нове майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Мітченко К. В. Характеристики психологічної зрілості як soft-skill сучасної особистості. *Теоретичні основи корекційної педагогіки та освіти*. 2024. С. 58-64.
2. Мітченко К. Зрілість поліцейського в умовах сьогодення: виклики, реалії, перспективи. *Національна ідентичність на новому етапі розвитку українського суспільства*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 листопада 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 76-78.
3. Шеремет К. Психологічні аспекти спілкування поліцейських під час викликів на домашнє насильство. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 10 травня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 279-281.
4. Герман Д. Психологічна травма та шлях до видужання. К. : Вид-во Старого Лева, 2015. 417 с.

Юрій БЕРЕСТЕНЬ

доцент кафедри історії

та теорії держави і права

Університету митної справи та фінансів,

кандидат історичних наук, доцент

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Початок масштабної російсько-української війни наприкінці лютого 2022 року актуалізував в громадсько-політичному та науковому дискурсі України питання щодо суттєвого посилення заходів безпеки в інформаційному просторі країни, сутність яких полягає в системному перешкоджанню агресору здійснювати свій підливний дезінформаційний вплив на колективну свідомість українців, що послаблює морально-психологічний стан українського соціуму й посилюючи в ньому деструктивні тенденції, провокуючі експонентне зростання внутрішніх конфліктів та агресії.

Українські науковці наголошують на вагомості проблеми інформаційної безпеки в умовах війни, беручи до уваги ту обставину, що вона «є питанням виживання людини, суспільства та держави» [2, с. 122].

Нові суспільно-політичні реалії російсько-української війни чітко окреслили низку соціальних груп населення країни, які під час війни є пріоритетними цільовими аудиторіями для інформаційного терору ворога. Однією з таких груп ризику інформаційного ураження ворога є здобувачі вищої освіти, які недостатньо добре орієнтуються в суспільно-політичній ситуації в країні й світі, мають низький поріг тривожності, нестійкий психо-емоційний стан, властивий їх віку, що має виразну тенденцію до істотного посилення в екстремальних умовах військового конфлікту, призводячи до апатії, пасивного очікування подій, формуючи в особистості аномальну поведінку, яка визначається відстороненістю та ізоляцією від соціуму або підвищеною емоційністю, агресією.

Наявні загрози інформаційної війни та деструктивні впливи на особистість вимагають посилення роботи з студентським загалом у царині організації та проведення цілої низки спеціальних тренінгів, практикумів, тестувань, які ставлять на меті підвищення стресостійкості, психологічної витривалості, формування вміння у здобувачів вищої освіти переносити важкі психоемоційні навантаження, адекватно реагувати на перманентний характер стресу.

Варто погодитись з М. Шевчуком в тому, що «інформаційна безпека досягається формуванням здатності об'єкта (суб'єкта) протистояти деструктивним інформаційним впливам» [3, с. 138].

В умовах військового часу перед професорсько-викладацьким складом, адміністрацією вищих навчальних закладів стоять складні практичні завдання, пов'язані зі розробкою та провадженням ефективних механізмів захисту

здобувачів вищої освіти від цілеспрямованого пропагандистського тиску ворога, його масованих інформаційних атак, які спрямовані на маніпулювання свідомістю молоді, посиленням зневіри в обороноспроможність країни та її Збройних Сил України, формування недовіри до офіційних джерел інформації, політичних інститутів влади тощо.

Предметне розуміння здобувачами вищої освіти особливостей перебігу інформаційної війни, механізмів її організації проти населення України, способів ретрансляції фейкових інформаційних потоків в громадському інформаційному просторі, знання методів фальсифікації фактів стає надійним запобіжником щодо масового поширення дезінформації, зменшення її негативного впливу на колективну свідомість студентського загалу.

Насамперед варто сформулювати у студентів адекватне розуміння характеру інформаційної війни як взаємодії джерела (суб'єкта) ретрансляції завідомо неправдивих або частково неправдивих відомостей про військово-політичні, соціальні або інші події або факти, засобу передачі (технічного транслятора) та пасивного об'єкта (користувача). Усвідомлення природи та практичних завдань інформаційного війни як вагової складової військового протистояння є профілактичним засобом та ефективним інструментом протидії наявним інформаційним загрозам, сприяє їх швидкій ідентифікації суб'єктом, що унеможлиблює негативний вплив цих чинників на його свідомість та психічний стан.

Не зайвим буде уточнити ту обставину, що запорукою інформаційної безпеки в студентському середовищі є правильно сформоване уявлення у здобувачів вищої освіти про особисту та колективну інформаційну гігієну, яка превентивно дозволяє уникати пропагандистських вкидів противника та їх деструктивних наслідків, що травмують психіку особи та трансформують колективну свідомість студентського загалу. Йдеться про практику використання студентами перевірених джерел інформації, які змістовно й достовірно відображають поточні й минулі події, а в разі виникнення сумнівів щодо їх походження дозволяють здійснювати верифікацію інформаційного контенту через Центр протидії дезінформації, який переймається нагальними проблемами моніторингу та виявлення інформаційних загроз.

Ефективним засобом інформаційної гігієни є уникнення використання в практичній діяльності тих соціальних мереж, які можуть потенційно використовуватись противником як канали трансляції дезінформації, фейкових повідомлень, здійснення інформаційних атак та операцій, спрямованих на завдання шкоди та деструктивного впливу на психічне здоров'я студентської молоді. Варто звернути увагу на використання україномовного контенту.

Під час організації освітнього процесу представникам професорсько-викладацького складу під час підготовки до лекцій та семінарських занять варто звертати увагу на джерела подання фактографічної інформації, уникаючи використання посилань на контент російськомовних навчальних видань, інформаційних ресурсів.

Дотримання інформаційної гігієни в умовах війни дозволяє уникати ризиків стати об'єктом інформаційних атак та маніпуляцій з боку агресора [1, с. 228].

В умовах перманентного та масштабного характеру інформаційної війни значної ваги набуває формування у студентського загалу здатності до наукового критичного мислення, що базується на засадах раціоналізму, скепсису, аргументованої обґрунтованості суджень, які презентовані експертним середовищем та дають змогу зробити аналітичні висновки, що відображають реальну ситуацію. Критично мислячий суб'єкт освітнього процесу виходить насамперед з об'єктивної оцінки поточної ситуації, предметного розуміння особливостей методики організації противником інформаційних операцій та специфіки веденням ним інформаційної війни проти України. Ці навички критичного мислення та наукового скептицизму дозволяють здобувачам вищої освіти оперативно верифікувати наявну інформаційну загрозу, убезпечуючи себе від психоемоційної травми.

Список використаних джерел:

1. Педорич А. Інформаційна гігієна як складова здорового способу життя. *Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2024. № 25 (181). С. 226-231.
2. Смотрич Д., Браїлко Д. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право*. 2023. № 77 (2). С. 121-127.
3. Шевчук М. О. До питання генези поняття інформаційної безпеки як складової національної політики. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право*. 2023. № 78 (2). С. 134-139.

Олександр ШУМЕЙКО
старший викладач кафедри
психології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ У КОМПЛЕКСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОРАНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Наразі в умовах повномасштабних бойових дій, коли і медичні заклади, і волонтери, і психологи, і суспільство в цілому допомагають у реабілітації поранених військових, ветеранів дуже великого значення набуває саме аспект медико-психологічної реабілітації. Задіяна в Україні модель реабілітації хворих та людей з інвалідністю сформувалася в США та країнах Західної Європи ще під час Другої світової війни. У подальшому найбільш повне

визначення реабілітації затвердилося в середині 1940-х, на початку 1950-х років минулого століття, згідно з яким реабілітація є системою державних, соціальних, медичних, професійних, педагогічних, психологічних та інших заходів, що спрямовані на попередження розвитку патологічних процесів, що призводять до тимчасової або стійкої втрати працездатності, а також на ефективне та раннє повернення хворих та осіб з інвалідністю в суспільство та до суспільно корисної праці [1, с. 7]. Реабілітація являє собою складний процес, внаслідок якого в потерпілого формується усвідомлене ставлення до порушення його здоров'я та відновлюється позитивне сприйняття життя, родини та суспільства. Медична реабілітація, за визначенням комітету експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, – це передусім активний процес, метою якого є досягнення повного відновлення порушених внаслідок захворювання або травми функцій, або, якщо це неможливо – оптимальна реалізація фізичного, психічного та соціального потенціалу особи з інвалідністю, адекватна інтеграція в суспільстві. У наш час поняття медичної реабілітації стосується не лише осіб з інвалідністю, але й багатьох категорій поранених внаслідок ведення бойових дій. Реабілітація, або відновлювальне лікування, спеціалізована психотерапія та психокорекція є одними з передових напрямів сучасної медицини та психології, що підвищують їхню соціальну значущість. І хоча основні поняття та закономірності реабілітології та психологічного відновлення все ще не є сталими, можна говорити, що в реабілітації, тією чи іншою мірою, мають потребу всі пацієнти-військові зі сприятливим для життя прогнозом захворювання. Базис концепції реабілітації поранених спочатку зародився в надрах психіатрії, йдеться передусім про біопсихосоціальну модель нормальних та патологічних станів людини. Сьогодні реабілітаційні методи поділяються на медикаментозні, фізіотерапевтичні, психологічні (соціально-психологічні) та психофізіологічні, що базуються на сучасних комп'ютерних технологіях та штучному інтелекті. Медикаментозні методи припускають використання малотоксичних препаратів у мінімальних дозах. В останнє десятиліття широко використовують препарати метаболічного дії, що прискорюють реабілітацію після впливу різних екстремальних факторів, в тому числі бойового стресу, бойових травм, поранень та захворювань. До них належать засоби неспецифічної дії, що підвищують переважно загальну резистентність організму (комплекси полівітамінів, легкі біогенні стимулятори тощо), та засоби специфічної реабілітаційної або коригуючої дії (антигіпоксанти, антиоксиданти, актопротектори). Традиційно етап медичної реабілітації передбачає лікування за допомогою фармакологічних препаратів, однак лікарської терапії у переважній більшості випадків виявляється недостатньо, і тоді варто застосувати психологічні методи, що передбачають немедикаментозний вплив. Об'єктивний інтерес до психологічних методів обумовлений перевагами природного, більш повноцінного і більш повного одужання при сприятливому прогнозі й неускладненому циклі фізичного одужання пораненого військового [3, с. 54].

Психологічні методи використовуються в межах реабілітаційної психокорекції, завданнями якої є зниження психоемоційної напруги, відновлення функціонального стану організму, відновлення морально-вольової сфери, підвищення характеристик особистісного адаптаційного потенціалу, формування поведінки для подальшого повернення до професійної діяльності та особистого життя, розвиток комунікативних здібностей, навчання основним методам психологічної саморегуляції тощо. Основними формами прикладної психокорекції для поранених є індивідуально-раціональна психотерапія, групова психотерапія, соціально-психологічний тренінг тощо. Система медико-психологічних, педагогічних, соціальних заходів, що спрямовані на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів, особистісного та соціально-трудового статусу поранених та осіб з інвалідністю, а також осіб, що перенесли захворювання, отримали психічні травми внаслідок різкої зміни соціальних відносин та умов життя. В основі медико-психологічної реабілітації лежить уявлення про поранення, як про руйнівний процес в організмі людини, що характеризується не лише поганим фізичним самопочуттям військовослужбовця, але й змінами його особистості, можливими порушеннями емоційної сфери. Повернення до здоров'я, з позиції такого підходу, передбачає усунення наслідків негативних переживань, небажаних настанов, невпевненості у своїх силах, постійно наявної тривоги з приводу можливості раптового погіршення стану та рецидиву хвороби, – тоді акцент психологічної реабілітації приділяється роботі, що спрямована на компенсацію втрачених професійних та соціально-адаптивних якостей пораненого військовослужбовця. Важливо розуміти, що комплексна медико-психологічна реабілітація вимагає створення сприятливих психологічних умов, що спрямовані на збереження позитивного ефекту лікування (організація дозвілля, безперешкодне спілкування та ін.). Розвиток новітніх підходів у структурі комплексної медико-психологічної реабілітації безпосереднім чином пов'язаний з розв'язанням проблем психопрофілактики, психотерапії та медичної психології. Також вагому роль у повноцінній медико-психологічній реабілітації поранених відіграє те, в яких саме умовах проводиться безпосередня реабілітація (в госпіталі, в умовах цивільної лікарні, амбулаторно, в санаторних установах тощо).

У цей час військово-медичним департаментом Збройних Сил України приділяється чимала увага вдосконаленню системи медико-психологічної реабілітації військовослужбовців у регіонах, у медичних закладах, де військовослужбовці перебувають на стаціонарному лікуванні з причини бойових поранень та захворювань, що були отримані під час виконання службових обов'язків. Адже аналіз проблеми засвідчив, що понад 89 % військовослужбовців, що перебувають на стаціонарному лікуванні бойових поранень, крім симптоматичного лікування, потребують також низки обов'язкових психотерапевтичних та психокорекційних заходів.

Список використаних джерел:

1. Волошин П. В., Марута Н. О., Шестопалова Л. Ф. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах: метод. рек. Харків, 2014. 79 с.
2. Маєнер Я. В., Воробйова І. В., Колесніченко О. С. Психологічний супровід військовослужбовців, які виконують службово-бойові завдання в екстремальних умовах: метод. рек. Харків : НАНГУ, 2015. 68 с.
3. Охорона психічного здоров'я в умовах війни (пер. з англ. Т. Семигіна, І. Павленко, Є. Овсяннікова). К. : Наш формат, 2017. 168 с.
4. Hoffman, H. G. (2004). Virtual-reality therapy. *Sci Am*, 291, 58-65.

Регіна ІВЧЕНКО

працівник психо-соціальної підтримки
Міжнародного комітету порятунку (IRC)
в Україні

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ТА БАТЬКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ЇХ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Резилієнтність (психологічна стійкість) – це більше, ніж риса характеру чи набір навичок. Це свідомий щоденний вибір: не лише продовжувати жити, але жити з гідністю, правдою, відвагою та любов'ю. О. Романчук звертає нашу увагу, що це також здатність проходити крізь життєві випробування, зберігаючи при цьому психічне здоров'я, особистісну цілісність [2].

Актуальність тез зумовлена зростаючою потребою в ефективній соціально-психологічній підтримці в умовах все частіших кризових ситуацій, таких як війни, природні катастрофи та економічні кризи. Наші напрацювання ґрунтуються на практичному досвіді роботи в межах програм Міжнародного комітету порятунку (IRC), впроваджених в Україні: «Соціально-емоційне навчання» (для дітей 6-11 років), «Зараз я сильніший» (для дітей та підлітків 6-17 років), «SAFE» (для підлітків 12-17 років), «Позитивне батьківство» (для батьків та опікунів).

Експерти із психології травм і резилієнтності Стівен М. Саутвік, Денніс С. Чарні, Джонатан М. Де'Перро, поєднуючи передові наукові дослідження з особистим досвідом людей, які пережили деякі з найтравматичніших подій, які тільки можна уявити, у своєму дослідженні вивели десять ключових чинників резилієнтності, а саме:

- 1) протистояти своїм страхам;
- 2) зберігати оптимістичне, але реалістичне бачення;
- 3) шукати, приймати та надавати соціальну підтримку;
- 4) наслідувати сильні рольові моделі;

- 5) покладатися на внутрішній моральний компас;
- 6) звертатися до релігійних і духовних практик;
- 7) зважати на своє здоров'я та самопочуття;
- 8) залишатися допитливими, підштовхувати себе до пізнання нового;
- 9) підходити до проблем із гнучкістю та прийняттям;
- 10) віднайти сенс, вищу мету і зростання під час і після травматичного досвіду [3, с. 17].

Розглянемо впровадження програм IRC саме за цими чинниками резилієнтності, оскільки ці аспекти є ключовими для формування соціально-психологічної стійкості у кризових ситуаціях.

1. *Протистояти своїм страхам.* Страх – природна реакція на кризу, але його подолання є ключем до стійкості. У програмах IRC діти через творчість, гру та арт-практики поліпшують соціальні, емоційні та когнітивні навички. Батьки вчаться розпізнавати і управляти своїми страхами, щоб не передавати їх дітям, застосовувати стратегії подолання та відновлення.

2. *Зберігати оптимістичне, але реалістичне бачення.* Оптимізм – основа для побудови майбутнього навіть у складних умовах. Через щоденні наміри, досягнення цілей, аналіз реалістичних сценаріїв діти та батьки вчаться вірити у можливість змін. На думку В. Франкла, «життя» не означає чогось туманного, воно дуже реальне та конкретне, так само як реальні й конкретні завдання для людини [4, с. 92].

3. *Шукати, приймати та надавати соціальну підтримку.* Підтримка близьких – джерело сили для кожного. Діти вчаться ділитися переживаннями та будувати міцні стосунки в групах підтримки. Батьки формують групи взаємодопомоги, обмінюючись досвідом і ресурсами для виховання дітей щодо створення безпечного простору для їх відновлення на навчання. І. Ялом влучно наголошує, що цілюща обстановка хорошої групи майже відчутна на дотик, і коли хтось потрапляє у цю ауру, з ним стається щось добре [5, с. 151].

4. *Наслідувати сильні рольові моделі.* Приклади інших людей надихають і допомагають знайти власну силу, ділитися історіями успіху, що мотивує залишатися стійкими для своїх родин. Е. Грейтенс вважає, що ми виявляємося найбільш живими саме на лінії фронту свого життя, здобуваємо мудрість, навчаємося радіти, виковуємо справжню дружбу, знаходимо щастя й кохання, виконуємо потрібну роботу [1, с. 13].

5. *Покладатися на внутрішній моральний компас.* Цінності допомагають залишатися на правильному шляху навіть у хаосі. Під час групових сесій в межах програм IRC діти навчаються співчуття, чесності, підтримці через інтерактивні заняття, створені у форматі групової взаємодії та співпраці; підлітки аналізують свої цінності під час сесій, розуміючи їхню роль в ухваленні рішень, адаптації до змін; батьки вчаться заохочувати дітей до відповідальності та виконання своїх обов'язків, дотримання правил, тримати дисципліну без насильства.

6. *Звертатися до релігійних і духовних практик.* Духовність є джерелом миру, натхнення та рівноваги. Діти активно розвивають емпатію, вчаться технік самоусвідомлення, самоідентифікації, дихальних практик для зниження тривоги. Підлітки обговорюють здорові стосунки і дорослішання, а батьки звертаються до духовних і родинних традицій для підтримки в складні часи.

7. *Зважати на своє здоров'я та самопочуття.* Фізичне здоров'я є важливою складовою психологічної стійкості. Участь дітей в різноманітних інтегрованих іграх, у виконанні групових завдань допомагає поєднувати фізичний розвиток із соціалізацією. Батьки отримують рекомендації щодо догляду за собою, оскільки їхнє благополуччя прямо впливає на дітей.

8. *Залишатися допитливими, підштовхувати себе до пізнання нового.* Допитливість відкриває нові можливості навіть у кризових ситуаціях як для дітей, так і для дорослих. Батьки вчаться якісно проводити час зі своїми дітьми, розуміти та задовольняти дитячі психосоціальні потреби, підтримувати баланс між роботою та різними сферами їхнього життя.

9. *Підходити до проблем із гнучкістю та прийняттям.* Гнучкість дозволяє пристосовуватися до нових умов. Діти під час занять вчаться шукати альтернативні рішення та приймати те, що вони не можуть змінити, батьки знаходять свої шляхи адаптації, стратегії відновлення та подолання.

10. *Віднайти сенс, вищу мету і зростання під час і після травматичного досвіду.* Здатність знайти сенс у пережитому дозволяє не лише відновитися, а й рости. Діти через творчі програми знаходять нові способи самовираження, переосмислюючи свій досвід. Батьки визначають нові пріоритети, що мотивує їх діяти в складних обставинах знаходити нові сенси, розважати понорадне мислення, загартовувати власну резилієнтність.

Резилієнтність – це більше, ніж особистий вибір. Це основа, яка дає силу дітям та батькам будувати та реконструювати життя. З ефектом синергії віднаходити нові чинники індивідуальної, національної та солідарної резилієнтності заради мирного майбутнього. Це мистецтво залишатися вірним своїм цінностям і людяності навіть перед обличчям найскладніших травм, викликів, кризових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Грейтенс Е. Стійкість: тяжко виборена мудрість для ліпшого життя (пер. з англ. О. Тільна). Харків : Вид-во «Ранок», Фабула, 2021. 432 с.
2. Романенко О. Психологічна стійкість в умовах війни: індивідуальний та національний вимір. *Академія стійкості*. URL : <https://resilience.k-s.org.ua/formula-stijkosti/psychologichna-stijkist-v-umovah-vijny-indyvidualnyj-ta-nacjonalnyj-vymir/>
3. Саутвік С. М., Чарні Д.С., ДеП'єрро М. Резилієнтність: мистецтво долати найбільші виклики життя (пер. з англ. І. Куришко, О. Антонішин. Львів : Видавництво «Компанія «Манускрипт», 2024. 400 с.
4. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків : КСД, 2022. 160 с.
5. Ялом І. Дар психотерапії: відкритий лист до нового покоління терапевтів та їхніх пацієнтів (пер. з англ. І. Зеніної). К. : Вид-во Ростислава Бурлаки, 2024. 384 с.

Аліна ЛУКОМСЬКА

магістрант

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ МОВНИХ АДИКЦІЙ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Девіантну поведінку можна кваліфікувати як певні вчинки або сукупність таких вчинків, що зазвичай суперечать суспільно прийнятим моральним, соціальним та юридичним нормам. Тому важливо буде зауважити, що жодне суспільство не зможе просто провести лінію та розділити усіх на тих, хто підкоряється певним суспільним нормам, та тих, хто відхиляється від них. Тож переважно ми зустрічаємо такий вид поведінки, як асоціальну. Зауважимо, що асоціальна поведінка – це поведінка, що ухиляється від дотримання морально-етичних норм, безпосередньо загрожує благополуччю міжособистісних стосунків [1, с. 24].

Межі асоціальної поведінки особливо мінливі, оскільки вона більш за інші поведінкові девіації знаходиться під впливом культури й часу. З кожним роком перелік варіантів девіантної поведінки значно розширюється, включаючи нові форми соціальної та психологічної адаптації індивідів до умов сучасного життя. У цьому контексті, війна як глобальне явище, що має не лише соціально-політичний, а й культурно-комунікаційний вплив, виявляється фактором, який сприяє виникненню нових видів девіацій. Зокрема, підлітки, перебуваючи на етапі формування своєї ідентичності, є однією з найбільш вразливих груп до таких змін [2, с. 366]. Мовні та інші соціальні відхилення, що виникають, стають відповіддю на зовнішні подразники, викликані умовами воєнного стану, що змінюють структуру соціального середовища та впливають на психологічний стан молоді.

Одним із ключових чинників, що впливають на формування мовних девіацій у підлітків, є їхня емоційно-психологічна вразливість у стресових умовах [3, с. 220]. Війна створює умови постійного стресу, викликаного втратою близьких, зміною звичного середовища, переселенням або перебуванням у небезпеці. Цей стрес стимулює потребу у самовираженні, яке часто набуває вербальних форм. Підлітки використовують нові мовні одиниці – сленг, жаргонізми, патріотичні вислови чи меми, – щоб створити відчуття спільності з однолітками та адаптуватися до нових реалій. Така мовна поведінка може бути інструментом для подолання емоційного дискомфорту і водночас символізувати їхнє ставлення до подій.

Медіасередовище, особливо соціальні мережі, відіграє визначальну роль у формуванні мовних девіацій у сучасних підлітків. У період війни соціальні медіа стають основним каналом комунікації, де поширюються

меми, слогани, емоційно забарвлені фрази, а також нові мовні конструкції, пов'язані з військовими чи патріотичними темами. Наприклад, використання висловів на зразок «руський корабель...» чи інших символічних фраз стає не лише мовним феноменом, а й маркером культурної ідентичності [4].

Додатковим фактором є глобалізація, яка стимулює проникнення англіцизмів у мову молоді. Війна сприяє розширенню міжнародних контактів через споживання англomовного контенту, спілкування з міжнародними волонтерами чи переселенцями. Як наслідок, лексикон підлітків збагачується новими англomовними запозиченнями, які вкорінюються у повсякденному мовленні [5].

Особливе значення має процес міграції, адже підлітки, які вимушено переїжджають до інших країн, інтегруються у нове мовне середовище. Це призводить до формування двомовності, а також до явищ кодового переключення, коли в одному мовленнєвому акті чергуються елементи різних мов. Мовна взаємодія з новим культурним контекстом збагачує мовну картину світу підлітків, але водночас існує ризик часткової втрати рідної мови через асиміляцію в іншомовному середовищі.

Соціальна і політична ситуація війни також сприяє формуванню сильнішої національної ідентичності, що знаходить відображення у мовній поведінці. Підлітки активно переходять на українську мову, навіть якщо раніше вживали інші мови у повсякденному спілкуванні. Це явище супроводжується засвоєнням нових патріотичних гасел, що підсилюють відчуття належності до національної спільноти. Така мовна поведінка стає не лише способом самовираження, а й символом участі у спільній боротьбі.

Наслідки мовних девіацій підлітків є амбівалентними. З одного боку, вони сприяють адаптації до нових умов, збагачують мовний запас, підсилюють національну ідентичність і створюють нові можливості для культурного діалогу. З іншого боку, тривалий стрес, асиміляція у чужомовному середовищі чи надмірна фрагментація мовлення можуть призводити до негативних наслідків, таких як втрата рідної мови або поява спрощених мовних форм [5].

Для зменшення негативних ефектів мовних девіацій важливо розробляти та впроваджувати інтегровані освітні програми, які стимулюватимуть використання та розвиток рідної мови. Організація мовних курсів, літературних конкурсів, створення контенту українською мовою сприятиме збереженню мовної ідентичності навіть у чужомовному середовищі. Крім того, необхідно забезпечити психологічну підтримку підлітків для зниження впливу стресу на мовну поведінку.

Отже, узагальнюючи усе вищевикладене, можемо зробити висновки про те, що війна є потужним фактором, який суттєво трансформує мовну реальність підлітків, сприяючи виникненню мовних девіацій, що можна розглядати як результат їхньої адаптації до екстремальних умов соціального та політичного середовища. Мовні відхилення, в цьому контексті, являють собою не лише індивідуальні реакції на стресові ситуації, але й механізми

групової ідентифікації, що виникають у процесі колективного переживання кризових подій. Вони можуть проявлятися через зміни у мовній структурі, використання нових лексичних одиниць, інтерпретацій та зсуви в мовних нормах, що, в свою чергу, можуть вказувати на більш глибокі соціальні та культурні трансформації.

Хоча ці процеси не позбавлені певних ризиків, зокрема, можливого посилення соціальної ізоляції чи ескалації агресивних проявів, вони водночас створюють можливості для переосмислення мовної та культурної ідентичності, що сприяє формуванню нового контексту національної самоідентифікації. З огляду на це, науковий аналіз таких явищ є важливим етапом у вивченні сучасних соціолінгвістичних і культурних трансформацій, оскільки дозволяє виявити не лише специфіку мовних змін, а й ширші соціальні процеси, що їх супроводжують. Це, зокрема, включає аналіз впливу війни на емоційну й когнітивну структуру підлітків, а також на способи комунікації в умовах обмежених ресурсів і постійного стресу, що характерно для воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко В. В., Діса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки: навч. посібник. Дніпро, 2019. 69 с.
2. Шинкаренко І. О. Психосоціальні проблеми девіантної поведінки молоді. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 365-367.
3. Шинкаренко І. О. Соціально-психологічні чинники формування девіантної поведінки неповнолітніх злочинців. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2008. № 4. С. 219-225.
4. Про руський карабель – можна. Нацрада пояснила своє ставлення до матюків в ефірі. URL : <https://glavcom.ua/news/pro-ruskiy-karabl-mozhna-nacrada-poyasnila-svoje-stavlennya-do-matyukiv-v-efiri-836483.html>.
5. Матюки в умовах війни: мірило невихованості чи спосіб боротьби зі стресом? URL : <https://www.schoollife.org.ua/matyuky-v-umovah-vijny-mirylo-nevyhovanosti-chy-sposib-borotby-zi-stresom/>

Данііл ЗІНЧЕНКО

аспірант

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

Олександр МУЗИЧУК

проректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
полковник поліції

СЛУЖБА ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА У ШКОЛАХ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

В умовах сучасної війни безпека дітей у закладах освіти є одним із ключових пріоритетів держави. Агресивні дії ворога, зокрема обстріли цивільної інфраструктури, підвищують ризики для школярів і педагогічного складу. На цьому тлі виникає потреба в інноваційних підходах до створення безпечного середовища в освітніх установах. Одним із таких є формування спеціалізованої Служби освітньої безпеки Національної поліції України. Ця ініціатива має на меті забезпечити ефективну координацію між правоохоронними органами, школами та місцевими громадами, запобігти надзвичайним ситуаціям і захистити дітей в умовах воєнного часу.

Освітнє середовище в умовах війни набуває нового значення, виходячи далеко за межі навчання. Воно стає не лише місцем здобуття знань, а й критично важливим простором для підтримки емоційної рівноваги, соціалізації та психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій. Школи перетворюються на осередки стабільності, які можуть надати відчуття безпеки навіть у найскладніших обставинах. Особливо це стосується регіонів, які перебувають поблизу зон активних бойових дій, де діти змушені пристосовуватися до реалій, що значно відрізняються від мирного часу [1]. Воєнні виклики змушують освітні установи адаптуватися, змінюючи формат і підхід до організації навчального процесу. Використання укриттів як класів, впровадження дистанційного навчання через загрози для життя, а також систематичне навчання основам безпеки, таким як дії під час обстрілів або евакуації, стають повсякденною практикою. У цих умовах забезпечення координації між освітніми закладами та правоохоронними органами стає першочерговою потребою. Проте наявні моделі взаємодії не завжди відповідають новим реаліям і потребують інноваційного підходу.

На наше переконання, створення Служби освітньої безпеки стало відповіддю на ці нагальні виклики, запропонувавши нові механізми забезпечення безпеки. Одним із ключових завдань Служби є оперативне реагування на загрози, включно з негайними діями у випадках, пов'язаних із мінуванням або обстрілами. Також велике значення надається профілактичній роботі, яка включає організацію тренінгів та навчань для педагогічного колективу й учнів. Це сприяє формуванню навичок швидкої і правильної реакції в надзвичайних ситуаціях, що може врятувати життя. Додатково, важливим аспектом роботи є профілактика правопорушень серед школярів, адже психологічний стрес, викликаний війною, може провокувати девіантну поведінку. Отже, освітнє середовище під час війни стає не лише простором навчання, але й центром, де взаємодія між правоохоронними органами, педагогами та дітьми формує нову систему безпеки, здатну адаптуватися до сучасних викликів.

Служба освітньої безпеки є унікальною ініціативою, яка поєднує різні аспекти забезпечення безпеки в освітньому середовищі. Цей новаторський підхід базується на комплексній взаємодії спеціалістів з різних галузей, що дає змогу реагувати на виклики сучасних реалій максимально ефективно [2]. Одним із ключових елементів є створення інтегрованих груп реагування, до складу яких входять поліцейські, психологи, юристи та інші фахівці. Такий мультидисциплінарний підхід дозволяє одночасно вирішувати питання фізичної безпеки, правового супроводу та емоційної підтримки учасників освітнього процесу. Превентивна діяльність служби також має важливе значення для зниження ризиків у школах. Регулярне проведення тренінгів і практичних занять дозволяє учням і педагогам отримати необхідні знання для правильної поведінки в умовах небезпеки. Темі таких навчань охоплюють широкий спектр актуальних проблем, зокрема правила дій у разі мінної небезпеки, алгоритми евакуації під час обстрілів, а також базові навички першої допомоги. Завдяки цьому у школярів формується розуміння, як діяти в кризових ситуаціях, що є життєво необхідним у сучасних умовах. Інтеграція цифрових технологій є ще однією вагомою перевагою підходу Служби освітньої безпеки. Використання спеціалізованих систем сповіщення про надзвичайні ситуації забезпечує своєчасне інформування учасників освітнього процесу [3]. Мобільні додатки, розроблені для взаємодії з поліцією, надають можливість швидкого зв'язку у випадках, коли потрібно негайне втручання. Крім того, створення баз даних про потенційні загрози допомагає аналізувати ризики та запобігати виникненню надзвичайних ситуацій. Такий рівень технологічної оснащеності робить процес захисту дітей і педагогів більш прозорим та оперативним. Не менш важливим аспектом діяльності Служби є надання психологічної підтримки, що стає особливо актуальним після надзвичайних подій або стресових ситуацій. Робота фахівців спрямована на зниження рівня тривожності серед дітей та освітян, допомогу у подоланні наслідків психологічних травм, а також формування позитивного емоційного клімату у шкільних колективах. Цей напрям є критично важливим для збереження ментального здоров'я дітей, які щоденно стикаються з реаліями війни.

Ми дотримуємося позиції, що Служба освітньої безпеки поєднує традиційні методи захисту з інноваційними підходами, забезпечуючи комплексний захист освітнього середовища. Вона не лише реагує на виклики, але й створює умови, за яких загрози можна попередити, зберігаючи життя і здоров'я дітей та педагогів у непростих умовах сьогодення.

Можемо стверджувати, що Служба освітньої безпеки Національної поліції є інноваційним і необхідним інструментом у системі захисту освітніх закладів під час війни. Її впровадження дозволяє забезпечити не лише фізичну, а й психологічну безпеку учасників освітнього процесу. Ефективна взаємодія між поліцією, педагогами та громадськістю створює передумови для побудови стійкого суспільства, де діти можуть навчатися й розвиватися навіть в умовах воєнного часу. Для подальшого вдосконалення роботи Служби важливим є залучення додаткових ресурсів, розвиток цифрових інструментів і посилення комунікації з міжнародними організаціями, які мають досвід роботи у кризових ситуаціях. Таким чином, Україна може стати прикладом для інших країн у розробці систем безпеки в освітніх закладах.

Список використаних джерел:

1. Валєєв Р. Г. Роль поліції у забезпеченні безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 400-403.
2. Погорілець О. І. Реалізація адміністративно-правового статусу підрозділів Національної поліції України щодо гарантування безпеки в освітньому середовищі. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 2 (62). С. 114-120.
3. Проценко І. О. Роль поліцейських підрозділів «Служба освітньої безпеки» у створенні безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу. *Проблеми сучасної поліцейстики*: матер. IV наук.-практ. конф. МВС України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 161-162.

Богдан КРІПАЧЕНКО

магістрант

Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Сергій ШЕВЦОВ

професор кафедри філософії

Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
доктор філософських наук, професор

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ НІЦШЕ

Формування соціально-психологічної стійкості є однією з найактуальніших проблем сучасності. Постійні виклики, які постають перед індивідом, змушують його шукати внутрішні джерела сили, щоб адаптуватися до умов,

що змінюються, та зберігати здатність до самореалізації. У межах цієї теми особливий інтерес викликає філософія Фрідріха Ніцше, яка пропонує унікальне бачення процесів формування особистісної стійкості через ідеї подолання, переосмислення цінностей і досягнення внутрішньої свободи. Філософія Ніцше зосереджується на понятті «воля до влади», яке можна трактувати як здатність особистості до самозміцнення і самовизначення навіть у найскладніших життєвих обставинах. Умови нестабільності і викликів сучасного світу вимагають від індивіда не просто пристосування, а активного подолання обмежень, які він зустрічає. У цьому контексті Ніцше пропонує образ надлюдини (Übermensch), що символізує ідеал людини, яка перевершує себе і створює нові цінності. Надлюдина не приймає готових моральних і соціальних норм, вона формує власні правила, знаходячи внутрішню силу у процесі самовдосконалення [1, с. 128].

Соціально-психологічна стійкість, розглянута з цієї перспективи, включає здатність до саморефлексії, сміливість приймати невизначеність і діяти всупереч зовнішньому тиску. Ніцше наголошував, що «тільки той, хто витримує свої страждання, може перетворити їх на джерело своєї сили» [2, с. 45]. Отже, стійкість – це не відсутність труднощів, а готовність трансформувати їх у ресурс для подальшого розвитку.

Особливе значення у контексті цієї проблематики має концепція амор фаті («любов до долі»). Для Ніцше це означає прийняття життя таким, яким воно є, з усіма його випробуваннями, болем і радощами. В умовах, коли сучасна людина стикається з численними перешкодами, амор фаті стає ключовим принципом, що дозволяє прийняти виклики як частину свого шляху. Такий підхід допомагає зберігати психологічну рівновагу і знаходити гармонію навіть у хаосі [1, с. 132].

Крім того, Ніцше відмічав важливість естетичного сприйняття життя. Він вважав, що створення сенсу і краси в житті – це основна функція людини. У цьому сенсі творчість і активність стають формами опору деструктивним впливам. Соціально-психологічна стійкість формується через здатність людини створювати свій світ, знаходячи у ньому точки опори і змісту, які є її особистими, а не нав'язаними ззовні [2, с. 47]. Ніцше також висловлювався щодо важливості перебування в «зоні боротьби», яка спонукає людину долати свої слабкості. Він писав: «Те, що не вбиває, робить нас сильнішими» [1, с. 135]. Це твердження набуває особливого значення для сучасної психології, адже воно акцентує на адаптивному потенціалі стресу та криз. Якщо людина сприймає виклики не як загрозу, а як можливість для зростання, це сприяє формуванню її психологічної стійкості. У цьому процесі важливою є здатність до самопізнання і рефлексії. Ніцше вважав, що істина про себе і про світ часто буває болючою, але її прийняття є необхідним кроком на шляху до самостійності і сили. Така позиція відповідає сучасним психологічним уявленням про значення усвідомленості як ресурсу для подолання життєвих криз.

Філософія Ніцше також відкриває перспективу для переосмислення колективної стійкості. Хоча він наголошував на індивідуальності, його ідеї можна розглядати як спосіб надихнути групи людей на створення нових цінностей і формування спільнот, які базуються на взаємопідтримці і творчій взаємодії.

Отже, філософія Ніцше пропонує багатогранний підхід до розуміння соціально-психологічної стійкості, який поєднує ідеї прийняття, подолання, творчості та самореалізації. Вона дає змогу поглянути на виклики сучасності не лише як на труднощі, а як на можливість для розвитку і самоствердження. Це особливо актуально в умовах, коли кожна людина потребує нових джерел внутрішньої сили, щоб долати виклики, залишаючись вірною собі.

Список використаних джерел:

1. Ніцше Ф. Так говорив Заратустра. Харків : Фоліо, 2017.
2. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. К. : Основи, 2018.

Катерина САМОХІНА

магістрант

Криворізького державного
педагогічного університету

Зоя МІРОШНИК

професор кафедри практичної психології
Криворізького державного
педагогічного університету,
доктор психологічних наук, професор

АДАПТИВНА ОСОБИСТІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬОВИЙ РЕПЕРТУАР

Наразі феномен адаптивності набуває особливого значення, адже українське суспільство переживає безпрецедентні виклики, спричинені військовою агресією російської федерації. З 2014 року, а особливо після 24 лютого 2022 року, громадяни України опинилися у ситуаціях, які випробовують межі людської витривалості, емоційної стабільності та здатності до пристосування.

Розглянемо вплив екстремальних умов на життєдіяльність особистості. Порушення звичного ритму життя (бойові дії, втрати близьких, евакуація та руйнування інфраструктури) створюють стресові обставини, які впливають на фізичне та психологічне благополуччя людини. Невизначеність майбутнього змушує людей переосмислювати свої пріоритети, шукати нові способи адаптації.

Нові стрес-фактори. Умови війни створюють раніше незнані загрози, такі як постійний страх за життя, втрати домівки та джерел доходу, психологічний тиск від інформаційної війни. Адаптивність у таких ситуаціях стає ключовим інструментом подолання кризових моментів. Соціальна

мобільність і зміна ролей. Багато людей вимушені змінювати свої професійні чи соціальні ролі, адаптуватися до нових середовищ (наприклад, в умовах міграції) або виконувати нові обов'язки в умовах війни (волонтерство, військова служба, допомога переселенцям).

Поняття «адаптація» має давню історію, яка охоплює кілька наукових дисциплін та культурних контекстів. Його виникнення в науковій літературі датується другою половиною XVIII століття і пов'язане з роботами німецького фізіолога Ніколаса Ауберта. Він вперше застосував цей термін для характеристики явищ, пов'язаних із пристосуванням органів чуттів, наприклад, зору чи слуху, до подразників різної інтенсивності.

На сучасному етапі термін «адаптація» має міждисциплінарний характер. Він охоплює три основні виміри: біологічний, психологічний та соціальний. Соціальна адаптація, зокрема, розглядається як складний процес, який включає засвоєння норм, цінностей і ролей, які є важливими для ефективної взаємодії індивіда з соціальним середовищем.

Н. Меленчук та О. Синенко розглядають адаптивність як стійку характеристику, яка показує здатність особистості до внутрішніх (внутрішньо-особистісних) і зовнішніх (повідінкових) змін, спрямованих на підтримку або відновлення гармонійних взаємодій із мікро- та макросоціальним середовищем в умовах його змін.

Адаптивність як універсальна властивість психіки є основою для подолання складних життєвих ситуацій будь-якого типу, включаючи надзвичайні. Вона проявляється не лише в конкретних адаптаційних ситуаціях через активізацію адаптивних механізмів і реакцій, що викликає адаптаційний ефект та фіксується як абсолютно стабільний стан – адаптованість. А є властивістю, яка невіддільно притаманна особистості та функціонує постійно, забезпечуючи гармонійні відносини з середовищем навіть в умовах нестабільності через внутрішні зміни поведінки [1].

Адаптивність функціонально виявляється в здатності регулювати динаміку, якість, зміст і результативність адаптаційного процесу в будь-яких умовах взаємодії людини із середовищем. Основними аспектами її функціонування є: підтримка або відновлення балансу у взаємодії, за допомогою адаптивної регуляції, а також єднання і гармонізація суб'єктів взаємодії. Ці загальні функціональні особливості адаптивності уточнюються через окремі функції, такі як захисна, ресурсна, кон'юнктивна, поведінково-моделююча, стабілізуюча та трансформуюча [2].

Одним з ключових чинників адаптації є здатність виконувати різні соціальні ролі, формуючи рольовий репертуар, який дозволяє проявляти себе у різних контекстах і зберігати внутрішню стійкість. Дослідження рольових аспектів психології особистості привертає увагу як закордонних, так і вітчизняних науковців. У соціальному та соціально-психологічному контексті цю тему вивчають Т. Шибутані, Я. Морено. З психологічного погляду дослідження проводили Е. Берн, А. Шутценбергер, Г. Лейтц. У рольовому аспекті значний внесок зробили П. Горностай, Я. Морено, З. Мірошник, Т. Титаренко та Т. Хомуленко.

Поняття «роль» широко застосовується як у повсякденному житті, так і в науковій сфері. У межах психології феномен ролі розвивається в двох ключових напрямках: соціально-психологічному та особистісному. Роль є своєрідним зв'язувальним елементом між колективним і особистісним, між суспільним і індивідуальним. Вона виконує функцію інструмента й механізму, що дозволяє особистості інтегруватися в групу. Кожна соціальна група, з якою взаємодіє індивід, визначає для нього певну роль, а в окремих випадках – кілька ролей одночасно. Отже, роль стає засобом включення людини до соціального середовища та забезпечує взаємодію між особистісним розвитком і соціальними очікуваннями.

Рольовий репертуар станом на зараз розглядається як активний перелік ролей, що дає змогу особистості переходити від однієї ролі до іншої залежно від контексту ситуації, в такий спосіб швидко адаптуватися та загалом формувати максимально адаптивну особистість. Наприклад, у воєнний час людина може виконувати ролі волонтера, підтримки для родини, активного громадянина. Вузький або негнучкий репертуар може обмежувати здатність до адаптації, підвищуючи ризик дезадаптації. Іноді потрібно відмовитися від певних ролей, які внаслідок змін обставин стають неконструктивними та викликають психологічний дискомфорт. Особистості з негнучким, ригідним мисленням не здатні на це. Така специфіка значно знижує їхню адаптивність, особливо під час соціальних криз, коли змінюються умови життя та відбувається перебудова рольової структури суспільства. Як наслідок, багато людей не можуть освоїти нові соціальні ролі або пристосуватися до нових вимог професійної діяльності чи інших видів соціальної активності. Отож більш глибоке вивчення та розвиток адаптивності особистості через розширення рольового репертуару стає важливим завданням для збереження психологічного здоров'я в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Кузнецова О. В. Смысловые маркеры личностной адаптивности. *Габитус*. 2022. № 36. С. 177-183.
2. Кузнецова О. В. Адаптивность, її функції та характер співвідношення з інноваційністю. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. № 6 (72). С. 18-24.
3. Меленчук Н. І. Синенко О. І. Адаптивні можливості осіб з різним рівнем життєстійкості. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. № 34 (73).

Оксана МУСАЄЛЯН

магістрант

Криворізького державного
педагогічного університету

Зоя МІРОШНИК

професор кафедри практичної психології
Криворізького державного

педагогічного університету,

доктор психологічних наук, професор

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Суворе сьогодення, яке характеризується жорсткими подіями на теренах нашої держави, що пов'язане з російською агресією, є неабияким стресором для українського суспільства в цілому. Медичні працівники – не виняток. Вони насамперед належать до так званих «стресогенних» професій, де дуже важко впоратись із професійним вигоранням.

Професійне вигорання медичних працівників актуальна і невирішена проблема і є справжнім викликом для системи охорони здоров'я.

Під терміном «професійне вигорання» розуміють стан фізичного, емоційного і розумового виснаження. Серед факторів, які спонукають до розвитку синдрому, ураховуючи специфіку професії, можна зазначити:

- підвищена відповідальність, пов'язана за життєзбереження пацієнта, зростаючі вимоги до якості роботи;
- недостатність забезпечення;
- екстремальність умов праці;
- понаднормова навантаженість;
- швидкість в ухваленні рішень у стислі терміни;
- напружені взаємини в колективі;
- невідповідна оплата праці тощо.

Поліфакторність цього синдрому впливає не тільки на ментальне та фізичне здоров'я самих фахівців, але й відображається на якості медичних послуг, які вони надають пацієнтам.

Характерними ознаками професійного вигорання є:

- відсутність вмотивованості;
- фізична виснаженість;
- наростаюче психічне дистанціювання від виконання своїх прямих обов'язків або ж відчуття негативізму, чи цинізму щодо своїх обов'язків, колег і навіть пацієнтів;
- зниження працездатності.

Головна загроза синдрому полягає в тому, що розвиток досить повільний і має «ефект накопичення». І як наслідок всього вище вказаного, втрачається спроможність до діяльності, настає професіональна деформація.

На підставі всього зазначеного постає питання про стратегічну розробку нових профілактичних заходів та впровадження їх у систему охорони здоров'я, технологій, які будуть ефективно забезпечувати психологічну стійкість, резильєнтність, що дасть змогу фахівцям якомога швидше долати зовнішні і внутрішні кризи та, адаптувавшись, повернутись до повсякденного життя.

Список використаних джерел:

1. Асонов Д. Емоційне вигорання медичних працівників: моделі, фактори ризику та протективні фактори. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2021. № 6 (2).
2. Бегеза Л. Психологічні особливості емоційного вигорання лікарів. *Психологічні перспективи*. 2020. № 36.
3. Коса Т. В. Синдром емоційного вигорання серед медичних працівників. *Медсестринство*. 2019. № 3.
4. Лотоцька-Голуб Л. Л. Соціально-психологічні чинники резистентності до емоційного вигорання у професійній діяльності лікарів: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.05. Київ, 2016. 258 с.
5. Запобігання виникненню синдрому професійного вигорання та синдрому емоційного вигорання – шлях до збереження психічного здоров'я: метод. рек. Миколаїв, 2020.

Карина МОЛЧАНОВА

здобувач вищої освіти

Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

Світлана ЛУПАРЕНКО

професор кафедри освітології

та інноваційної педагогіки

Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
доктор педагогічних наук, професор

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Життя в умовах війни вимагає від людей стресостійкості, психічної й емоційної стабільності, тож питання їх формування зумовлене потребами сьогодення. Стресостійкість є важливою якістю для всіх українців, однак передусім – для учасників освітнього процесу, оскільки вони стають взірцем для наслідування для оточення, і збереження їхнього фізичного здоров'я і психічного благополуччя забезпечують формування стресостійкості інших людей. У період війни забезпечення якісного освітнього процесу є не просто значущим, а необхідним, й особливо це стосується тих осіб, які пережили психологічну травму.

Упровадження дистанційного навчання висуває перед учасниками освітнього процесу певні труднощі, але пандемія COVID-19 та події, що супроводжували її, підготували усіх учасників освітнього процесу до онлайн-

навчання. Однак дистанційне навчання під час пандемії та під час війни різняться, тож постають нові виклики, які потрібно долати. Тривоги, укриття, загроза життю – усе це формує постійне відчуття стресу та впливає на повсякденне життя та освітній процес, зокрема. З огляду на це необхідно не лише організувати освітній процес у нових умовах дистанційного навчання, а й гарантувати якомога вищий рівень безпеки для всіх учасників освітнього процесу. Рівень стресостійкості є одним з ключових показників, які характеризують психічне здоров'я особистості та визначають її працездатність. Відповідно, в умовах сьогодення дослідження особливостей формування стресостійкості, а також факторів, які супроводжують цей процес, є пріоритетними.

Варто зазначити, що психологічна стійкість – це характеристика людини, що стосується як її особистісного самопочуття, так і реалізації в соціумі. Завдяки розвитку психологічної стійкості особистість може повноцінно виявити свої можливості, що матиме сприятливий вплив на її особистісне зростання. Окрім того, психологічна стійкість допомагає особистості ефективно долати внутрішні суперечності, успішно протидіяти зовнішнім факторам, регулювати свій емоційний стан та підтримувати його стабільність [3].

Відповідно, для того щоб захистити здоров'я учасників освітнього процесу та запобігти нервовому виснаженню, необхідно розвивати їхню стресостійкість. Є багато методів, які можна використати для формування цієї характеристики, однак необхідно їх підбирати відповідно до індивідуальних рис особистості, оскільки техніка, яка ідеально підходить одній людині, для іншої може бути недоцільною [1].

Процес формування стресостійкості особистості відбувається комплексно. Він включає дисципліну, фізичні тренування, здоровий спосіб життя, стабілізацію психічного стану, доброзичливе ставлення до суспільства тощо. Факторами, які визначають стресостійкість особистості є: нейродинаміка, характер, темперамент, цілеспрямованість, досвід, навички та ментальні процеси [4].

Водночас різні об'єктивні і суб'єктивні психологічні властивості та ментальне відображення стресової ситуації мають вплив на стресостійкість та самопочуття людини. Більш того, на стресостійкість може впливати здатність особистості до адаптації, майстерність у протидії стресовим факторам, особливості поведінки та соціальні чинники. Ці показники визначають те, як буде виражатися рівень стресостійкості кожної окремої особистості [2].

Стрес-фактори завжди були присутні в житті людини, проте їх ніколи не було так багато, як сьогодні. Через це процес надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу потрібно поліпшувати та реалізовувати відповідно до нових умов та викликів.

Список використаних джерел:

1. Панко В. Г., Ткачук І. І. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження). К. : Ніка-Центр, 2020. 122 с.

2. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К. : Педагогічна думка, 2016. 219 с.

3. Іванова С. П. Психологічна стійкість особистості як фактор протидії негативним впливам. *Освіта та суспільство*. 2009. № 6. С. 37-45.

4. Кокун О. М., Лозінська Н. С., Пішко І. О. Практикум з формування стресостійкості військовослужбовців дораптових змін бойової обстановки: метод. посібник. К. : НДЦ ГП ЗС України, 2020. 70 с.

Олена МУХОПАД

здобувач вищої освіти

Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Анжела ПОЛЯНИЧКО

доцент кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності

Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,

кандидат педагогічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Проблеми старіння населення, зокрема соціальні проблеми людей третього віку, цікавлять вчених і практиків у зв'язку із прогресуючим старінням населення планети, необхідністю поліпшення їх якості життя, збільшенням кількості людей, які потребують допомоги і підтримки. Історично людина похилого віку була носієм мудрості та традицій, але з прискоренням темпів розвитку інформаційного суспільства, декларуванням його як суспільства для молоді, в якому провідною соціальною групою стають молодші представники людства, кризові явища, пов'язані зі старінням, поглиблюються. В Україні ситуація погіршилася з повномасштабним вторгненням та війною росії на території нашої країни. Люди похилого віку, які традиційно були об'єктом уваги соціальних працівників, стали потребувати не тільки допомоги, а й постійного супроводу у зв'язку із вимушеним переселенням, погіршенням не тільки фізичного, але й ментального здоров'я, кризовими явищами, пов'язаними з травмою війни тощо.

Соціальну роботу з людьми похилого віку досліджували І. Іванова, О. Лич, Л. Лук'янова, Ю. Мацкевич, А. Наумець, А. Рижанова, Т. Семігіна, І. Терещенко та ін.; процес старіння та пов'язані з ним соціальні і психологічні проблеми вивчали І. Мещан, С. Михальська, Х. Порсева та ін.; вплив воєнного стану на надання соціальних послуг старшим людям визначали В. Костіна, О. Крохмальова та ін.

Узагальнюючи закордонний досвід, Ю. Мацкевич зауважує, що за соціальну допомогу людям похилого віку (далі ЛПВ) відповідальні установи, що підпорядковані місцевим органам влади, регіональні та локальні служби соціального забезпечення [4]. Головна мета такого супроводу – підтримка самообслуговування старшої людини без радикального інституційного втручання з переміщенням у гериатричну установу. Отже, поширена допомога вдома фахівцями з надання різних видів допомоги. Інформація про можливі послуги надається Службою управління. Серед послуг: консультування відповідно до потреб ЛПВ, робота з психологічної підтримки тощо.

В Україні вже напрацьовані підходи до соціальної роботи з людьми похилого віку, зокрема вони відображені в законі «Про соціальні послуги». У ньому визначено чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини (похилий вік разом з хворобами, інвалідністю, бездомністю, безробітністю), отже, вікові ознаки людини можуть провокувати певні кризи та потребують відповідного врегулювання. Тож вік, як категорія біологічна, має соціальні наслідки. Всі інші чинники є суто соціальними, крім хвороб та вад. Показник за віком має аналізуватися й з іншого погляду (геронтологія, соціалізація, соціально-педагогічний підхід).

Соціальна допомога ЛПВ реалізується через соціальні послуги – певні дії, що спрямовані на профілактику, подолання, мінімізацію складних життєвих обставин [1]. Цілі цих дій з надання соціальних послуг, насамперед, упередження кризових явищ (але старість сама собою не кризове явище), подолання (наслідків вікових змін, які тягнуть за собою соціальні наслідки), мінімізація результату настання неприйнятних варіантів соціальних негараздів. Також у законі «Про соціальні послуги» вказані принципи надання соціальних послуг, зокрема правова рівність, гуманізм, толерантність, справедливість, комплексність та ін.

Останнім часом дослідники (І. Іванова) пропонують розглядати ефективну соціальну роботу крізь призму певних концепцій. Зокрема, серед них такі: концепція соціальної підтримки, зокрема забезпечення сприятливого середовища для ЛПВ, концепція зв'язку поколінь, соціальна інтеграція та інклюзія старших людей, концепція активного довголіття, громадської участі тощо [2]. Комплексний підхід дозволяє забезпечити потреби цієї вікової категорії громадян з урахуванням різних аспектів їхньої життєдіяльності.

Так сталося, що люди похилого віку бачили багато соціальних катаклізмів, пандемії, війни, економічні та політичні кризи. Але ситуація, в якій вони перебувають зараз, є виключно кризовою, оскільки крім «традиційних» проблем віку, вимушено стикнулися із травмою війни, вимушеним переселенням, трагічною втратою рідних, домівки. За таких обставин мають змінюватися підходи до соціальної роботи з ЛПВ.

До установ, які працюють з організації соціальної роботи з ЛПВ, відносять, зокрема, центри соціальних служб, територіальні центри соціального обслуговування (в тому числі й надання соціальних послуг), соціально-

медичні заклади, мобільні соціальні служби, пенсійний фонд, громадський сектор тощо. Оперативне реагування на проблеми ЛПВ, що пов'язані з воєнним станом, вчасне забезпечення життєвих потреб цієї категорії населення, надання не тільки економічної та медичної допомоги, але й сприяння згуртуванню, підтримці ментального здоров'я, формуванню життєстійкості залежить від програм та проєктів, які мають розроблятися цілеспрямовано для цих потреб і запроваджуватися з урахуванням умов конкретної територіальної громади.

Список використаних джерел:

1. Про соціальні послуги: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
2. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посібник. К. : Університет «Україна», 2023. 220 с.
3. Крохмальова Н. О., Костіна В. В. Особливості соціальної роботи в територіальному центрі соціального обслуговування з людьми похилого віку в умовах воєнного стану. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання в різних соціальних інституціях*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 2023. С. 156-161.
4. Мацкевіч Ю. Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах глобального старіння. *Humanitas*. 2024. № 3. С. 84-92.
5. Як піклуватися про ментальне здоров'я людей старшого віку? URL : <https://howareu.com/materials/yak-pikluvatysia-pro-mentalne-zdorovia-litnikh-liudei>.

Аліна ВАСЕЦЬКА

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Катерина МІТЧЕНКО

старший викладач кафедри
психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ НА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Поліцейські під час воєнного стану відіграють ключову роль у збереженні правопорядку, але їхній психологічний стан також має бути пріоритетом для держави. З початком повномасштабного вторгнення на поліцейських було покладено більше завдань, обов'язків та повноважень, що, на нашу думку, чинить психологічний вплив на поліцейського. Саме в умовах воєнного стану посилюються вимоги до професійних вмінь та навичок поліцейського, що містить у собі психологічну стійкість та готовність до виконання будь-яких завдань, протистояння фізичним, психологічним та інформаційним впливам.

На думку О. Брик, психологічний вплив – це вплив на стан, думки, емоції та поведінку іншої людини за допомогою виключно психологічних засобів; з наданням їй права і часу відповісти на вплив. Психологічний вплив завжди є невіддільним від соціального контексту, оскільки саме цей контекст визначає і зміст, і форму психологічного впливу. Психологічний вплив, як правило, супроводжує всі інші види впливу – фізичний, економічний, організаційний, проте ці види впливу все ж визначаються за їх головним змістом і формою, однак інформаційний вплив – це завжди вплив психологічний [1, с. 24].

Через постійний психологічний вплив на поліцейських психологічна підготовка підрозділів Національної поліції потребує значного поліпшення, оскільки багато поліцейських виявилися психологічно не готовими до повномасштабної війни. Багато хто не здатен на місці подій швидко ухвалювати тактично правильні рішення, не всі готові використовувати вогнепальну зброю та брати на себе відповідальність за позбавлення життя. У багатьох виникає дилема: діяти згідно з вимогами закону чи піддатися емоційній напрузі.

Психологічний вплив воєнного стану на поліцейського є значним, оскільки їхня робота включає високі рівні стресу, небезпеки та моральної відповідальності. У період воєнного стану ці фактори можуть посилюватися через загострені умови, такі як нестабільність, загроза життю та напруга у суспільстві. Треба додати, що за період війни на території України станом на 20 червня 2023 року вдалося встановити імена щонайменше 127 загиблих українських поліціантів [2].

Тому ми можемо виокремити основні психологічні аспекти впливу воєнного стану на поліцейських:

1) під час воєнного стану поліцейські стикаються з підвищеною загрозою своєму життю та безпеці. Це може призводити до хронічного стресу, оскільки вони постійно перебувають у стані підвищеної готовності та постійного ризику. Звичні методи зняття стресу можуть бути менш доступними через обмеження часу або ресурсів. Тому, на нашу думку, важливим постає питання боротьби зі стресом серед працівників поліції [3, с. 134]. Наприклад, Кабінет Міністрів України 20 серпня затвердив Порядок створення резерву працівників сфери культури та інформаційної сфери для роботи на деокупованих територіях України, серед яких є і поліцейські Національної поліції України [4];

2) поліцейські можуть стати свідками або навіть безпосередніми учасниками трагічних подій, таких як насильство, теракти або інші катастрофічні ситуації. Це може викликати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що впливає на їх психічне здоров'я, викликаючи тривожні стани, депресію або навіть порушення сну. Прикладом є ракетна атака на Кривий Ріг 08.09.2023 р., коли країна – агресор влучила в адмінбудівлю поліції, внаслідок якої загинув поліцейський, ще трьох рятувальники ДСНС дістали з-під завалів. Вони у важкому стані, 6 співробітників отримали травми різного ступеня тяжкості [2];

3) поліцейські під час воєнного стану часто змушені ухвалювати складні моральні рішення в умовах невизначеності. Наприклад, вони можуть бути змушені балансувати між необхідністю забезпечення безпеки громадян і дотриманням прав людини в умовах посилених правил. Це може призвести до відчуття провини або морального виснаження [5, с. 245];

4) через тривалу напружену роботу, нестачу відпочинку та великі фізичні й емоційні навантаження поліцейські під час воєнного стану можуть відчувати емоційне вигорання. Виснаження часто виявляється в зниженій мотивації, апатії та втраті емпатії до оточуючих;

5) поліцейським, які працюють у стресових умовах воєнного стану, необхідно забезпечити професійну психологічну допомогу. Психотерапія, групова підтримка та регулярні тренінги щодо стресостійкості можуть допомогти їм адаптуватися до викликів і зберегти психологічне здоров'я;

6) щоб мінімізувати негативні наслідки, важливо забезпечувати поліцейським постійний доступ до психологічної підтримки, навчати їх управлінню стресом та створювати умови для реабілітації після кризових ситуацій.

Поліцейський психолог П. Чернишов вважає, що в умовах підвищеного ризику та небезпеки для життя поліцейський стає як ніколи вразливим до емоційного виснаження, але саме психологічна підтримка є ключем до збереження його ефективності на службі [6, с. 145].

Під час воєнного стану психологічний вплив на поліцейських є значним і може мати серйозні наслідки як для їхньої професійної діяльності, так і для особистого життя. Основні фактори впливу включають підвищений рівень стресу через загрозу життю, підвищену відповідальність за безпеку громадян і високу емоційну напругу від постійних надзвичайних ситуацій. Також можливе відчуття професійного вигорання, тривога за сім'ю та близьких, а також необхідність ухвалення важливих і швидких рішень в умовах невизначеності. У таких умовах важливо підтримувати психологічну стійкість і звертатися за допомогою до спеціалістів, щоб уникнути розвитку хронічного стресу або інших психологічних проблем [7, с. 14].

Отже, можна зробити висновок, що здоров'я і психологічна рівновага поліцейських прямо впливають на здатність забезпечувати безпеку громадян під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Брик О. М., Кочаровський М. С. Сучасні особливості проведення тренінгу з прийняття рішень. *Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми*. 2021. 28 с.
2. Кривий Ріг: ракетний удар по райвідділку поліції. URL : <https://ukrpohliad.org/news/kryvyj-rig-raketnyj-udar-po-rajviddilku-politsiyi-foto.html>.
3. Пасько О. М., Прудка Л. М. Стрес у роботі поліцейського в умовах воєнного стану. 2022.
4. Про затвердження Порядку створення резерву працівників сфери культури та інформаційної сфери для роботи на деокупованих територіях України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/942-2024-%D0%BF#Text>.

5. Скляр О. С. Важливість психологічної підготовки поліцейських для вирішення тактично-оперативних завдань в умовах воєнного стану. 2022.
6. Зінченко Д. А., Бутко А. О. Психоемоційний стан працівників поліції під час воєнного стану в Україні.
7. Кушнір Д. О. Актуальність психологічної підготовки поліцейського під час роботи в екстремальних ситуаціях та воєнного стану. Одеса : ОДУВС, 2022.

Дар'я ЗУБ

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Катерина МІТЧЕНКО

старший викладач кафедри
психології, соціології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ВИСНАЖЕННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Коли працівник правоохоронних органів довгий час виконує свої професійні обов'язки, його особистість зазнає значних змін. З одного боку, відбувається розвиток професійно важливих якостей, таких як відповідальність, аналітичні здібності, стійкість до стресу. З іншого боку, тривала робота в специфічному середовищі може призвести до розвитку негативних якостей, які негативно впливають на ефективність діяльності та взаємодію з оточуючими. Це явище, відоме як професійна деформація, є невід'ємною частиною професійного зростання, якщо працівник не приділяє достатньо уваги своєму особистісному розвитку.

Профілактика професійної деформації – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання виникненню та розвитку негативних змін в особистості, що виникають внаслідок тривалої професійної діяльності [1, с. 101]. Ці заходи передбачають як усунення факторів, які сприяють розвитку деформації (наприклад, психологічного навантаження, монотонності роботи), так і розвиток у працівників ресурсів, що дозволяють протистояти негативним впливам професійного середовища (наприклад, підвищення стресостійкості, розвиток емоційного інтелекту).

Основні шляхи профілактики професійної деформації поліцейських:

1. Навчання поліцейських методам подолання стресу, емоційного вигорання та травми. Надання знань про психічне здоров'я та про те, як звернутися за допомогою. Розвиток навичок саморегуляції, емпатії, комунікації та прийняття рішень.

2. Психологічна підтримка через створення служб психологічного супроводу та консультування для поліцейських. Забезпечення доступу до психотерапії та інших форм психологічної допомоги. Навчання керівників поліції основам психологічної підтримки підлеглих.

3. Створення сприятливих умов праці, що мінімізують ризики виникнення стресу. Забезпечення балансу між роботою та особистим життям. Заохочення здорового способу життя. Розвиток корпоративної культури, яка ґрунтується на взаємопідтримці та повазі.

4. Сприяння розвитку соціальних зв'язків та інтеграції поліцейських у суспільство. Залучення членів сімей поліцейських до програм профілактики деформації. Проведення інформаційно-просвітницьких кампаній про особливості роботи поліції та ризики професійної деформації.

Важливо також формувати здорові звички, відмовлятися від шкідливих звичок та регулярно проходити медичні огляди.

Ефективне поєднання вищезазначених шляхів може допомогти зберегти психічне та фізичне здоров'я поліцейських, підвищити їхню мотивацію та працездатність, а також поліпшити якість їхньої роботи [3, с. 115].

Для збереження фізичного та психічного здоров'я працівників необхідно впровадити ряд заходів щодо оптимізації робочого часу. Це містить у собі скорочення тривалості робочого дня, забезпечення гнучкого графіка, проведення тренінгів з командної роботи, стимулювання взаємодопомоги та організацію неформального спілкування, регулярні перерви для відпочинку та ротацию завдань для уникнення монотонності, а також створення служб психологічної допомоги, організацію регулярних консультацій та проведення анонімних опитувань [4, с. 389].

Традиційні методи профілактики професійної деформації поліцейських, такі як психологічні тренінги та семінари, не завжди дають бажаний результат. Тому виникає потреба в розробці та впровадженні інноваційних методів.

1. Використання віртуальної реальності (VR). VR може використовуватися для створення симуляцій реальних ситуацій, з якими стикаються поліцейські під час роботи. Це може допомогти їм краще підготуватися до стресових ситуацій, навчитися ухвалювати правильні рішення та знизити ризик емоційного вигорання.

2. Терапія з використанням тварин, наприклад, собак, може допомогти поліцейським впоратися зі стресом, тривогою та депресією. Тварини дають відчуття безумовної любові та підтримки, що може допомогти поліцейським відновити емоційний баланс.

3. Медитація та йога – це ефективні методи релаксації, які можуть допомогти поліцейським знизити рівень стресу, покращити концентрацію уваги та емоційний стан.

4. Арттерапія – це метод психотерапії, який використовує різні види мистецтва (малювання, ліплення, музику) для вираження емоцій та почуттів. Арттерапія може допомогти поліцейським впоратися з травмою, емоційним вигоранням та посттравматичним стресовим розладом (ПТСР).

5. Коучинг – це метод особистого розвитку, що допомагає поліцейським поставити перед собою цілі, розробити план їх досягнення і мотивує їх до дії.

6. Біофедбек – це метод, який використовує датчики для збору інформації про фізіологічні стани, такі як частота серцевих скорочень, м'язова напруга та температура тіла. Ця інформація може використовуватися поліцейськими, щоб навчитися краще контролювати свої емоції та стрес.

7. Мобільні додатки можуть використовуватися для надання поліцейським доступу до інформації про психічне здоров'я, методи самодопомоги та ресурси для отримання допомоги.

Важливо зазначити, що інноваційні методи профілактики професійної деформації поліцейських повинні бути науково обґрунтованими, впроваджуватися з урахуванням специфіки роботи поліцейських, доповнювати традиційні методи профілактики.

Впровадження інноваційних методів допоможе зберегти психічне та фізичне здоров'я поліцейських, підвищити їхню мотивацію та працездатність, поліпшити якість їхньої роботи, зробити роботу в поліції більш привабливою.

Список використаних джерел:

1. Оніщенко Н. В., Старик В. А. Особливості професійної деформації у працівників аварійнорятувальних підрозділів МНС України: монографія. Харків : НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2012. 149 с.

2. Ткаченко Т. С. Етико-правові проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія». Київ, 1997. 16 с.

3. Сафін О. Д., Сідак В. С. Психолого-акмеологічні основи професійного та особистісного самовдосконалення співробітників правоохоронних органів України: монографія. К. : Вид-во НА СБ України, 2004. 178 с.

Вікторія АХРАМСЬКА

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Катерина МІТЧЕНКО

старший викладач кафедри

психології, соціології та педагогіки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану роль поліцейських змінюється кардинально, що ставить нові виклики перед правоохоронними органами. Працівник поліції стає ключовою фігурою у забезпеченні правопорядку та підтриманні

громадського спокою, водночас виконуючи обов'язки, які тісно перетинаються з військовими завданнями. У зв'язку з цим процес становлення особистості поліцейського в умовах воєнного стану набуває особливого значення. Правоохоронець повинен поєднувати професіоналізм, стійкість до стресів та моральну відповідальність перед суспільством, що вимагає особливих психологічних, морально-етичних та професійних якостей.

Воєнний стан диктує специфічні вимоги до роботи поліцейського. Окрім звичних завдань, таких як забезпечення громадського порядку, охорона майна та попередження правопорушень, працівник поліції часто змушений виконувати функції, близькі до військових. Це включає евакуацію цивільного населення, участь у контрдиверсійних заходах, підтримання порядку в умовах обстрілів чи інших бойових дій [4].

Крім того, поліцейські можуть бути залучені до взаємодії з військовими, охорони стратегічно важливих об'єктів, а також боротьби з мародерством, що значно збільшує психологічне навантаження на особистість правоохоронця. Це вимагає нових підходів до підготовки та становлення їхньої особистості, що сприяє кращій адаптації до нових реалій.

Воєнний стан посилює стресові фактори, з якими стикаються поліцейські. Постійна загроза життю, необхідність приймати швидкі та відповідальні рішення в умовах підвищеної небезпеки, а також моральна відповідальність перед громадянами викликають сильне психологічне навантаження. Формування психологічної стійкості стає ключовим компонентом становлення особистості правоохоронця в умовах воєнного стану [1, с. 11].

Працівник поліції повинен вміти працювати в умовах постійного стресу, не втрачаючи здатності до адекватної оцінки ситуації та збереження самоконтролю. Це вимагає не лише професійної підготовки, але й психологічної підтримки з боку спеціалізованих служб, а також постійного самовдосконалення. Важливою складовою є формування навичок керування емоціями та стресом, що дозволяє зменшити ризик професійного вигорання.

Воєнний стан висуває складні моральні дилеми перед поліцейськими. В умовах війни важливо зберігати вірність своїм принципам та діяти відповідно до етичних стандартів, не піддаючись негативним впливам. Правоохоронець несе відповідальність за захист прав і свобод громадян, а також за збереження правопорядку навіть у надзвичайно важких умовах.

Моральні принципи, на яких ґрунтується діяльність поліцейського, включають відданість своїй службі, повагу до прав людини, чесність, прозорість та непідкупність. Воєнний стан вимагає ще більшої уваги до цих аспектів, оскільки правоохоронці працюють у контексті соціальної напруженості, коли дії кожного представника поліції впливають на суспільне довір'я до державних інституцій.

Підготовка працівників поліції у воєнний час потребує внесення коректив у традиційні підходи до навчання. Основною метою професійного становлення стає забезпечення не лише фізичної, а й психологічної готовності

до роботи в екстремальних умовах. Навчання має включати розвиток спеціальних навичок, таких як тактична підготовка, робота в бойових умовах, евакуація та надання першої медичної допомоги [3, с. 18].

Становлення особистості поліцейського вимагає глибшого розуміння психоемоційних процесів, що впливають на прийняття рішень в умовах небезпеки. Інтенсивні тренінги, симуляційні вправи та робота з психологами можуть стати ефективним засобом підготовки поліцейських до виконання службових обов'язків у складних і непередбачуваних умовах. Одним з ключових аспектів становлення особистості правоохоронця є наявність сильної соціальної підтримки. Поліцейські, що працюють в умовах воєнного стану, стикаються з високим рівнем стресу та ризиками для здоров'я і життя. Важливою складовою є підтримка як з боку колег, так і з боку сім'ї та суспільства [2, с. 246].

Соціальна підтримка сприяє зниженню рівня тривоги, зміцнює моральну стійкість і допомагає адаптуватися до складних умов служби. Також важливою є роль держави у забезпеченні належних умов праці, медичного обслуговування та психологічної реабілітації для поліцейських, які працюють в зоні бойових дій.

Отже, становлення особистості поліцейського в умовах воєнного стану є багатогранним процесом, який включає професійні, психологічні та морально-етичні аспекти. Успішне виконання службових обов'язків в екстремальних умовах вимагає від поліцейських високої психологічної стійкості, моральної відповідальності та професійної підготовки.

Забезпечення ефективної підготовки та соціальної підтримки поліцейських у воєнний час є ключовими чинниками, які сприятимуть розвитку професіоналів, здатних виконувати свої обов'язки навіть у найважчих умовах. Комплексний підхід до формування особистості поліцейського дозволить зміцнити безпеку та правопорядок, що є важливою передумовою стабільності суспільства в період воєнних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Горностай П. П. Україна в епіцентрі колективної травми: ретроспектива і перспектива. *Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд*: матер. Всеукр. круг. столу (м. Київ, 7 квітня 2022 р.). К. : Талком, 2022. С. 9-13.
2. Ковбаса В. М., Кусько Р. В., Дрозд Т. В. Діяльність Національної поліції в умовах воєнного стану: окремі проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 245-248.
3. Кравчук С. Л. Стратегії розвитку та підтримання психологічної пружності особистості, родини, громади. *Психологія російсько-української війни: внутрішній погляд*: матер. Всеукр. круг. столу (м. Київ, 7 квітня 2022 р.). К. : Талком, 2022. С. 17-21.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

Юлія САРБЄЙ

старший викладач кафедри
соціології та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ

Олена ЄВДОКІМОВА

завідувач кафедри соціології та психології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор психологічних наук, професор

ВПЛИВ УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ПРАВООХОРОНЦІВ

Багато дослідників акцентують на тому, що питання психологічної стійкості до стресових факторів у діяльності осіб, що працюють у ризикованих професіях, є предметом значної кількості досліджень як українських, так і зарубіжних спеціалістів. Вченими вже зібрано значну емпіричну базу результатів комплексних досліджень цього феномену, а також розроблено теоретико-методичні моделі з детальним описом їх практичного використання [2, с. 8].

Перебування людини в умовах перманентної загрози призводить до розвитку психогенних розладів, що характеризуються гостротою та інтенсивністю перебігу: посттравматичні стресові розлади, панічні атаки, яскраво виражені реакції горя та відчаю, психосоматичні розлади, тривожно-фобічні й депресивні стани тощо [3].

Дослідженнями психоемоційної сфери правоохоронців займається багато фахівців. Сьогодні, під час військової агресії, яку розв'язала росія, ця тема актуальна, як ніколи. Потрібно розуміти, які психологічні проблеми можуть виникнути у осіб, що виконують функціональні обов'язки під час війни, яким чином вони будуть будувати свої стосунки з оточенням.

Діяльність правоохоронців під час воєнного стану здійснюється в посиленому режимі, що зумовлено необхідністю забезпечення діяльності блокпостів, активізацією роботи щодо перевірки документів і транспортних засобів, проведення заходів з евакуації населення, проведення пошукової та розслідувальної роботи, спрямованої на боротьбу з диверсантами, а також протидії мародерству [4].

Наслідками участі працівників сектору оборони в бойових діях може бути виникнення у них різноманітних розладів у психічному, фізичному та емоційному здоров'ї. Психологічні наслідки перебування в зоні бойових дій проявляються у вигляді негативних психічних станів у правоохоронців. Н. Левітов розглядав психічні стани як цілісну характеристику психічної діяльності людини. Деякі вітчизняні та зарубіжні психологи розглядають психічний стан як активність «тут і тепер», що відображає особливості

взаємодії особи з навколишнім середовищем, суттєві зміни якого впливають на рівень активності людини та характер її переживань. Аналіз результатів досліджень у цій сфері свідчить про те, що психічні стани можуть мати неоднозначний вплив на процеси адаптації та реадaptaції особистості. Адаптація правоохоронців до професійної діяльності в умовах звичного життя, як правило, залежить від певних актуальних психічних станів, серед яких домінують втома, тривога, психічна напруга та очікування загрози [5].

Виконання обов'язків у бойових умовах може призвести до підвищення у персоналу сектору оборони рівня вразливості, самоізоляції, недовіри, розчарування та страху перед майбутнім, а також схильності до агресивної та саморуйнівної поведінки [6]. Крім того, в учасників військових операцій часто спостерігається стан пригніченості, відчуття провини та зосередженість на негативних переживаннях. Це можна пояснити тим, що психіка осіб, що мають бойовий досвід, адаптована до умов бойових дій, не здатна пристосуватися до мирного життя, стандартних цінностей суспільства та адекватної оцінки цивільними особами пережитих ними військових подій. Наявність таких суперечливих відчуттів, як усвідомлення виконаного обов'язку та відсутність розуміння мети, заради якої учасники бойових дій ризикували своїм життям, стає основою для виникнення руйнівних внутрішньоособистісних конфліктів і повторної психотравматизації. Повернення до мирного життя актуалізує у ветеранів бойових дій низку потреб, які мають універсальний характер, але є надзвичайно важливими. По-перше, існує прагнення, щоб найближче оточення усвідомило моральну виправданість і соціальну корисність участі правоохоронців у зоні збройного конфлікту. По-друге, учасники бойових дій намагаються інтегруватися в систему професійних і соціальних зв'язків, прагнучи досягти вищого соціального статусу порівняно з тим, що мали до участі в боях, і очікують особливого ставлення до себе. Якщо ця потреба залишається незадоволеною, часто виникають агресивні прояви поведінки щодо колег, які не мають бойового досвіду. Третя особливість психічного стану учасників бойових дій полягає в зниженні чутливості до професійно-соціальних впливів. З психологічного погляду, вони стають особливо вразливими та чутливими, що може призводити до негативних соціальних і професійних наслідків, зокрема до підвищеної конфліктності [1].

Зробивши аналіз результатів теоретичних та практичних досліджень науковців, можна зробити висновок про необхідність вивчення наслідків впливу дезадаптуючих факторів на особистість правоохоронців в умовах війни та важливість створення ефективної системи психологічної допомоги та підтримки, а також соціальної реадaptaції осіб, які брали участь у бойових діях з метою збереження їхнього здоров'я та професійної продуктивності.

Список використаних джерел:

1. Гульбс О., Кобець О. Психологічна реабілітація учасників бойових дій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2021. № 47 (3). С. 12-15.

2. Кокун О. М. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій: метод. посібник. Київ – Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.
3. Каліщук С. Базиси реалістичного співвіднесення психолога-консультанта із світом в умовах війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. № 33 (72). С. 79-86.
4. Ковалів М. В., Іваха В. О. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 245-250. URL : <http://science2016.lp.edu.ua/uk/visn-nac-univ-lviv-politeh-ser-urid-nauki2016/diyalnist-organiv-vnutrishnih-sprav-v-umovah>.
5. Ларіонов С. О., Макаренко П. В. Психічні стани людини як предмет емпіричного дослідження у психології. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 1. С. 230-234.
6. Теличкін О. О. Особливості психологічної адаптації працівників поліції до умов служби в миротворчій місії ООН: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01. Харків, 1998. 18 с.

Руслан ДАЙНЕГА

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Елеонора СКИБА

професор кафедри психології,
соціології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

**ЛОГІКА ЯК ОДИН ІЗ ІНСТРУМЕНТІВ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ
ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕННОГО НАСИЛЬСТВА**

Практика розслідування кримінальних правопорушень вимагає від виконавця високого рівня підготовки та вміння широкого застосування навичок та знань, що здобуті під час теоретичної складової освіти.

Високий рівень поваги до захисту основних конституційних прав передбачає обізнаність здобувачів вищої освіти у широкому колі знань, що опосередковано впливають на формування концепції захисту прав людини.

Логіка як наукова про форми та методи отримання нового знання на підставі встановлення причинно-наслідкових зв'язків є потужним інструментом допомогти у виконанні професійних обов'язків правоохоронців. Система натурального виводу логіки висловлювань є важливим інструментом для аналізу і структурування інформації, що має велике значення у сфері кримінального права. Вона дозволяє формалізувати логічні міркування, які

використовуються під час розслідування кримінальних справ, оцінки доказів та ухвалення рішень. У цій тезі ми розглянемо основні принципи системи натурального виводу, її складові елементи та практичне застосування в контексті кримінального розслідування правопорушень у сфері запобігання домашньому насильству.

Для підбору аргументованої бази підтвердження факту порушення законодавства з гендерних питань необхідне вдосконалене знання щодо роботи основних принципів системи натурального виводу. Наприклад, під час складання протоколу працівник правоохоронних органів повинен взяти до уваги, що система натурального виводу базується на формальних правилах, які дозволяють отримувати нові висновки з уже відомої інформації, основні принципи якої включають: аксіоми – базові твердження, які приймаються без доведення; правила виводу нового знання – формальні правила, які дозволяють переходити від одних знань та суджень до інших; докази – послідовність висловлювань, що веде до певного висновку, спираючись на аксіоми та правила виводу.

Ці інструменти доказу як форми логічно збалансованого мислення забезпечують чіткість і структурованість логічних міркувань, що є важливим у процесі розслідування будь-яких правопорушень, у тому числі щодо запобігання гендерно зумовленому насильству та боротьбі з проявом домашнього насильства. У практиці кримінального розслідування правопорушень у сфері гендерно зумовленого насильства система натурального виводу може бути використана для реалізації таких кроків:

1. Аналізу доказів – за допомогою логічних висновків слідчі можуть оцінити зв'язок між різними доказами, встановити причинно-наслідкові зв'язки та сформулювати гіпотези щодо подій.

2. Формулювання обвинувачень – вимоги щодо логічної структури допомагають чітко викласти обвинувачення, спираючись на факти і докази, що підтверджують злочинні дії.

3. Розробки стратегій захисту – захисники можуть використовувати натуральний висновок для побудови логічних аргументів на захист своїх клієнтів, спростовуючи висунуті обвинувачення.

4. Розробки стратегій профілактичних бесід щодо запобігання правопорушень у сфері гендерно зумовленого насильства.

5. Оцінки свідчень – система дозволяє логічно перевіряти достовірність свідчень свідків та їх відповідність зібраним доказам.

Проведений аналіз системи натурального виводу логіки висловлювань є потужним інструментом у розслідуванні правопорушень у сфері захисту прав людини, у тому числі правозахисної діяльності у гендерних відносинах. Її застосування дозволяє структурувати докази, формалізувати логічні міркування та забезпечити об'єктивний підхід до оцінки доказів. В умовах високого рівня соціальної відповідальності для працівників поліції важливо впроваджувати комплексні системи знань та умінь для підвищення ефективності розслідувань і забезпечення справедливості під час встановлення правосуддя.

Крім прямого використання цієї системи, є додаткові аспекти застосування системи натурального виводу в кримінальному розслідуванні будь-якого виду порушення прав. Це може бути визначення ймовірності злочинних дій; у такому випадку система натурального виводу може бути використана для оцінки ймовірності скоєння злочину на основі наявних доказів. Використовуючи логічні висновки, слідчі можуть формулювати сценарії, які враховують різні можливості і шанси на їх реалізацію. Набуті знання допомагають у моделюванні ситуацій, адже за допомогою логічних моделей можна реконструювати події, що призвели до злочину. Це дозволяє слідчим виявити ключові моменти, які можуть бути пропущені під час первинного розслідування випадку домашнього насильства. Знання та вміння набуті в процесі підготовки до професійної діяльності сприяють підтримці міждисциплінарної співпраці; у такому разі система натурального виводу може слугувати спільною основою для співпраці між різними експертами (слідчими, психологами, криміналістами), що дозволяє формувати більш обґрунтовані висновки та рішення. Логічно структуровані докази, наведені у формі натурального висновку, можуть бути більш зрозумілими, а отже, і мати більший рівень доказовості для суддів і присяжних. Це сприяє кращому сприйняттю аргументів сторін і, відповідно, справедливому вирішенню справ. На стадії досудового розгляду набуті знання допомагають проводити аналіз альтернативних версій. Система натурального виводу дозволяє слідчим формулювати та перевіряти різні версії подій, що може бути особливо корисно у складних справах з багатьма можливими сценаріями.

Незважаючи на численні переваги, застосування системи натурального виводу у кримінальному розслідуванні стикається з певними викликами, а саме: складність формалізації – не всі аспекти людської поведінки і соціальних взаємодій можуть бути легко формалізовані в логічні моделі. Це може призвести до втрати важливої інформації або спрощення складних ситуацій. Не треба забувати про можливість суб'єктивності оцінок. Хоча система натурального виводу прагне об'єктивності, оцінка доказів і свідчень все ще може бути впливом суб'єктивних факторів, що може спотворити результати. Ефективне використання системи натурального виводу вимагає від представників правозахисних органів певного рівня підготовки у системі знань з логіки.

Отже, для запобігання гендерно зумовленому насильству та боротьби з проявами домашнього насильства система натурального виводу логіки висловлювань має значний потенціал для поліпшення процесу розслідування кримінальних правопорушень. Її використання може привести до більш обґрунтованих висновків, поліпшення якості доказів та загального підвищення ефективності кримінального правосуддя. Проте важливо враховувати виклики та обмеження, пов'язані з її застосуванням, і продовжувати розвивати навички та знання у цій сфері для досягнення максимального позитивного впливу на систему правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Скиба Е. К. Методологія подолання гендерних конфліктів *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 174-179.
2. Скиба Е. К. Гендерна дискримінація: інструменти виявлення та протидії в секторі безпеки та оборони: метод. рек. Дніпро : ДДУВС, 2023. 34 с.

Владислав КУКО

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Елеонора СКИБА

професор кафедри психології,
соціології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

ЗАСОБИ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРАКТИЧНІЙ РОБОТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ У БОРОТЬБІ ЗА ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН

Філософія нового підходу до професійної діяльності офіцера поліції посприяла формуванню концепції суспільно орієнтованої поліції, що зосереджена на нових вимогах: офіцери поліції та мешканці громади співпрацюють разом над створенням принципово нового підходу до сучасного способу вирішування проблем територіальної спільноти щодо створення безпечного середовища.

Формування логічного мислення у співробітників поліції є важливим аспектом їх сучасної професійної підготовки. Логічне мислення допомагає поліцейським аналізувати ситуації, розпізнавати та уникати когнітивних помилок, а також приймати зважені та ефективні рішення в умовах обмеженого часу та високого стресу. Сучасна ситуація в Україні накладає додаткові вимоги та виклики на механізми розбудови концепції прав людини.

Проблеми полягає в тому, щоб побудувати демократичну Україну європейського зразка має бути не лише обговорення проблеми на різних рівнях у суспільстві, а і необхідно досягти кардинальних змін у правовому полі, де людина, її права та свободи мають стати пріоритетом. Одним із дієвих шляхів досягнення таких змін є інноваційні зміни в роботі офіцерів правоохоронних органів.

Робота офіцера поліції у сучасних умовах має зосередитись не тільки на швидкому реагуванні на виклик щодо вже здійснених злочинах, але й на певних заходах щодо попередження правопорушень та роботи із територіальною громадою. Правоохоронці мають через інноваційні підходи опосередковано впливати на підвищення загального рівня правосвідомості.

Через нові форми роботи, як наприклад спілкування з можливими правопорушниками як виховної роботи, спілкування з мешканцями громади на предмет неприйняття суспільством будь-яких форм злочинності, встановлювання партнерських відносин, відбувається спрямовування спільних зусиль правоохоронних органів та членів громади на підвищення рівня якості життя цієї громади та середовища загалом.

Запровадження у практичну площину такого нового підходу, що вимагає високого рівня розвитку навичок критичного мислення, переміщує увагу та зусилля поліцейських відділків на вирішення суспільно важливіших питань цієї спільноти та підвищення загального рівня правової культури та зрештою підвищення рівня правосвідомості. Для розуміння сенсу та соціального призначення професійної діяльності поліцейські офіцери повинні розуміти соціально-культурне обґрунтування цих нових вимог та розглядати проблему громадської безпеки як таку, що посідає чільне місце серед суспільних цінностей, фундаментально важливих для виживання людини у сучасному світі. Поінформованість представників поліції із найкращими світовими здобутками у цій сфері допомагає збагачувати світосприйняття світу, розвиває навички критичного мислення, спонукає бачити внутрішню логіку розвитку подій та привчає прогнозувати наслідки тих чи інших інноваційних ініціатив, що сприяє боротьбі за захист прав громадян.

Сучасне бачення майбутнього співіснування суспільств у загальній картині світу нерозривно пов'язане з необхідністю максимального розвитку індивідуальної відповідальності особистості в процесі професійної діяльності, особливо в умовах постійно діючих викликів різних характер: соціальний, економічний, культурний, психологічний та емоційний. Вимоги нового підходу до виконання своїх професійних обов'язків передбачають формування світогляду на демократичних засадах з урахуванням взаємодії та взаємовпливу особистості, суспільства та держави у створенні сучасного соціокультурного дискурсу. З метою втілення вимог нового підходу співробітники поліції мають вміти детально аналізувати обставини події, ідентифікуючи ключові аспекти та фактори ризику. Тренування навичок аргументації та оцінки доказів також сприяють більш результативному втіленню нового підходу до роботи поліцейських, що ґрунтується. Поліцейські мають об'єктивно оцінювати зібрані докази та відокремлювати факти від припущень. Це досягається шляхом участі в симуляціях судових процесів та навчання методам кримінології, що вчать оцінювати правдоподібність різних версій подій.

Процес навчання включає здатність ставити під сумнів отриману інформацію, перевіряти її на достовірність й ухвалювати виважені рішення.

Поліцейські мають бути навчені розпізнавати когнітивні упередження, такі як стереотипи, які можуть впливати на об'єктивність. Розв'язання логічних задач і вправ дозволяє поліцейським тренувати мислення в неформальних обставинах. Це може включати головоломки, сценарії з вибором оптимальних рішень, вправи на комбінаторне мислення. В умовах обмеженого часу важливо вміти швидко ухвалювати раціональні рішення. Спеціальні тренінги та симуляції, де поліцейські стикаються з моделями загроз, розвивають їхню здатність реагувати миттєво та логічно обгрунтовано. Розбір реальних випадків, де через помилки в логічному мисленні виникли проблеми, допомагає поліцейським уникати аналогічних помилок у майбутньому. Це може включати вивчення історичних розслідувань та аналіз неправильних рішень. Комп'ютеризовані симуляції та тренажери, що дозволяють в ігровій формі опрацьовувати навички логічного аналізу.

Сформоване логічне мислення є не лише важливим інструментом у професійній діяльності поліцейського, а й сприяє підвищенню рівня довіри громадян до поліції, що є ключовим фактором у забезпеченні правопорядку.

Формування логічного мислення у співробітників поліції є важливим аспектом їх професійної підготовки. Логічне мислення допомагає поліцейським аналізувати ситуації, розпізнавати та уникати когнітивних помилок, а також приймати зважені та ефективні рішення в умовах обмеженого часу та високого стресу.

Комплексний підхід, що включає розвиток аналітичного, критичного та стратегічного мислення, тренування швидкого ухвалення рішень, розвиває навички прогнозування та командної роботи, є ключем до формування та реалізації у практичній діяльності цілісної концепції захисту прав та свобод громадян.

Список використаних джерел:

1. Кочубей А. П. Розвиток стратегічного мислення в умовах правоохоронної діяльності. 2019.
2. Левченко П. М. Сучасні методи розвитку логічного мислення у співробітників поліції. 2021.
3. Skyba, E. (2023). Philosophical foundations of a new approach to the community policing' activity. *Philosophy, Economics and Law Review*, 3(2), 13-24.
4. Skyba, E., & Batmanglich, C. (2024). Human rights as philosophy basis of professional activities of police officers . *Philosophy, Economics and Law Review*, 4(1), 17-25.

Вікторія КИРИЧЕНКО

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Володимир КРАСНОПОЛЬСЬКИЙ

професор кафедри мовної підготовки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

доктор педагогічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах воєнного стану поліцейські стикаються з численними викликами, що вимагають від них високої професійної підготовки та емоційної витривалості. Одним із найважливіших аспектів, що впливають на ефективність виконання службових обов'язків, є психологічна стійкість. Це поняття охоплює здатність індивіда адаптуватися до стресових умов, зберігати спокій і контролювати свої емоції.

Стійкість – це духовна і фізична витривалість працівника, бадьорість духу і безстрашність, здатність переносити найважчі випробування. Працівник поліції повинний добре усвідомлювати, що шляхом до розвитку вольових якостей є цілеспрямоване самовиховання. Необхідною умовою цього є самодисципліна. Намагайтеся утримувати себе від проявів запальності, дратівливості, упертості тощо, спонукуйте себе до активної діяльності. У процесі тренування необхідний постійний самоконтроль. Кожний працівник поліції повинний уміти керувати своїм настроєм і, якщо потрібно, створювати визначений настрій свого співрозмовника. Для цього необхідно знати причини й обставини, що викликають певну емоційну реакцію [1, с. 97-98].

Емоційно-вольова стійкість – здатність психіки людини зберігати високу функціональну активність і працездатність в умовах впливу стресорів, фрустраторів як внаслідок адаптації до них, так і внаслідок високого рівня розвитку емоційно-вольової саморегуляції.

Нейротизм/емоційна стійкість – риса особистості, характеризується підвищеною збуджуваністю, імпульсивністю та тривожністю. Протилежний полюс нейротизму – емоційна стійкість [2, с. 48].

Психологічна стійкість є критично важливою в умовах воєнного стану, коли поліцейські щодня стикаються з ризиками, непередбачуваними ситуаціями та психологічним тиском. Стійкі працівники здатні ефективніше справлятися з стресом, швидше відновлюватися після травматичних подій та приймати обґрунтовані рішення навіть під час криз.

В умовах військових дій поліцейські не лише забезпечують правопорядок,

але й виступають у ролі психологічної підтримки для цивільних осіб. Важливо, щоб вони могли зберігати емоційний баланс, адже це безпосередньо впливає на їхню здатність діяти відповідально та ефективно. Психологічна стійкість формується під впливом різних чинників, серед яких:

1. Навчання та підготовка: професійна підготовка, яка включає тренінги з управління стресом і кризовими ситуаціями, дозволяє поліцейським розвивати навички, необхідні для роботи в умовах високої напруги.

2. Соціальна підтримка: наявність підтримки з боку колег, родини та громади суттєво підвищує психологічну стійкість. Взаємодія з іншими може допомогти зменшити відчуття ізоляції і стресу.

3. Особистісні якості: внутрішня мотивація, адаптивність та здатність до самоаналізу також відіграють важливу роль у формуванні стійкості. Поліцейські, які мають позитивний світогляд і вміння знаходити рішення в кризових ситуаціях, демонструють вищий рівень стійкості.

Невміння адаптуватися до стресових умов може призвести до серйозних наслідків, таких як професійне вигорання, депресія або навіть психологічні травми. Це не лише негативно вплине на особисте життя поліцейського, але й зменшить його здатність виконувати службові обов'язки, що в умовах воєнного стану може мати трагічні наслідки для суспільства.

Для підвищення психологічної стійкості поліцейських важливо впроваджувати систематичні програми підтримки, що включають:

1) тренінги з управління стресом: навчання технік релаксації, медитації та позитивного мислення;

2) психологічна підтримка: доступ до психологів та консультантів, які можуть надати допомогу у важкі моменти;

3) командна робота: зміцнення колективного духу та підтримка один одного у складних ситуаціях.

Аналіз конкретних та ефективних методів здійснення різних видів психологічної підготовки показав, що однією з найбільш зручних та конструктивних, швидкодіючих форм психологічної роботи зі спеціалістами є спеціально організований тренінг розвитку професійної самосвідомості. Оскільки більшість існуючих видів тренінгів спрямовано на зняття обмежень та подолання труднощів, що заважають оптимальному розвитку того чи іншого боку особистості та її ефективній життєдіяльності, розкриття внутрішніх потенціалів людини та розширення її самосвідомості, то саме тренінг дозволить реалізувати усі необхідні умови розвитку професійної самосвідомості та психологічної підготовки до професійної діяльності [3].

Психологічна стійкість є надзвичайно важливим фактором успішної адаптації поліцейських до умов воєнного стану. Вона дозволяє їм не лише справлятися з емоційними і фізичними викликами, а й виконувати свою місію з максимальною ефективністю. Тому інвестування в психологічну підготовку та підтримку правоохоронців має стати пріоритетом для суспільства, адже від їхньої стійкості залежить не лише їхнє благополуччя, але й безпека громадян у ці складні часи.

Список використаних джерел:

1. Сокурєнко В. В. Психологія у професійній діяльності поліції: навч. посібник. Харків : ХНУВС, 2018. 425 с.
2. Шинкаренко І. О. Психологічні рекомендації працівнику Національної поліції під час дій в екстремальних умовах: наук.-метод. рек. Дніпро : ДДУВС, 2020, 56 с.
3. Шинкаренко І. О. Психологічна готовність курсантів та студентів вишу зі специфічними умовами навчання до професійної діяльності. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів 2018 рік*: матер. І Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 15 лютого 2018 р.). Кривий Ріг, 2018. С. 430-432.

Ксенія ЛЕБІДЬ

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Олександр ШУМЕЙКО

старший викладач кафедри
психології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ЕКСТРЕНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В ЕПІЦЕНТРІ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Надання екстреної психологічної допомоги в епіцентрі надзвичайної ситуації, зокрема в умовах воєнного стану в Україні, вимагає особливої уваги до динаміки травматичного стресу, культурних особливостей, а також етичних і професійних стандартів у роботі психолога. Військовий стан спричиняє постійне напруження та небезпеку для цивільного населення та військових, тому ефективна допомога повинна бути максимально оперативною і структурованою.

Першою і надзвичайно важливою особливістю надання психологічної допомоги в епіцентрі надзвичайних подій є швидке встановлення контакту між психологом і постраждалою людиною. В умовах війни люди можуть зазнавати гострого шоку через небезпеку чи фізичну шкоду, що спричиняє відчуття сильного страху та безпорадності. У такому стані особа часто відчуває повну розгубленість, не знає, як реагувати на те, що сталося, і її здатність раціонально оцінювати ситуацію знижується. Саме в цей момент психолог відіграє ключову роль, адже здатність швидко налагодити контакт може стати першим кроком до стабілізації стану постраждалого.

Значення швидкого встановлення контакту полягає в тому, щоб створити відчуття безпеки. Людина, яка перебуває в стані глибокого емоційного стресу, зазвичай потребує опори, і психолог має стати цією опорою через

свою присутність. Мова, якою він говорить, повинна бути спокійною і впевненою, адже це допомагає постраждалому відчувати, що ситуація під контролем, і хоча б на рівні взаємодії з психологом виникає відчуття стабільності. Важливо уникати надмірної емоційної реакції, оскільки це може посилити страх і розгубленість людини [1, с. 18].

Крім вербальної комунікації, велике значення мають невербальні сигнали. Погляд, жести, поза – усе це передає людині інформацію про готовність психолога допомогти і його впевненість у своїй здатності підтримати. Спокійна і стабільна невербальна поведінка психолога створює атмосферу довіри, яка дозволяє потерпілому хоча б мінімально розслабитися та відкритися для подальшої роботи над своїм емоційним станом.

Також важливим елементом є демонстрація розуміння стану потерпілого. Людина, яка перебуває в кризовій ситуації, часто може відчувати, що її страждання є унікальними, і це може посилити її ізоляцію. Психолог повинен показати, що він розуміє, через що проходить ця людина, визнає її емоції як природну реакцію на кризу, і це допомагає зменшити почуття самотності та безпорадності. Відповідно, перші хвилини комунікації стають критичними для подальшого процесу допомоги.

Психологічне реагування в епіцентрі бойових дій має враховувати вплив різних форм шоку, зокрема гострого стресового розладу. У перші години після події особа може бути емоційно паралізованою, і її поведінка може коливатися від ступору до агресивної реакції. Завдання психолога – не лише допомогти людині «повернутися до реальності», але й надати змогу зробити перший крок до відновлення від травматичної події [2, с. 98].

Ключовим елементом допомоги є стабілізація емоційного стану постраждалих. Це включає не лише словесні інтервенції, але й роботу з тілесними реакціями, як-от регуляція дихання, зниження фізичного напруження. Методи психофізіологічної стабілізації, зокрема техніки дихання, допомагають знизити рівень кортизолу, що є важливим для відновлення контролю над тілом і свідомістю.

Іншою важливою особливістю екстреної психологічної допомоги є необхідність короткострокових інтервенцій з метою зменшення ризику розвитку посттравматичних стресових розладів (ПТСР). Психологу важливо створити умови для безпечного вираження емоцій та запобігти накопиченню травматичних вражень. Це може включати короткочасну психоедукацію щодо природних реакцій на стрес і травму, щоб потерпілий розумів свої симптоми та їхню тимчасовість [3, с. 154].

Необхідно зазначити, що надання допомоги в зоні бойових дій часто відбувається в умовах браку ресурсів і часу. Психологічні інтервенції повинні бути стислими та орієнтованими на виживання та адаптацію до умов кризи. Це означає, що часом неможливо провести повноцінну терапію на місці, але важливо запустити процес стабілізації та відновлення.

Контекст війни вимагає врахування культурних та соціальних аспектів, зокрема впливу громадських цінностей і переконань на реакції людей на кризу. Психолог має бути обізнаним про можливу стигматизацію психічного здоров'я серед військових і цивільного населення. Це впливає на те, як люди звертаються за допомогою і реагують на психологічні втручання.

Значну увагу треба приділяти роботі з військовими, які часто намагаються уникати проявів слабкості через стереотипи, що можуть заважати їм шукати психологічної підтримки. Екстрена допомога в таких умовах може включати роботу над адаптацією до стресових факторів війни та підтримку в подоланні почуття провини чи тривоги, що часто супроводжує перебування на фронті.

Окремо варто зазначити, що психологічна допомога в умовах воєнного конфлікту потребує спеціальної підготовки фахівців. Психологи повинні володіти техніками кризової інтервенції та бути готовими до надання допомоги в умовах особистої небезпеки. Це може включати роботу з групами людей, а також індивідуальні консультації у польових умовах [4, с. 47].

Важливим аспектом роботи в надзвичайних умовах є підтримка здатності до самовідновлення у тих, хто пережив травму. Психологи допомагають людям виявити власні внутрішні ресурси, які дозволять їм впоратися з психологічними наслідками катастрофи. Цей підхід ґрунтується на ідеї, що багато людей мають природну стійкість до травм і можуть відновитися з мінімальною зовнішньою підтримкою.

Також важливо приділити увагу моральній підтримці, що може мати вирішальне значення для відновлення психічної рівноваги. Люди в стані кризи потребують не лише психологічної допомоги, але й підтвердження значущості їхніх переживань і болю. Визнання їхнього досвіду допомагає побудувати довіру до фахівця і відкрити шлях до глибшої роботи з травмою.

Психологічна підтримка в зоні бойових дій також часто передбачає надання допомоги сім'ям, які втратили близьких або розділені через воєнні дії. Робота із сім'ями може включати навчання технік подолання стресу, підтримку в процесі переживання болісного відчуття, а також допомогу у відновленні міжособистісних зв'язків після конфлікту.

Отже, варто наголосити, що надання екстреної психологічної допомоги в умовах військового стану вимагає від психологів не лише професійних навичок, але й особистої стійкості та здатності до саморегуляції.

Список використаних джерел:

1. Арістов М. А., Шиліна А. А. Особливості надання першої психологічної допомоги в умовах воєнного часу. *Особистість, суспільство, війна*: матер. Міжнар. психол. форуму (м. Харків, 15 квітня 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 17-19.
2. Довгань Н. О. Перша психологічна допомога: основні дії. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи*: матер. VI Міжнар. конф. (м. Київ, 24-25 вересня 2021 р.). Київ, 2021. С. 45-48.
3. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. та ін. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами: метод. посіб. К. : 7БЦ, 2023. 175 с.
4. Кузікова С., Зливков В., Лукомська С. та ін. Психологічний супровід особистості в умовах війни: навч. посібник. Київ – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2024. 260 с.

Олександр ТАНЦЮРА

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Олександр ШУМЕЙКО

старший викладач кафедри
психології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ «ПРАВИЛ ВІЙНИ» В МЕЖАХ КОНЦЕПЦІЇ Ф. ПЬЮСЕЛІКА

Питання соціально-психологічного впливу війни є одним із ключових у сучасному науковому дискурсі, особливо в контексті посттравматичних розладів та реабілітації військовослужбовців після повернення до мирного життя. Френк Пьюселік, один із засновників нейролінгвістичного програмування (НЛП) та автор концепції психологічної роботи з ветеранами, пропонує унікальний підхід до розуміння «правил війни». Ці правила, які виникають у бойових умовах, мають потужний вплив на психіку учасників збройних конфліктів і часто конфліктують із моральними й соціальними нормами мирного часу. Мета цих тез полягає в аналізі концепції Пьюселіка та її впливу на сучасні підходи до реабілітації ветеранів, а також на соціальну адаптацію військових після завершення бойових дій.

Френк Пьюселік розпочав свою роботу з ветеранами після війни у В'єтнамі, коли зіткнувся з масовими випадками посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед військових [1, с. 154]. Під час своєї роботи він виявив, що війна створює нові соціальні та моральні «правила», які мають глибокий вплив на поведінку солдатів. Ці правила, зокрема, включають спрощення моральних дилем та ухвалення рішень в умовах постійного стресу та небезпеки. Наприклад, на полі бою людина може діяти всупереч своїм моральним принципам, що в мирному житті було б неприйнятним.

Пьюселік наголошує, що у військових формується так звана «бойова мораль», яка базується на виживанні за будь-яку ціну, ефективності виконання бойових завдань та підкоренні інстинктам. Це є необхідним для успішного ведення бойових дій, але після повернення до цивільного життя ці «правила війни» вступають у конфлікт із суспільними нормами, що створює значні труднощі для реінтеграції ветеранів. Однією з найважливіших проблем є неможливість ветеранів адаптуватися до мирного життя, оскільки їхні реакції, побудовані на бойовому досвіді, вже не відповідають умовам мирного часу.

У бойових умовах військові постійно стикаються з ризиками для життя, що веде до хронічного стресу та психологічних травм. «Правила війни» змушують солдатів ухвалювати рішення швидко та зазвичай без часу на

роздуми, що впливає на їхнє сприйняття моралі та етики. Наприклад, Ф. Пьюселік відмічав, що військові дії часто ведуть до так званого «розщеплення» особистості: у бойових умовах людина змушена діяти рішуче та жорстоко, тоді як у мирному житті такі ж дії викликали б сильне почуття провини.

ПТСР є одним із найбільш поширених наслідків таких психологічних змін. Симптоми цього розладу включають нав'язливі спогади про бойові дії, емоційну відстороненість, труднощі у встановленні довірчих відносин, а також підвищену тривожність та агресивність. Пьюселік розробив методологію терапевтичної роботи з ветеранами, яка включає не лише психотерапію, але й роботу з фізичними проявами стресу, такими як напруга в м'язах або порушення сну.

Окрім того, важливою складовою реабілітаційної роботи є підтримка родин військових. Соціальна ізоляція та непорозуміння між ветеранами і їхніми близькими можуть стати додатковим фактором, який ускладнює процес адаптації до мирного життя. Пьюселік наголошував на важливості залучення членів родини до реабілітаційних програм, оскільки саме родинне оточення часто стає першим етапом соціальної інтеграції ветеранів [1, с. 76].

Війна впливає не лише на безпосередніх учасників бойових дій, але й на ширші суспільні групи. Конфлікти призводять до виникнення колективної травми у суспільстві, особливо в тих регіонах, які безпосередньо постраждали від бойових дій. Це проявляється у підвищеній агресивності, відчуженості та недовірі між ветеранами і цивільним населенням. Військові, повертаючись із зони бойових дій, нерідко стикаються з нерозумінням з боку громадськості, яка не переживала того жаху, що й вони. Це призводить до зростання соціальної напруги та викликає труднощі у взаємодії між військовими та цивільними.

Френк Пьюселік пропонував використовувати спеціальні програми психологічної підтримки та соціальної адаптації для пом'якшення наслідків такої соціальної ізоляції. Важливу роль тут відіграють ветерани, які вже пройшли реабілітацію, оскільки вони можуть стати менторами для тих, хто тільки починає цей процес. Крім того, Пьюселік відмічав важливість державної підтримки таких програм, оскільки реінтеграція ветеранів є не лише індивідуальною, але й соціальною проблемою.

Соціально-психологічний аналіз «правил війни» в межах концепції Ф. Пьюселіка дозволяє краще зрозуміти, як екстремальні умови бойових дій впливають на психіку людей. Війна не лише змінює індивідуальну поведінку, але й формує нові соціальні норми, які часто не відповідають мирному життю. Це створює значні труднощі для реінтеграції військових, які змушені жити за новими правилами, конфліктуючи зі старими моральними та соціальними цінностями. Концепція Пьюселіка дає інструменти для розуміння цих процесів та пропонує практичні рішення для подолання психологічних і соціальних проблем ветеранів. Його підхід до роботи з військовими

ґрунтується на поєднанні психотерапії та соціальної підтримки, що допомагає військовим не лише адаптуватися до мирного життя, але й зберегти свою особистість та інтегрувати бойовий досвід у конструктивний життєвий контекст.

Список використаних джерел:

1. Pucelik, R. F., & McBee, A. J. (2024). Reality Wars: Disassociated Stated Therapy. Hamburg : Barefoot Books, 336 s.
2. Бондарев Г. В., Круть П. П. Основи військової психології: навч. посібник. Харків : ХНУВС, 2020. 272 с.
3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: метод. посібник. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.

Тимур КУКАРІН

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,

соціології та педагогіки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Гендерна рівність є важливим аспектом сучасного суспільства, який набуває особливого значення під час воєнного стану. У часи конфлікту гендерні ролі традиційно змінюються, що впливає на суспільне сприйняття жінок і чоловіків. Зокрема, жінки беруть активну участь у військових діях, стаючи на захист своєї країни поряд з чоловіками. Цей факт руйнує стереотипи про те, що лише чоловіки здатні захищати Батьківщину на полі бою. Гендерна рівність під час війни стає не лише соціальною нормою, а й об'єктивною необхідністю, адже кожен здатний робити внесок у спільну справу [1, с. 51].

Військова служба жінок стала звичним явищем, але вона досі стикається з певними перепонами та упередженнями. Чимало жінок ризикують своїм життям на передовій, демонструючи стійкість і витримку, які колись асоціювалися виключно з чоловіками. Проте досі існують стереотипи та проблеми з адаптацією жінок до військових умов. Важливим аспектом є необхідність створення рівних умов та підтримки для жінок на фронті. Така підтримка може включати не лише технічне забезпечення, але й психологічну допомогу, яка допоможе знизити стрес та розвивати стійкість.

Окрім участі у військових діях, жінки активно замінюють чоловіків на робочих місцях у тилу, особливо у тих сферах, де раніше домінували чоловіки. Під час війни традиційний розподіл праці між статями зазнає змін, що сприяє розвитку гендерної рівності в економіці. Жінки працюють у важкій промисловості, на будівництві, у сфері транспорту та інших сферах, які раніше вважалися суто чоловічими. Це акцентує на їхній здатності працювати у стресових умовах і брати на себе відповідальність у критичних ситуаціях, через що гендерні стереотипи щодо «чоловічих» і «жіночих» професій поступово руйнуються.

Адаптація жінок на традиційно чоловічих робочих місцях приносить нові виклики, серед яких – необхідність розробки спеціальних програм для забезпечення гендерної рівності. Багато з цих робочих місць передбачають фізичну силу та витривалість, що може вимагати додаткового навчання чи адаптації для нових працівниць. З іншого боку, нові умови роботи створюють можливості для професійного зростання жінок у різних галузях. Рівні умови праці сприяють не лише особистому розвитку, а й загальному економічному зростанню. Це демонструє потенціал для створення більш інклюзивного суспільства [2, с. 542].

На тлі воєнного стану важливо також забезпечити підтримку жінок у вигляді відповідного соціального та правового захисту. Жінки, які займають «чоловічі» робочі місця, стикаються з особливими ризиками, пов'язаними з фізичними навантаженнями, умовами праці та моральним тиском. Важливим аспектом гендерної рівності є забезпечення правових гарантій і захисту жінок у цих умовах. Відсутність дискримінації та рівний доступ до ресурсів, медичних послуг і засобів безпеки є ключовими елементами підтримки жінок у різних сферах діяльності під час війни. Це сприяє зміцненню соціальної згуртованості та моральної підтримки населення.

Успішна інтеграція жінок у військову та трудову діяльність під час воєнного стану також позитивно впливає на розвиток гендерної рівності в постконфліктний період. Після завершення конфлікту жінки матимуть більше можливостей продовжити кар'єру у сферах, де вони раніше не були представлені. Це може сприяти створенню нових соціальних ролей та можливостей для жінок, що позитивно вплине на економіку та соціальну структуру суспільства. Успіхи жінок у різних сферах діяльності під час війни є натхненням для подальшої боротьби за рівність у мирний час. Вони слугують доказом того, що суспільство виграє від участі всіх громадян незалежно від статі.

Гендерна рівність під час воєнного стану набуває особливого значення, оскільки вимагає перегляду традиційних ролей жінок і чоловіків у суспільстві. Жінки активно долучаються до збройних сил, беручи на себе бойові обов'язки, що раніше були прерогативою чоловіків. Це змінює уявлення про роль жінок у військовій сфері та сприяє руйнуванню гендерних стереотипів, які обмежували їхні можливості. Крім того, жінки обіймають

посади в різних цивільних галузях, заповнюючи вакантні місця, які раніше були переважно чоловічими. Така активна участь жінок у воєнний час показує їхню здатність адаптуватися до різних професійних викликів і долати упередження [3, с. 54].

Війна також сприяє важливим змінам у сфері трудового законодавства та дотримання стандартів, таких як ДСТУ, що забезпечують рівні умови праці для обох статей. Державні стандарти враховують специфіку різних професій, забезпечуючи безпечні та відповідні умови для жінок і чоловіків на всіх робочих місцях. Завдяки цим нормам працівники обох статей отримують рівний доступ до ресурсів та інструментів для виконання своїх обов'язків. Це стосується як військових професій, так і цивільних сфер, що вимагають фізичної витривалості та технічної підготовки. Дотримання таких стандартів сприяє формуванню інклюзивного середовища, яке підтримує рівні можливості для всіх.

Суттєвою є й роль жінок у громадських ініціативах та волонтерстві, де вони активно допомагають військовим і підтримують громадян. Участь жінок у таких процесах не лише підсилює соціальну підтримку, а й сприяє розвитку лідерських якостей та розширенню їхнього впливу на суспільство. Жінки організовують збори допомоги, координують логістичні процеси та надають психологічну підтримку, що є надзвичайно важливим в умовах війни. Так вони стають важливою опорою для всієї країни, демонструючи, що їхній внесок є рівноцінним чоловічому. Це ще раз підтверджує необхідність гендерної рівності, особливо у кризові періоди, коли внесок кожного є життєво важливим для суспільства [4, с. 123].

Отже, гендерна рівність під час воєнного стану є важливим соціальним процесом, який сприяє зміцненню суспільства та розширенню можливостей для всіх громадян. Жінки активно долучаються до військових і трудових завдань, що доводить їхню здатність і готовність працювати на рівні з чоловіками. Забезпечення рівних умов для всіх під час війни є необхідним для соціального прогресу і сталого розвитку суспільства. Гендерна рівність у цей період формує нові погляди на ролі статей і сприяє соціальній згуртованості. Це підґрунтя для побудови інклюзивного суспільства в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Пінчук І. О. Особливості гендерної рівності здобувачів вищої освіти під час воєнного стану. *Реалізація гендерної політики в умовах суспільних трансформацій*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 27 квітня 2023 р.). Черкаси, 2023. С. 51.
2. Галілей Я. В., Фіалка М. П. Сучасні проблеми гендерної рівності в контексті воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 365-366.
3. Наливайко Л. Р. Гендерна рівність у секторі безпеки та оборони в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2024. № 3. (45). С. 52-55.
4. Петроє О. М., Даниленко Л. І., Ларіна Н. Б. Впровадження європейських стандартів суспільного розвитку в Україні. *Стратегічні пріоритети розвитку України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро, 2015. С. 119-126.

Владіслав КОНОПЛЯ,
Святослав КРУК –
здобувачі вищої освіти
Київського інституту
Національної гвардії України
Оксана СКИБА
старший викладач кафедри
мовної підготовки
Київського інституту
Національної гвардії України

ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ВІЙСЬКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Суїцид, або самогубство, у науковій літературі визначається як «свідомий і навмисний акт, спрямований на припинення власного життя». Еміль Дюркгайм, один із перших дослідників цієї теми, вважав суїцид соціальним явищем, зумовленим як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, зокрема впливом соціальних структур та особистих переживань [2, с. 12].

Сучасний психолог Томас Джойнер, у своїй теорії «Interpersonal-Psychological Theory of Suicide», доповнив це визначення, зазначивши, що суїцидальні думки виникають через поєднання відчуття тягара, соціальної ізоляції та здатності до самопошкодження. Джойнер наголосив, що емоційний стан і міжособистісні стосунки мають вирішальне значення у розвитку таких намірів [6, с. 1293].

Перші згадки про самогубство виникли ще в давнину, у докласових і ранньокласових суспільствах, що вплинуло на ставлення до цього явища. Погляди на життя і смерть, особливо на можливість вибору між ними, відображають еволюцію людства та формування особистості і суспільства. Спочатку поведінка людини була схожою на інстинктивні реакції тваринного світу, де самознищення не пов'язане зі свідомим рішенням. Згодом у суспільстві виникло прийняття самогубства, а з ним – й індивідуальний вибір між життям і смертю як прояв вільної волі. Із появою перших випадків самогубства виникли й різні його оцінки. Наприклад, у примітивних суспільствах самогубства літніх людей, які ставали тягарем для своєї спільноти, вважалися прийнятними. Це явище збереглося в деяких культурах навіть до сучасних часів, як показано, наприклад, у японському фільмі «Легенда про Нарайяму». Така форма поведінки нагадує альтруїстичний суїцид, описаний пізніше Емілем Дюркгаймом у його класичній праці [3, с. 6-9].

Людство протягом усієї своєї історії страждає від наслідків війни. Війна та бойові дії значно впливають на психічне здоров'я людей, які стали свідками таких травматичних подій. Військовослужбовці, ветерани та цивільні, що пережили війну, часто стикаються з такими проблемами, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність і проблеми з адаптацією, які можуть збільшувати ризик суїцидальних думок і вчинків.

У військовій сфері колектив військовослужбовців формується згідно з Конституцією України та військовими статутами. Він об'єднує військових спільними цінностями, завданнями служби й бойовими обов'язками, що виконуються під керівництвом командира із застосуванням зброї та техніки. Такий колектив характеризується дисциплінованістю, згуртованістю, бойовою готовністю і здатністю до ефективного виконання завдань.

Настрій у військовому колективі, як реакція на події та поведінку, значно впливає на загальну атмосферу: позитивний настрій сприяє активності, енергійності та готовності виконувати завдання. Міжособистісні стосунки, такі як дружба чи антипатія, виникають природним чином і не завжди піддаються організаційному контролю, проте вони важливі для підтримки здорового середовища всередині колективу й потребують уваги та розуміння [5, с. 131-133].

Незважаючи на значні зусилля дослідників, проблема прогнозування та профілактики суїцидів залишається невирішеною та потребує подальшого дослідження. Науковці не відкидають жодних запропонованих варіантів і здійснюють масштабні дослідження, використовуючи різноманітні експериментальні підходи. Аналіз опублікованих у 2018-2020 рр. міжнародних досліджень, присвячених суїцидальній поведінці, показав, що розглянуті дослідження є кроскультурними та порівнюють різні аспекти самогубств у представників різних країн, культур та релігій; включають загальну сукупність осіб, таких як військовослужбовці та ув'язнені. Дослідники також проводять лонгітюдні дослідження, що можуть тривати десятиліттями, зосереджуючись на групах ризику, таких як психічно хворі, діти без батьківської опіки, особи, які зазнали насильства та знущань. Дослідження часто включають осіб, на яких вплинули випадки суїцидів: родичів, друзів, близьких за віком до загиблого, правоохоронців, що документують обставини самогубств, медичних та соціальних працівників, які надають допомогу після спроб самогубства, а також людей, які зазнали впливу контенту про суїциди у ЗМІ. У деяких дослідженнях учасникам пропонують уявити ситуацію, коли хтось із їхнього оточення вчиняє самогубство. Також поширені дослідження, що спрямовані на вивчення типових способів суїцидів (зброя, отрута) та ролі контролю за їх обігом та зберіганням як фактора профілактики самогубств [4, с. 29-30].

Результати дослідження показали, що представники першого типу суїцидальної активності є поліакцентуєваними особистостями з домінуючою демонстративною акцентуацією. Акцентуації стають передумовою накопичення негативного життєвого досвіду, виникнення конфліктів і непорозумінь з оточенням, що врешті-решт веде до втрати необхідної підтримки, особливо під час виконання службових завдань в екстремальних (бойових) умовах. Водночас акцентуації є варіантом норми і не вважаються психопатологічним явищем. У деяких ситуаціях вони можуть навіть надавати певні переваги своїм носіям, проте без фахової підтримки ризикують перейти у патологічний стан і спричинити розвиток психопатій чи неврозів.

Отже, психокорекційна робота з акцентуйованими особистостями має не усувати ці риси повністю, а допомогти людині усвідомити свої індивідуальні особливості, ситуації та взаємодії, в яких вона почувається найбільш вразливою, а також дії, що ведуть до цієї вразливості. Це усвідомлення сприяє розширенню та гнучкості сприйняття таких ситуацій і себе в них, що підвищує ймовірність виникнення нових підходів до їх розв'язання.

Варто зазначити, що спроби приглушення акцентуйованих рис, наприклад через соціально-психологічні тренінги чи під впливом критики військового колективу, не забезпечують бажаного ефекту. Таке усвідомлення власної поведінки, особливо якщо вона здається неприйнятною, призводить до зростання контролю за діями, прагнення уникати небажаних реакцій, але разом із цим виникають мета-переживання, почуття провини, почуття меншовартості. В військовослужбовець втрачає спонтанність внаслідок постійного контролю над поведінкою, зменшується швидкість його реагування, що може негативно вплинути на його ефективність під час виконання службових завдань, особливо в бойових умовах. Внутрішні ресурси виснажуються, а накопичені негативні емоції час від часу виливаються, провокуючи конфлікти та створюючи напруження у колективі, що руйнує доступ до підтримки оточення [3].

Суїцидальні тенденції є багатофакторним явищем, яке формується під впливом соціальних, психологічних та міжособистісних чинників. Сучасні дослідження, свідчать, що соціальні структури, міжособистісні стосунки, емоційний стан і відчуття ізоляції мають вирішальне значення у розвитку суїцидальних намірів. Особливо високі ризики спостерігаються у військових і ветеранів, які стикаються з екстремальними умовами, травматичними переживаннями та вимушеною адаптацією. Акцентуації особистості в таких умовах можуть як посилювати негативні наслідки, так і, за умов належної корекції, слугувати основою для розвитку позитивних стратегій реагування [5, с. 237].

До ефективних методів профілактики суїцидальної поведінки серед військових, зокрема, належать:

- своєчасна ідентифікація ризиків (психологічні тести та анонімні опитування допомагають виявити військовослужбовців, схильних до кризових станів);
- консультації з психологами (організація регулярних зустрічей із фахівцями, які надають підтримку військовослужбовцям та їхнім родинам);
- розробка індивідуальних планів адаптації (військовослужбовцям з підвищеним ризиком необхідно забезпечити індивідуальну допомогу під час входження до колективу або після повернення з бойових дій);
- зв'язок із сім'єю (регулярні контакти з близькими через телефон або відеозв'язок сприяють стабілізації психоемоційного стану військових);
- удосконалення умов служби (організація дозвілля, спортивних заходів і культурних програм створює сприятливий моральний клімат у частині);

– освітні тренінги (навчання офіцерів і психологів сучасним методам кризового менеджменту, включаючи світові стандарти, наприклад, досвід Ізраїлю та США);

– гарячі лінії підтримки (програми, такі як «Лінія життя України», забезпечують цілодобову допомогу для кризових ситуацій) [1].

Ефективна профілактика суїцидальної поведінки у військових частинах можлива лише за умови системного підходу: від організації дозвілля до надання кризової психологічної допомоги. Військові підрозділи повинні приділяти особливу увагу формуванню довірливого середовища та підтримці морального клімату.

Список використаних джерел:

1. Головатюк Т. Де можна отримати психологічну допомогу захисникам та їхнім родинам. URL : <https://armyinform.com.ua/2023/03/16/de-mozhna-otrymaty-psyhologichnu-dopomogu-zahysnykam-ta-yihnim-rodynam/>
2. Дюркгейм Е. Самогубство: соціологічне дослідження (пер. з фр. Л. Кононович). К. : Основи, 1998. 519 с.
3. Каневський В. І. Суїцидологія в соціальній роботі: навч. посібник. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 348 с.
4. Мацегора Я. В., Колесніченко О. С., Приходько І. І. та ін. Психологія суїцидальної поведінки військовослужбовців: монографія. Харків : НА НГУ, 2021. 363 с.
5. Федоренко Р. П. Психологія суїциду: навч. посібник (2-ге вид., змін. і доп.). Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 492 с.
6. Ribeiro, J., & Joiner, Th. (2009). The Interpersonal-Psychological Theory of Suicidal Behavior: Current Status and Future Directions. *Journal of Clinical Psychology*, 65(12), 1291-1299.

Ілона КАГДІНА

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЕМОЦІЙНУ СКЛАДОВУ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Воєнний стан, що вводиться в країні через зовнішні чи внутрішні загрози з боку іншої держави або держав, має глибокий вплив на всі аспекти життя суспільства, зокрема на емоційну складову особистості, особливо підлітків. Підлітковий вік є критичним етапом розвитку особистості, коли

формується світогляд, емоційна сфера та соціальні навички. У таких умовах, як воєнний стан, емоційний стан підлітків може зазнавати значних змін через стрес, тривогу, страх, а також втрату почуття безпеки та стабільності у їхньому житті. Оскільки жодна людина, знаходячись у країні де було введено воєнний стан й здійснюються різного виду та масштабу напади, атаки, обстріли та окупації – не може бути впевнена у своєму майбутньому ані на відсоток. А це є надзвичайно сильний тиск на психоемоційний стан, особливо дітей та підлітків. Діти ж проживають такий етап свого життя трохи легше, адже не до кінця розуміють наслідки та повноту ситуації, що відбувається. З підлітками цей процес проходить набагато складніше, адже вони мають розуміння та своє ідеологічне бачення того, що саме відбувається з ними та навколо. Підлітки знаходяться на етапі завершення школи та на початку нового етапу, а саме вибору вищого навчального закладу, але воєнний стан вносить свої корективи. І на жаль, не в кожного підлітка здійснюються свої плани та мрії, оскільки дехто був вимушений емігрувати в іншу країну, переїхати в інше місто, або заклад мрії міг бути знищений ворогом.

Психологічний вплив війни і військових дій на підлітків включає як короткострокові, так і довгострокові наслідки. Підлітки можуть відчувати постійну напругу, стрес, депресію, а також втрату близьких людей чи домівки, що суттєво позначається на їхній психоемоційній стабільності. Водночас важливо враховувати, як на цей процес впливають родина, соціальне оточення, а також індивідуальні особливості кожного підлітка.

В умовах війни на молодь накладаються нові реалії життя, нові обов'язки та нові психічні стани. Ми повинні по максимуму зберегти свою здатність до життєдіяльності, продовжувати виконувати загальноприйняті обов'язки, встигати насолоджуватись життям, розуміти його цінність та піклуватись про своє психічне здоров'я [1].

Це є не легким завданням для кожного дорослого, а для підлітка це в декілька разів складніше, оскільки його світогляд, світосприйняття, самооцінка, особистісні якості, стабільна психіка, індивідуальність, самовираження та інші важливі складові їх життя лише беруть свій початок та перебувають у стані розвитку, тобто не є сталими та конкретизованими. А отже, підліток ще не готовий до різких змін у своєму житті, особливо у негативній формі. Підлітки не підвладні своїм емоціям та настрою, тож воєнний стан руйнує їх надію та мрії власного майбутнього. Підлітковий вік є крихким та тут важливе оточення особи, яка ще формується як особистість, родина, яка допомагає та підтримує, надає поради та спрямовує на правильний шлях. З початком воєнного стану підлітки дуже легко зазнають негативних змін через втрату того, що мали, та через невідомість того, що буде.

Проходячи такий важкий етап життя, особи зазнають руйнівного впливу тривожності на свою життєдіяльність та життєздатність, що негативно відображається на психічному стані. Щоденний ризик загрози життю

призводить до проявів тривожності на людях. В часи воєнного стану тривожність стає нормою, буденністю та звичним способом життя для багатьох людей, не тільки молоді [2, с. 6].

Тривога – це психічний стан, що характеризується емоційним стресом, неспокоєм та невпевненістю, що виникають внаслідок сприйняття реального чи уявного небезпечного чи загрозливого стимулу. Згідно з науковими дослідженнями у галузі психології, тривога може виникати внаслідок різних причин, включаючи стресові ситуації, негативні події, невизначеність, страх або небезпеку. Дослідження показують, що тривога може мати різний ступінь вираженості і може впливати на психологічний, емоційний та фізичний стан людини, її поведінку та життєву діяльність [3].

Одним із основних ефектів воєнного стану є підвищення рівня стресу та тривоги. Підлітки, як і дорослі, піддаються постійному впливу страху за своє життя, безпеку рідних, переживань через можливі зміни у звичному житті. Постійне відчуття небезпеки, інформування про бойові дії та жахливі події можуть призвести до формування хронічної тривоги, безпорадності та надмірної емоційної напруги. Це може проявлятися у вигляді депресії, нервозності, порушень сну, змін у харчових звичках. Окрім того, війна є джерелом серйозних психологічних травм, які можуть тривати протягом усього життя. Підлітки, які стали свідками або жертвами насильства, втратили близьких, пережили руйнування будинків або стали постраждалими та втратили будь-які фізичні можливості – такі події можуть розвивати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Симптоми ПТСР можуть включати спалахи агресії, флешбеки, нічні жахи, емоційну відчуженість і труднощі в соціальній адаптації. Це значно ускладнює процес розвитку особистості та інтеграції підлітка в суспільство.

Підлітки, які стали свідками насильства, зазнають значного психічного стресу. Спостереження за жорстокістю може викликати сильні емоційні реакції, такі як страх, безпорадність та постійне відчуття небезпеки. Такі переживання можуть суттєво вплинути на розвиток тривожності, створюючи глибокі та стійкі зміни в їхній психіці [4].

Вплив воєнного стану на емоційну складову особистості підлітка є багатограним і складним процесом. Війна не тільки порушує стабільність зовнішнього світу, але й змінює внутрішній світ молодої людини, що може призвести до серйозних психологічних проблем. Проте з правильним підходом до підтримки та адаптації підлітків можна мінімізувати негативні наслідки і сприяти їхньому емоційному відновленню, допомагаючи їм зберегти внутрішню стійкість у складний період.

Підсумовуючи, треба зазначити, що підлітки, які переживають воєнні конфлікти, стикаються з численними стресовими ситуаціями, такими як втрата дому, близьких людей, відчуття постійної небезпеки та соціальна ізоляція. Це створює передумови для розвитку тривожних розладів, депресії, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а також зниження емоційної

стабільності та адаптації до соціальних умов. Отже, для зменшення негативного впливу воєнного стану на емоційну складову підлітка необхідно створювати умови для надання психологічної підтримки, розвиток стійкості та забезпечення соціальної підтримки. Забезпечення доступу до терапевтичних методів і належного соціального оточення сприятиме успішному подоланню емоційних труднощів і мінімізації довготривалих психологічних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Астремська І. В., Рожова О. А. Депресія як передумова розвитку психічних та соматичних захворювань. *Габітус*. 2024. № 55. С. 173-177. URL: <http://habitus.od.ua/55-2023>.
2. Астремська І., Фомін А. Теоретичний розгляд тривожних станів в осіб, які постраждали внаслідок військового конфлікту в Україні. *Психологічні студії*. 2023. № 4. С. 5-10.
3. Грицюк І. М., Магдисюк Л. І. Дослідницькі методи в різних галузях практичної психології: навч. посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 248 с.
4. Магдисюк Л. І., Павлова Б. В. Психологічний портрет неповнолітнього правопорушника та особливості його створення. *Психологічні студії*. 2022. № 2. С. 45-49.

Лола НЕМОНОВА

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Останнім часом у суспільно-гуманітарних науках спостерігається зростаючий інтерес до гендерних досліджень. Проте часто виникає плутанина між такими поняттями, як «статеве виховання», «статева соціалізація», «гендерна освіта» та «гендерне виховання», хоча суть досліджуваної проблеми залишається незмінною. Тому важливо уточнити понятійний апарат гендерології. На відміну від статі, яка є естетичним і незмінним біологічним аспектом чоловіка та жінки, гендер розглядається як складний соціокультурний конструкт. Він верифікується через різницю в ролях, поведінці, а також ментальних і емоційних характеристиках, які асоціюються з чоловічістю та жіночістю (типові чоловічі та жіночі якості), що формуються суспільством. Не біологічна стать, а соціокультурні норми та гендерні стереотипи визначають психологічні якості, здібності та види

діяльності, які вважаються прийнятними для чоловіків і жінок, заохочуючи одні і негативно оцінюючи інші. Важливо зазначити, що гендер не є незмінним або універсальним: в різних соціальних контекстах гендерні ролі та стереотипи можуть значно варіюватися [1, с. 220].

Отже, гендер є соціокультурною та символічною конструкцією статі, яка визначає конкретний асоціативний зв'язок, сприяє ефективній комунікації та підтримує соціальний порядок. Інакше кажучи, гендер – це система цінностей, норм і характеристик, що моделюються суспільством і підтримуються соціальними інститутами. Вона охоплює поведінку, стиль життя, способи мислення, ролі та взаємозв'язки між жінками та чоловіками, які індивіди набувають у процесі соціалізації. Ця система насамперед формується під впливом соціального, політичного, економічного та культурного контексту їхнього існування і відображає уявлення про жінок та чоловіків залежно від їхньої статі [2, с. 117].

Актуальність теми гендерних особливостей професійної орієнтації у осіб юнацького віку в Україні, особливо в умовах воєнного стану, на нашу думку, є надзвичайно важливою. По-перше, в умовах війни відбуваються зміни в традиційних гендерних ролях. Жінки беруть активну участь у захисті країни, що змінює суспільні уявлення про їхні можливості та місце в професійній сфері. В умовах війни та економічної кризи молодь стикається з нестабільністю на ринку праці, що може вплинути на їхні професійні орієнтири. Це також може вплинути на доступність освіти та професійної підготовки, але треба зазначити, що війна підвищує попит на фахівців у сфері медицини, психології, логістики, інформаційних технологій та інших галузях, що відкриває нові можливості для молоді. Якщо розглядати цю тематику погляду на психологічні аспекти, то можемо зауважити, що війна викликає стрес і тривогу у молоді, що може вплинути на їхні професійні орієнтири. Потреба в психологічній підтримці стає критично важливою, і молоді потрібні фахівці, які можуть допомогти в цій сфері. На нашу думку, в умовах війни спостерігається зростання усвідомлення важливості гендерної рівності. Державні та недержавні організації працюють над підтримкою жінок у професійній сфері, що може позитивно вплинути на їхню професійну орієнтацію.

Гендерні особливості професійної орієнтації у осіб юнацького віку є важливим аспектом вивчення, оскільки вони можуть суттєво впливати на вибір кар'єри та подальший професійний розвиток молоді. На нашу думку, треба розглянути таке явище, як стереотипи. Суспільні стереотипи можуть формувати уявлення про «чоловічі» та «жіночі» професії. Наприклад, інженерія та технології часто асоціюються з чоловіками, тоді як соціальні професії, такі як вихователь або медсестра – з жінками. Гендерний стереотип – це один із видів стереотипів, заснований на прийнятих у суспільстві уявленнях про фемінізм, тобто жіноче і маскулінізм, тобто чоловіче. Століттями у людей склалися стереотипні уявлення про образ чоловіка та жінки, які досі

поширюються на всіх представників тієї чи іншої статі, незалежно від їх індивідуальних особливостей та віку. Наступним чинником, який має вплив на вибір професії підлітків, є вплив родини, що може суттєво змінювати вибір професії. У деяких культурах є певні очікування щодо того, яку кар'єру повинні вибирати хлопці та дівчата [3, с. 25].

Можемо виокремити також психологічні особливості професійної орієнтації в осіб юнацького віку [4, с. 169]:

1. Підлітки формують свою гендерну ідентичність, що може впливати на їхні професійні інтереси. Наприклад, дівчата можуть віддавати перевагу професіям, які пов'язані з комунікацією і допомогою, у той час як хлопці можуть бути більш схильні до технічних спеціальностей.

2. Гендер може впливати на рівень впевненості молоді у своїх здібностях. Дівчата часто демонструють меншу впевненість у STEM-навичках, що може вплинути на їхній вибір кар'єри.

Але треба зазначити, що в умовах сьогодення, зі зміною суспільних норм спостерігається поступове збільшення кількості жінок у традиційно чоловічих професіях, таких як інженерія та технології. Це відбувається завдяки зміні суспільних норм, підтримці освітніх ініціатив, змінам у медіа та розвитку кар'єри. На нашу думку, цей процес є важливим кроком до досягнення гендерної рівності та подолання стереотипів у професійній сфері.

Отже, можемо зробити висновок, що актуальність теми гендерних особливостей професійної орієнтації у юнацькому віці в Україні в умовах воєнного стану зумовлена змінами в суспільстві, економічними викликами, адаптацією освітніх програм і необхідністю підтримки гендерної рівності.

Важливо досліджувати цю тематику, щоб забезпечити молоді можливість обирати професії, що відповідають їхнім інтересам і здібностям, а також враховувати сучасні потреби країни. Гендерні особливості професійної орієнтації у юнацькому віці визначаються багатьма факторами, включно з соціальними стереотипами, психологічними аспектами, освітніми можливостями та впливом медіа. Важливо працювати над подоланням цих бар'єрів, щоб забезпечити молоді рівні можливості для вибору професії, що відповідає їхнім інтересам і здібностям.

Список використаних джерел:

1. Олійник Н. М., Імбер В. В., Білик Т. І. Гендерні особливості ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2022. С. 217-225.
2. Барчій М. С., Воронова О. Ю., Пензелик В. С. Гендерні особливості ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти. *Становлення особистості професіонала у постковідному просторі*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Мукачєво, 12-13 травня 2022 р.). Мукачєво : МДУ, 2022. 199 с.
3. Мілорадова Н. С., Мовміга Н. К. Гендерні особливості професійного становлення особистості студента. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. № 3. С. 22-32.
4. Ламаш І. В. Гендерні дослідження професійної діяльності у зарубіжній психології. *Вісник Національного університету оборони України*. 2011. № 4. С. 166-171.

Софія НОРОХА

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

РОЛЬ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Юридична психологія є важливою галуззю, яка досліджує психологічні аспекти права, правосуддя та юридичного процесу. В умовах війни, коли порушення прав людини стають частими та системними, роль юридичної психології набуває особливого значення. Вона допомагає зрозуміти, як психологічні чинники впливають на поведінку як індивідів, так і груп, а також як ці фактори можуть бути використані для захисту прав людини.

Сучасні соціальні реалії постійно змінюються під впливом економічних, політичних та культурних чинників. Юридична психологія має на меті розуміння цих змін і їх впливу на правову систему. Наприклад, зміни в соціальному сприйнятті прав людини, гендерних прав, екологічних питань та інших соціально значущих тем вимагають від юристів не тільки знання закону, але й усвідомлення психологічних аспектів, що лежать в основі цих питань. Юридична психологія аналізує, як психологічні фактори впливають на правозастосування [1, с. 75]. Наприклад, поведінка свідків на судових процесах, мотивація злочинців, а також відношення громадськості до правових норм є важливими аспектами, які потребують глибокого розуміння. Ігнорування психологічних чинників може призвести до спотворення правосуддя та недотримання прав людини. Однак важливо наголосити, що все, що не належить до юриспруденції, знаходиться поза межами юридичної психології. Наприклад, загальні соціальні проблеми, що не мають безпосереднього стосунку до правових норм чи їх застосування, не можуть бути предметом дослідження цієї науки. Це обмеження є важливим для збереження фокусу на юридичних аспектах, оскільки інакше втрачається предметність науки [2, с. 69].

Під час війни правозахисні організації стикаються з численними викликами, пов'язаними з насильством, страхом та травмою. Юридична психологія допомагає вивчити, як травматичний досвід впливає на свідків, жертв і правозахисників. Наприклад, зрозумівши психологічні механізми, які діють у постраждалих від війни, правозахисники можуть краще адаптувати свої програми допомоги, надаючи необхідну підтримку та ресурси.

Правозахисники, які працюють в умовах війни, часто зазнають значного стресу. Юридична психологія пропонує інструменти для психологічної підготовки таких фахівців, що дозволяє знизити ризик професійного вигорання та підвищити ефективність їхньої роботи. Тренінги, спрямовані на розвиток емоційної стійкості, можуть значно підвищити їхню готовність до виконання важливих завдань у складних умовах. Юридична психологія також досліджує, як суспільні уявлення про права людини змінюються під впливом війни. Умови конфлікту можуть призводити до зменшення чутливості суспільства до порушень прав людини. Психологічні дослідження можуть допомогти виявити ці зміни та запропонувати рішення для підвищення усвідомлення прав людини серед населення. Профілактика порушень прав людини та створення механізмів їхнього захисту в умовах війни вимагають уважного аналізу соціально-психологічних факторів [3, с. 8].

Юридична психологія відіграє ключову роль у забезпеченні прав людини під час війни. Вона дозволяє зрозуміти психологічні аспекти, що впливають на поведінку людей у конфліктних ситуаціях, а також забезпечує засоби для підвищення ефективності роботи правозахисників. Учасники правозахисної діяльності повинні враховувати психологічні чинники для забезпечення належного захисту прав людини, що в свою чергу сприятиме зменшенню насильства і поліпшенню загальної ситуації в умовах конфлікту [2, с. 14].

Юридична психологія сприяє розумінню важливості прав людини в умовах війни та впливу соціальних уявлень на їх реалізацію. Освіта та просвітницькі кампанії, засновані на психологічних принципах, можуть підвищити усвідомленість населення щодо своїх прав і обов'язків, а також щодо механізмів захисту прав людини в умовах війни. Важливо, щоб юридична психологія стала невід'ємною частиною правозастосування в умовах війни. Інтеграція психологічних знань у юридичну практику допоможе створити більш гуманну та ефективну правову систему, що відповідає потребам суспільства і захищає права людини.

Отже, юридична психологія є важливим елементом у забезпеченні прав людини під час війни. Її застосування дозволяє глибше розуміти психологічні аспекти конфлікту, забезпечувати підтримку постраждалим, підвищувати ефективність роботи правозахисників і сприяти формуванню правосвідомості у суспільстві. У контексті сучасних викликів, з якими стикається світ, роль юридичної психології в захисті прав людини стає особливо актуальною та необхідною.

Список використаних джерел:

1. Жовтюк О. Особливості проведення допиту свідків і потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни. *Юридична психологія*. 2024. С. 101-109.
2. Жос Б. О. Актуальні проблеми криміналістики та юридичної психології. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 89.
3. Швець Д. В. Кар'єра поліцейського в умовах війни: виклики та перспективи. *Особистість, суспільство, війна*: матер. Міжнар. психол. форуму (м. Харків, 26 квітня 2024 р.). Харків : ХНУВС, 2024. С. 351-355.

Анастасія ЛІСНЯК

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА НАДІЙНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Працівники Національної поліції України щодня стикаються з різними загрозами як фізичного, так і психологічного характеру. У період воєнного стану особливо важливою стає психологічна готовність та надійність співробітників Національної поліції України. Саме в екстремальних умовах та під час воєнного конфлікту визначається рівень професіоналізму працівників поліції, а саме їх психологічна міцність та витривалість.

Стаття 73 Закону України «Про Національну поліцію України» встановлює вимогу, що особи, які починають службу в Національній поліції, повинні пройти первинну професійну підготовку, що включає психологічний аспект. Також закон визначає, що поліцейський повинен мати високі професійні навички, включно з розумінням психологічних аспектів особистості працівника [1].

Психологічна підготовка – це тривалий процес, який починається на етапі первинного професійного навчання і продовжується протягом усієї кар'єри. Завдяки професійній психологічній підготовленості кожен поліцейський заздалегідь готується до роботи в екстремальних умовах воєнного стану. У таких ситуаціях важливо зберігати психологічну стійкість для виконання службових обов'язків. Психологічна стійкість включає «психологічну надійність», яка охоплює такі риси, як упевненість у собі та своїх діях, готовність виконувати функції в екстремальних умовах, самовладання, контроль над емоціями та здатність ухвалювати самостійні рішення [2, с. 122].

Основними завданнями психологічної підготовки є такі:

- активація психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях та бойової готовності до служби під час воєнного стану;
- розвиток усвідомленості;
- підвищення моральної витримки;
- здатність зберігати спокій у стресових умовах;
- вміння адекватно оцінювати події, що виникають під час надзвичайних ситуацій або воєнних дій;
- готовність оперативно застосувати зброю, спеціальні засоби або фізичну силу у випадках екстремальної загрози для життя чи здоров'я.

Психологічні виклики, з якими стикаються поліцейські під час воєнного стану, включають:

1. Емоційний стрес, спричинений постійною небезпекою, високим рівнем відповідальності та необхідністю несення служби.

2. Загроза масового поранення та небезпека для громадян. Навіть в умовах кризової ситуації поліцейські повинні забезпечувати публічний порядок.

3. Потенційний розвиток паніки серед населення в зонах активних бойових дій, де поліцейські повинні зберігати спокій і контролювати ситуацію.

4. Підвищена психічна напруга внаслідок великого навантаження на розумову та фізичну працездатність поліцейських, що може викликати втому та стрес в умовах воєнного стану [3, с. 670].

Працівники поліції належать до професій з високим ризиком, що супроводжується значним рівнем напруги та стресу. Важливе значення має професійна підготовленість, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, коли психологічна стійкість працівників поліції відіграє критичну роль. Для успішного виконання службових обов'язків і збереження психічного здоров'я важливо, щоб у поліцейських був належний рівень психологічних знань, навичок і вмінь. У сучасних умовах актуальним є питання емоційної та психологічної стійкості правоохоронців. Психологічна надійність поліцейського в екстремальних умовах воєнного стану є критично важливою ділянкою їхньої професійної підготовки. В екстремальних умовах під час воєнного стану поліцейські стискаються з великим тиском, стресом. Важливо, щоб вони мали відповідні навички та стресостійкість для ефективного функціонування в таких умовах. Тренування управління стресом, комунікаційні та конфліктні навички, а також робота з психологами можуть допомогти підвищити психологічну надійність поліцейських в екстремальних умовах. Важливо, щоб вони мали відповідні навички та стресостійкість для ефективного функціонування в таких умовах [4, с. 83].

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

2. Швець Д. В. Психічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (м. Харків, 30 березня 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 226-229.

3. Ващишин П. В., Шинкаренко І. О. Психологічна підготовка працівників поліції. *Modern problems of science, education and society: The 5 th International scientific and practical conference* (Kyiv, July 17-19, 2023). Kyiv : SPC «Sci-conf», 2023. С. 696.

4. Ісаєва О. В., Іншеков М. В. Сучасні питання вдосконалення психологічної підготовки Національної поліції України в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 травня 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 83-85.

Альона КОЦ

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ СКОЄННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Воєнний час характеризується нестабільністю, напруженням та змінами в соціально-економічному устрої країни. У таких умовах зростає ймовірність вчинення насильницьких злочинів, які часто не обмежуються звичайними кримінальними проявами, а містять елементи військових злочинів і можуть стосуватися як цивільного населення, так і військовослужбовців. Метою цього дослідження є аналіз основних факторів та особливостей вчинення насильницьких злочинів під час війни.

Під час військових конфліктів відбуваються зміни в психоемоційному стані населення, порушується нормальна правова регуляція, а правопорядок стає вразливим через активну діяльність військових угруповань. У воєнний період загострюються різні форми насильства, такі як грабежі, напади, тортури, сексуальне насильство та вбивства, які набувають особливо жорстокого характеру.

Причинами підвищення рівня насильницьких злочинів є:

- послаблення контролю з боку правоохоронних органів;
- збільшення доступу до зброї, що робить потенційних злочинців більш небезпечними;
- травматичний стрес і психоемоційні розлади, які сприяють агресивній поведінці;
- дефіцит ресурсів, зокрема продовольства та базових засобів для виживання [1].

Воєнний час призводить до розширення кола злочинів, що включають:

- воєнні злочини – порушення правил і звичаїв війни, як-то напади на цивільних осіб та інфраструктуру;
- злочини проти людяності – катування, вбивства, депортація, які вчиняються як складова систематичної політики агресора;
- звичайні насильницькі злочини, які отримують більш жорстокий характер через вплив війни.

Військові дії супроводжуються травматичними подіями, що знижують поріг чутливості до насильства. Стан постійного страху і невизначеності змінює психіку, зменшуючи критичність до власної поведінки і підвищуючи агресивність.

Унаслідок війни погіршуються соціально-економічні умови, що може штовхати до злочинної діяльності. Дефіцит життєво необхідних ресурсів, відсутність соціальних гарантій і правопорядку спонукають до злочинів з метою виживання.

Воєнний конфлікт часто включає участь не лише регулярної армії, але й різних збройних формувань, які не завжди дотримуються принципів міжнародного права. Такі групи можуть вчиняти насильство з метою контролю територій або населення, а також для залякування супротивника.

Цивільні особи є найбільш вразливими під час військових конфліктів. Окупація територій супроводжується злочинами, зокрема мародерством, вбивствами, тортурами та сексуальним насильством. Сексуальне насильство, зокрема, стає інструментом демонстрації влади й контролю над противником.

Під час бойових дій серед військових також можуть фіксуватися випадки насильства, спрямованого як на противника, так і на цивільне населення. Причини насильницької поведінки серед військових включають емоційне виснаження, відчуття всюдозволеності, вплив групового тиску та відсутність адекватного контролю.

Для зменшення кількості насильницьких злочинів під час війни потрібні конкретні заходи. Основні рекомендації включають:

1. Посилення правозахисних інститутів – це дозволяє краще документувати злочини і створювати правову базу для їх розслідування.
2. Робота з військовими та цивільними на місцях – тренінги та підтримка, спрямовані на дотримання міжнародного права і норм моралі.
3. Посилення охорони правопорядку на звільнених територіях – відновлення правопорядку забезпечує громадянам безпеку та допомагає уникнути насильства [2].

Статева свобода та статевая недоторканість – одні з базових прав людини, що забезпечують можливість вільного розпоряджання своїм тілом, особистою автономією та відсутністю втручання в інтимну сферу. Охорона цих прав є важливою складовою національної безпеки, адже злочини проти статевої свободи і недоторканості не лише порушують фізичне та психічне здоров'я жертви, але й мають значний вплив на моральний стан суспільства.

Статева свобода визначається як право особи вільно вибирати партнерів для статевих відносин та вирішувати питання, пов'язані з інтимним життям, без стороннього примусу чи контролю. Статева недоторканість передбачає фізичну недоторканість особи щодо статевих дій, забороняючи будь-яке сексуальне насильство чи домагання без згоди.

В Україні відповідальність за злочини, що посягають на життя та здоров'я особи, передбачена розділом II Кримінального кодексу України (далі – КК України). Суспільна небезпечність цих злочинів полягає в тому, що вони завдають шкоду фізичному та психічному благополуччю громадян, порушуючи їх природні права.

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи можна поділити на такі основні групи [3]:

Злочини проти життя особи – це правопорушення, спрямовані на позбавлення або завдання шкоди життю людини. До них належать:

- умисне вбивство (ст. 115 КК України);
- вбивство через необережність (ст. 119 КК України);
- доведення до самогубства (ст. 120 КК України);
- вбивство в стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України).

Злочини проти здоров'я особи – правопорушення, що завдають шкоди фізичному або психічному стану людини, але не призводять до смерті. Основними видами є:

- умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України);
- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК України);
- легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК України);
- катування (ст. 127 КК України);
- побої і мордування (ст. 126 КК України).

Класифікація правопорушень проти життя і здоров'я є важливим елементом для правильного кваліфікування дій підозрюваного, визначення характеру заподіяної шкоди та встановлення відповідного покарання.

Соціальні наслідки злочинів проти життя та здоров'я особи проявляються у завданні значних моральних, фізичних та матеріальних втрат, як постраждалим, так і їхнім родинам. Такі злочини руйнують стабільність у суспільстві, впливають на моральний клімат та породжують атмосферу недовіри і страху. Окрім того, насильницькі злочини часто спричиняють довготривалі психологічні проблеми для потерпілих та їхніх родичів.

Правові наслідки залежать від обставин правопорушення, виду та тяжкості заподіяної шкоди. Наприклад, вбивство вважається злочином з максимально високим ступенем суспільної небезпеки, за яке передбачено суворе покарання – до довічного позбавлення волі. Водночас побої та легкі тілесні ушкодження караються менш суворо, хоча в окремих випадках можуть кваліфікуватися як тяжкий злочин за наявності обтяжуючих обставин [4].

Отже, воєнний час створює сприятливі умови для зростання кількості насильницьких злочинів через ослаблення контролю, психоемоційні зміни у населення та соціально-економічні труднощі. Найбільше від цього страждають цивільні особи, які стають об'єктами злочинів з боку як військових, так і злочинних елементів. Для запобігання насильницьким злочинам у воєнний час необхідно зміцнювати інституційні механізми, забезпечувати правовий захист і розробляти ефективні заходи для стабілізації ситуації.

Вивчення особливостей насильницьких злочинів під час війни та розробка засобів для їхнього попередження є важливим завданням, що сприятиме зменшенню кількості постраждалих та забезпеченню стабільності у постконфліктний період.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. порадник. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.
2. Катеринчук К. В. Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики: монографія. К. : ФОП Маслаков, 2018. 408 с.
3. Кримінальний кодекс України. *Верховна Рада України*. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Гришук В. К., Луцький Т. М., Пасека О. Ф., Самарчук М. В. Кримінально-правова характеристика злочинів проти особи: навч. посібник у схемах. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 64 с.

Владислава МАКАРЕНКО

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану працівники поліції опиняються в особливо складних і небезпечних обставинах, що значно впливає на їх психічне здоров'я. Підвищений рівень стресу, фізичні та емоційні навантаження, а також постійне перебування в умовах ризику можуть призвести до серйозних психологічних наслідків. Для забезпечення ефективності виконання службових обов'язків і збереження психоемоційної рівноваги правоохоронців важливо організувати системну психологічну підтримку. Вона включає як превентивні заходи, так і безпосередню допомогу у подоланні кризових ситуацій. Тому питання психологічного супроводу поліціантів під час воєнного стану є актуальним і потребує особливої уваги з боку фахівців.

Перебуваючи в постійному стресі, у поліцейських можуть виникнути психологічні проблеми, включаючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Незважаючи на надмірний стрес і тривогу, багато поліцейських відчують велику відповідальність і гордість, за свою професійну діяльність. Вони відчували, що їхнє завдання – це захистити свою країну та свій народ. Це почуття є могутнім каталізатором, який допомагає їм впоратися із труднощами та викликами, що постали на їхньому шляху[1,с.78-79]. Уміння

своєчасно визначати наявність психологічних проблем у співробітників поліції, готовність виявити увагу до їх душевного стану та допомогти, за необхідності, зняти стрес мають посісти важливе місце у діяльності підрозділів Національної поліції [5, с. 65]. Особи з деструктивною постстресовою трансформацією особистості після перебування у небезпечних для життя умовах проявляють чітко виражені симптоми ПТСР і, безумовно, потребують психологічної допомоги. Для цих співробітників перебування у звичних (неекстремальних) умовах стало являти великі труднощі. Більш того, вони бажають знов опинитися у небезпечних умовах. У них виявляється ціла низка негативних поведінкових реакцій з агресивним або ворожим ставленням до оточення. Для таких співробітників притаманні надмірно загострені співчуття подразливості та образливості [2, с. 148]. Одним з аспектів є психологічні дослідження працівників поліції щодо їх психоемоційного стану, виявлення проблемних ситуацій під час виконання своїх посадових обов'язків, дослідження характеру психологічного клімату в колективі та навіть проблеми в особистому житті, які також можуть негативно впливати на психологічний стан працівників силових структур [4, с. 256].

Важливим концептуальним кроком для розуміння емоційного стану поліцейських під час військової агресії є концепція психологічної резиліентності. Резиліентність – це спроможність індивіда адаптуватися до стресових ситуацій, травматичних подій або агресивних умов життя [3, с. 413]. Психологічна резиліентність є критичним чинником, який дозволяє поліцейським не тільки адаптуватися до стресових ситуацій, але й ефективно виконувати свої обов'язки під час війни. Вона включає здатність швидко відновлюватися після негативних переживань, зберігати емоційну стійкість і не втрачати контроль над ситуацією. Розвиток резиліентності може зменшити ризик виникнення посттравматичних стресових розладів і сприяти кращій адаптації до умов воєнного стану. Водночас, важливо враховувати, що не всі працівники поліції мають однаковий рівень резиліентності, і деякі з них можуть потребувати індивідуальної психологічної підтримки для розвитку цієї здатності.

Психологічна підтримка може включати різні форми втручання: від індивідуальних консультацій і тренінгів з управління стресом до групової психотерапії та реабілітаційних програм для подолання наслідків травматичних подій. Окрім того, організація системи підтримки на рівні колективу є ключовою, оскільки саме взаємодія з колегами та відчуття спільної мети можуть стати важливим ресурсом для поліцейських у важких ситуаціях. Роль керівників і психологів полягає у своєчасному виявленні ознак стресу чи емоційного вигорання у працівників та наданні їм необхідної допомоги. Відповідно, психологічний супровід працівників поліції в умовах воєнного стану має бути комплексним і системним, орієнтованим як на попередження психічних розладів, так і на відновлення психоемоційного стану після пережитих кризових ситуацій.

На сьогодні практичні психологи мають завдання забезпечити працівників поліції необхідними ресурсами та підтримкою для роботи в складних і потенційно травматичних умовах військової агресії. Це не тільки сприятиме кращій адаптації поліцейських до викликів, але й підвищить загальну ефективність правоохоронної системи та рівень безпеки громадян.

Отже, забезпечення психологічної підтримки працівників поліції в умовах воєнного стану є ключовим аспектом їхньої здатності ефективно виконувати свої обов'язки. Високий рівень стресу та постійна небезпека можуть мати серйозні наслідки для психічного здоров'я правоохоронців, що потребує цілеспрямованого підходу до надання психологічної допомоги. Розвиток резилієнтності, своєчасне виявлення ознак емоційного вигорання, впровадження превентивних заходів та реабілітаційних програм є необхідними для підтримання психоемоційної рівноваги працівників. Комплексний підхід до психологічного супроводу не лише сприятиме благополуччю самих поліцейських, але й забезпечить підвищення ефективності правоохоронної системи та безпеки громадян загалом.

Список використаних джерел:

1. Макарова О. П. Емоційний стан працівників поліції під час військової агресії в Україні. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України*: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Харків, 30 травня 2023 р.). Харків : НА НГУ, 2023. С. 78-81.
2. Шинкаренко І. О. Посттравматичні стресові розлади у співробітників ОВС, що брали участь у зоні проведення антитерористичної операції. 2017. С. 147.
3. Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності: монографія. Чернівці : Наші книги, 2013. С. 415.
4. Скляр О. С. Важливість психологічної підготовки поліцейських для вирішення тактично-оперативних завдань в умовах воєнного *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*: зб. наук. пр. Харків : ХНУВС, 2022. С. 255-258.
5. Шинкаренко І. О. Психологічні рекомендації працівнику Національної поліції під час дій в екстремальних умовах: наук.-метод. рек. Дніпро : ДДУВС, 2020, С. 56.

Владислав САВЧЕНКО

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні актуальність питання психологічної безпеки людей в українському суспільстві зумовлена як військовою агресією російських загарбників, так і непередбачуваними наслідками односторонніх, часто гуманістичних криз, проявами науково-технічного прогресу, інформаційним перенасиченням життєвого простору особистості, а також численними природними, техногенними та соціальними потрясіннями, які стають дедалі складнішими. Потреба в психологічній безпеці завжди була й залишається одним з найважливіших викликів для людини. Люди завжди страждали і мусили захищатися від різних загроз і небезпек. Однак, якщо в минулому та частково в сучасності фізичне здоров'я, добробут і засоби до існування були під загрозою переважно в теоретичному плані, то зараз кількість загроз і небезпек, які впливають на психічне здоров'я та психологічне благополуччя, швидко зростає.

Науковий огляд життєстійкості та її психологічних аспектів підкреслює, що життєстійкість є ключовим фактором, що визначає успішність у подоланні життєвих труднощів. У дослідженнях С. Мадді основними компонентами життєстійкості називаються залученість у життєві процеси, контроль над ситуацією та готовність приймати ризики або виклики, які можуть виникнути. Ці компоненти є відносно незалежними, і їхня вираженість впливає на здатність особи переживати стресові ситуації без надмірного напруження. Серед чинників, що впливають на життєстійкість, виділяються різноманітні психологічні, фізіологічні та соціальні характеристики [1].

В умовах воєнного стану особливо важливими стають індивідуально-психологічні характеристики особистості, а також заходи, спрямовані на їх розвиток відповідно до екстремальних умов діяльності. Вважаємо, що розвиток життєстійкості може ефективно допомогти людям з різними локусами контролю успішно справлятися зі стресом та функціонувати в умовах екстремальних ситуацій під час війни [2].

На сьогодні немає єдиного визначення терміна «психологічна безпека». В академічних словниках англійської, французької та німецької мов представлено поняття «персональна (особиста) безпека», яке стосується стану, почуттів та переживань людини щодо її поточного становища та перспектив у майбутньому. Психологічну безпеку особистості зазвичай аналізують через призму «середовищного підходу», тобто через стрес, викликаний суб'єктивними відчуттями дискомфорту у просторі, де перебуває людина. Феномен психологічної безпеки вивчається в низці досліджень, які намагаються розглянути умови її забезпечення з різних позицій [3].

Психологічна безпека особистості є важливою умовою для розвитку її функціональних можливостей, запобігання психосоматичним розладам і самореалізації. Особистість, яка досягла психологічної безпеки, формується як така, що «будує своє життя в контексті єдності з суспільством, природою та всесвітом, реалізуючи свої здібності, ідеали та прагнення через розроблену систему смислової регуляції життя. Вона також готова забезпечити безпеку та підтримку власного здоров'я, перетворюючи небезпеку на фактор власного розвитку» [4].

Життестійкість формується протягом усього життя, тому створення сприятливих умов для існування, навчання та розвитку кожної особистості є основою для розвитку життестійкої поведінки. Освітнє середовище повинно бути емоційно насиченим та мотивувати особистість до отримання знань, пошуку правильних відповідей та рішень, а також до використання відповідних копінг-стратегій під час стресових ситуацій. Подібні цілі також повинні бути присутніми у сімейному вихованні. Як зазначає Т. Ларіна у своїх дослідженнях, щоб у дитини сформувалася небайдужість, активна участь у житті та залученість, стосунки з батьками повинні забезпечувати їй переживання прийняття та підтримки, задовольняти потребу в безпеці та любові, а також створювати умови для реалізації її потенціалу. Взаємодія дитини зі світом повинна включати завдання, які вона може успішно виконати, прикладаючи планомірні зусилля. Батькам слід спрямовувати дитину на вирішення складніших завдань, формуючи в неї мотивацію досягнення та прагнення до успіху. У житті дитини повинні бути зміни, які вона сприймає як різноманітність середовища, а не як загрозу чи хаос, що сприяє формуванню уявлень про різноманітність навколишнього світу [5].

Розвиток професійної стійкості особистості в умовах воєнного стану є критично важливим для підтримки психоемоційного благополуччя. Стратегії, що сприяють цій стійкості, повинні враховувати особистісні особливості та специфіку воєнних викликів. Важливими аспектами є формування позитивного мислення, адаптивності та соціальної підтримки. Інтеграція психологічних тренінгів і програм професійного розвитку може допомогти людям впоратися зі стресом та адаптуватися до змінюваних умов. Таким чином, системний підхід до розвитку професійної стійкості сприятиме ефективній діяльності та відновленню після травматичних подій.

Список використаних джерел:

1. Віхренко В. Особливості життєстійкості осіб з різним локусом контролю в умовах воєнного стану. *Кваліфікаційні магістерські роботи*. 2024. URL : <https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/15046>.
2. Сердюк Л. З., Купрєєва О. І. Психологічні засади підвищення життєстійкості особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2017. № 15. С. 481-491.
3. Nagasu, M., Kogi, K., & Yamamoto, I. (1759). Association of socioeconomic and lifestyle-related risk factors with mental health conditions: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 19(1).
4. Afolabi, O., & Baloguna, A. (2016). Impacts of Psychological Security, Emotional Intelligence and SelfEfficacy on Undergraduates' Life Satisfaction. *Psychological Thought*, 10(2), 247-261.
5. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека: навч. посібник. К. : Марич, 2009. 76 с.

Валерія ЧЕРНОВА

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Екзистенційна криза, що виникає внаслідок війни, має особливо глибокий і деструктивний вплив на психіку дорослих. Війна в Україні, яка призвела до численних жертв, руйнувань, втрати дому, близьких і стабільності життя, є значним джерелом стресу для більшості громадян. Відчуття загрози, безвиході, страху та ізоляції можуть спричинити глибокі психологічні травми, пов'язані з екзистенційною кризою. Дорослі особи особливо вразливі до таких впливів, оскільки їхній життєвий досвід, ідентичність та світогляд формуються на основі стабільності, впевненості в майбутньому та безпеки. Внаслідок війни ці основоположні відчуття порушуються, вносячи хаос і нестабільність у їхній внутрішній світ.

Питання надання психологічної допомоги дорослим під час екзистенційної кризи, спричиненої війною в Україні, є дуже актуальним і потребує глибокого та системного дослідження. Розуміння особливостей такої кризи, ефективних механізмів її подолання та відповідної психологічної підтримки може стати ключем до відновлення психоемоційного благополуччя особистості та сприяти стабільній реконструкції посттравматичного суспільства [1].

Екзистенційні кризи, що мають психологічний вимір, являють собою складний і багатогранний феномен. Вони проявляються як розбіжності між зовнішніми чинниками та поведінкою особистості, а також унікальністю переживань кожної людини. На сучасному етапі розвитку психології відсутній чіткий консенсус щодо методології визначення, діагностики та корекції екзистенційних криз. Проте необхідність створення комплексних методик, які враховують індивідуальні переживання, стає дедалі актуальною. Такі підходи можуть стати ключем до ефективної роботи з екзистенційними кризами, сприяючи психологічному благополуччю та гармонійному розвитку дорослих особистостей [2, с. 34-41].

На основі аналізу психоемоційного стану дорослих, які переживають воєнні події в Україні, було виявлено різну вираженість симптомів тривожності та депресії. Важливим стало встановлення кореляційного зв'язку між інтенсивністю особистісної і реактивної тривожності та глибиною депресивних проявів. Індикатори екзистенційної рефлексії, такі як самодістанціювання і самотрансценденція, показали зв'язок із рівнями тривожності та депресії, що підкреслює складність внутрішнього досвіду особистості в умовах війни та роль екзистенційних цінностей. Також потенціал самовизначення, орієнтований на свободу та відповідальність, виступає чинником, що знижує психоемоційну напругу [3].

В умовах воєнного стану формування особистості професіонала відбувається під значним впливом стресових факторів, що вимагає розвитку психологічної стійкості та адаптивності. Важливими аспектами є здатність управляти емоційним навантаженням та зберігати ефективність у складних ситуаціях. Психосоціальні фактори, такі як підтримка колег і командна робота, грають ключову роль у формуванні особистісних якостей, що сприяють професійному розвитку. Відповідно, акцент на психологічній підтримці може суттєво підвищити рівень адаптації професіоналів у кризових умовах [4].

Важливим аспектом є необхідність постійного навчання та професійного розвитку, що допомагає фахівцям зберігати актуальність своїх навичок у швидко мінливому середовищі. Психологічна підтримка, доступна через тренінги та консультації, може суттєво знизити рівень тривожності та вигорання. Крім того, формування лідерських якостей і здатності до прийняття рішень у кризових ситуаціях стає особливо актуальним, адже це допомагає не лише індивідууму, а й колективу впоратися з викликами війни [5].

Отже, рекомендації щодо самодопомоги пропонують стратегії та методи, що можуть допомогти у психоемоційному відновленні та пошуку нового сенсу життя. Водночас важливо враховувати, що кожна людина є унікальною, тому необхідно обирати підходи, які найкраще відповідають її індивідуальним потребам. Незважаючи на значення власних зусиль, найкращою порадою є звернення до фахівців у галузі психології, якщо це потрібно. Лише поєднання самодопомоги та професійної підтримки дозволяє ефективно долати екзистенційні кризи та знаходити новий шлях до гармонії та благополуччя.

Список використаних джерел:

1. Андроннікова К. А., Луценко О. Л. Нормативно-правові документи України, що регламентують працю психолога у різних сферах практичної діяльності: навч.-метод. посібник. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 68 с.
2. Войтенко О. До проблеми становлення смисложиттєвих орієнтирів зрілої особистості. *Humanitarium*. 2020. № 1 (44). С. 34-41.
3. Серпіонова О. С. Психологічні особливості соціальної ситуації розвитку в юнацькому віці за умов воєнного стану. URL : <http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2150>.
4. Барко В. І. Система психологічної діагностики індивідуальних особливостей персоналу поліції: матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6501/1/27_10_2023.pdf.
5. Живоглядюв Ю., Денисова А. Психологічні особливості професійної самосвідомості військових психологів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 4 (68). URL : <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/download/550/583/1313>.
6. Шинкаренко І. О. Психологічні наслідки впливу на особистість правоохоронця надзвичайних обставин. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3 (118). С. 325-335.

Олександр ШЕВЧЕНКО

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАДАННЯ ДОПОМОГИ ТА ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ

Важливою складовою психологічної підтримки життєдіяльності особистості (групи, організації, суспільства) є розробка та впровадження психологічних технологій як ефективного засобу застосування досягнень психологічної науки в практичній діяльності. В умовах повномасштабної війни рф проти України особливо актуальною стає необхідність створення нових методик надання психологічної допомоги та підтримки, оскільки українське населення живе і працює в умовах невизначеності, постійного стресу, загрози для фізичного та психічного здоров'я, а також змушене поєднувати різні види діяльності (основну та волонтерську), спрямовані на захист країни.

В умовах повномасштабної війни РФ проти України виникла нагальна потреба в розробці нових підходів до надання психологічної допомоги та підтримки, оскільки населення країни стикається з невизначеністю, постійним стресом, загрозою для фізичного та психічного здоров'я, а також необхідністю поєднувати різні види діяльності (основну і волонтерську), спрямовані на захист держави. Це зумовлює потребу у переосмисленні підходів до розуміння сутності психологічних технологій, узагальненні існуючих напрацювань, досягнень та обмежень, а також у визначенні перспектив вирішення цієї важливої наукової та практичної проблеми [1].

На думку експерта з військової психології В. Ягупова, сама війна є джерелом загрози для життя людини, що викликає сильний стрес і призводить до психологічних труднощів або навіть розладів. Як зазначає автор, «неможливо перебувати довгий час у ситуації бойових дій і не відчувати наслідків різних психологічних розладів». Йдеться не про власне захворювання чи особистісні розлади, що виникають в екстремальних умовах, а про негативні наслідки стресу, з якими людина не може впоратися. Ці наслідки можуть надалі спричинити емоційні розлади, труднощі в комунікації та інші психологічні проблеми [2].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що реагування на стрес під час самої події та його подальше переживання в психологічному контексті – це різні процеси. Реагування на стрес містить у собі низку фізіологічних, соматичних, психосоматичних та психологічних реакцій, які виникають безпосередньо в момент стресу або невдовзі після нього. Переживання стресу, з іншого боку, передбачає його психологічне «опрацювання» і усвідомлення не лише під час події, а й після її завершення. Це може проявлятися у спогадах, фантазіях або емоціях, пов'язаних із минулою ситуацією [3, с. 192-194].

В умовах воєнного стресу, який триває в Україні понад рік, можливості для повного переживання цього стресу обмежені через постійні бойові дії та загрози для життя і здоров'я кожної людини. На особистість впливає безліч стресових факторів, і сама ситуація може залишатися непереробленою та неусвідомленою в повному обсязі. У таких умовах стрес і вплив численних стресорів на організм і психіку людини можуть призвести до двох результатів: особистісного зростання і змін унаслідок пережитого або, навпаки, емоційного виснаження, апатії та ризику розвитку емоційних і психічних розладів [4].

Аналізуючи поширення психічних травм і стресових реакцій серед різних вікових груп, було виявлено, що найвищий рівень цих явищ спостерігався у військовослужбовців віком 36-45 років – 24,2 %, тоді як найнижчий – у військовополонених старших за 56 років – 2 %. Люди з обмеженими фізичними можливостями через воєнні ушкодження у всіх категоріях інвалідності свідчать про серйозний вплив війни на здоров'я як військових, так і цивільних, включно з військовополоненими і жителями тимчасово окупованих територій. Серед внутрішньо переміщених осіб (2,2 %) найчастіше відзначалися порушення функцій внутрішніх органів, а серед дітей ВПО – інвалідність категорії А (2,2 %) [5].

Отже, специфіка психологічного стану осіб в умовах воєнного стану характеризується високим рівнем стресу та емоційного напруження. Постійна загроза для життя та здоров'я призводить до розвитку різноманітних психічних травм і стресових реакцій. Важливою є необхідність надання адекватної психологічної допомоги та підтримки, яка враховує індивідуальні потреби кожної особи. Психологічні технології повинні бути адаптовані до умов війни, щоб ефективно справлятися з наслідками стресу. Загалом комплексний підхід до підтримки особистості в цих умовах сприятиме збереженню психічного здоров'я та підвищенню стійкості людей до стресових факторів.

Список використаних джерел:

1. Карамушка Л. М. До проблеми розробки технологій забезпечення психологічного здоров'я особистості в умовах війни. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2024. №. 32 (2). С. 41-58.
2. Кресан О. Д. Психологічне консультування осіб, що постраждали від війни (гуманістичний напрям). *Людина та її реальність*: матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 24-25 листопада 2021 р.). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 68-73. URL : http://www.ndu.edu.ua/storage/2022/%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%95%D0%A2_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD.pdf.
3. Шинкаренко І. Психологічний захист у сучасних умовах стресового середовища. *Проблеми психології діяльності в особливих умовах*: матер. I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 18 квітня 2023 р.). Черкаси : Видавець Третяков О. М., 2023. 256 с.
4. Оніщенко Н., Найпак К. Психогенні втрати в умовах війни: сутність та можливості прогнозування. 2023.
5. Клименко І. С. Аналіз психологічних та медичних характеристик постраждалих внаслідок війни в Україні. *Вчені записки*. С. 154. URL : https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2024/27.pdf.

Тетяна ХИДЬКО

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,

соціології та педагогіки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗАХИСНИКА УКРАЇНИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ СТРУКТУРИ МВС

Формування професійної ідентичності майбутніх захисників України в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, підпорядкованими МВС, є ключовим аспектом підготовки кадрів для забезпечення національної

безпеки. Ці заклади відіграють важливу роль у вихованні курсантів, формуванні у них не лише професійних навичок, але й патріотизму, моральних цінностей та відповідальності за захист держави. Процес професіогенезу включає поступовий розвиток фахових компетенцій, стресостійкості та лідерських якостей, що дозволяє майбутнім офіцерам успішно виконувати службові обов'язки у складних умовах.

Професіогенез правоохоронця розуміється як поступовий, планомірний, поліструктурний, безперервний процес розвитку та становлення фахівця в професійному середовищі, головними параметрами якого є певні базові характеристики, а результатом є високий рівень професіоналізму. Весь процес професіогенезу правоохоронця включає послідовне проходження трьох стадій:

- 1) професійного самовизначення (довузівської);
- 2) професійного навчання (вузівської),
- 3) професійного розвитку (післявузівської) [1, с. 65].

Основу моделі професійно-психологічного супроводження професіогенезу слідчих на стадії професіоналізації становлять:

а) комплексний підхід до профілактики та подолання на кожному з етапів зазначеної стадії негативного впливу нормативних та ненормативних професійних криз на професіогенез слідчого;

б) надання рекомендацій стосовно організаційно-методичного забезпечення службової підготовки, підвищення кваліфікації та атестації кадрів для слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України.

Результатом її запровадження має бути самореалізація працівника у професійному середовищі, що характеризується стійкими, позитивними та зростаючими сценарними тенденціями протягом усього періоду професійного життя [2].

Важливою складовою цього процесу є розвиток стійкої професійної мотивації та внутрішньої готовності до виконання службових завдань у складних і непередбачуваних ситуаціях. У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, підпорядкованих МВС, навчальні програми орієнтовані не лише на здобуття знань, а й на виховання дисципліни, відповідальності та самодисципліни у курсантів. Це сприяє формуванню професійного світогляду, в якому поєднуються правова грамотність, стратегічне мислення та морально-етичні принципи, що є необхідними для служби на благо суспільства. Професійно-психологічна підготовка як один із шляхів формування професійної компетентності спрямована, враховуючи індивідуальні особливості, виявлені під час психологічного відбору, на підготовку нових кадрів до професії та розвиток і підвищення професійної майстерності. Професійно-психологічну підготовку О. Кришевич вважає процесом, який здійснюється для формування та розвитку системи знань, умінь, навичок і професійно значущих психологічних якостей, що забезпечують ефективне виконання професійних завдань, успішне подолання психологічних труднощів, а також взяття врахувати психологічні аспекти [3, с. 18].

Крім того, важливою є психологічна підготовка курсантів, адже вони мають бути готовими до роботи в умовах високого стресу, ризику та фізичних навантажень. Варто зазначити, що негативні емоційні стани одночасно є і передумовами виникнення та розвитку стресів. Дослідження навчальних стресів демонструє, що страх перед майбутніми проблемами провокує появу тривожності, невпевненості, відчуття безпорадності тощо [5, с. 317]. Здатність швидко адаптуватися до змін, ухвалювати рішення в екстремальних ситуаціях і зберігати стійкість перед викликами є невід'ємною частиною професійного розвитку. Виховання почуття патріотизму та особистої відповідальності перед народом і державою також відіграє ключову роль у формуванні майбутніх правоохоронців та військовослужбовців. У цілому професійна компетентність забезпечується шляхом реалізації різноманітних видів професійної компетентності, які являють собою складний комплекс знань, умінь і навичок оперативно-розшукової діяльності, які в більшості випадків взаємопов'язані [4, с. 116]. У цьому контексті ключовим завданням закладів вищої освіти, що підпорядковані МВС, є створення сприятливого навчального середовища, яке максимально наближене до реальних умов служби. Це передбачає не лише теоретичні знання, а й практичні навички, необхідні для ефективного виконання обов'язків. Наприклад, симуляційні тренінги, бойові мистецтва, тактична підготовка та інші види діяльності допомагають курсантам відпрацювати навички, які можуть знадобитися в екстремальних ситуаціях. Однією з важливих аспектів формування професійної ідентичності є також групова динаміка, яка виникає під час навчання. Спільна діяльність, взаємодія з колегами та формування командного духу сприяють розвитку соціальних навичок, що є критично важливими для роботи в правоохоронних органах. Колективні завдання та проекти дозволяють курсантам розвивати комунікаційні вміння, співпрацювати у стресових ситуаціях і ухвалювати зважені рішення.

Важливо акцентувати на морально-етичних аспектах служби. Заклади вищої освіти повинні формувати у курсантів розуміння важливості дотримання етики, прав людини та справедливості у виконанні службових обов'язків. Це стане запорукою не лише професійного успіху, а й довіри з боку суспільства до правоохоронних органів.

Зрештою можна сказати, що формування професійної ідентичності захисника України – це складний і багатогранний процес, який вимагає зусиль з боку всіх учасників навчального процесу. Як викладачі, так і курсанти повинні бути зацікавлені у створенні якісної системи підготовки, що забезпечить високий рівень професіоналізму, моральної зрілості та готовності до виконання складних завдань у службі. Тільки через інтеграцію знань, навичок та цінностей можливо виховати справжніх захисників, готових до будь-яких викликів, що постають перед ними в умовах сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Мілорадова Н. Е. Особливості емоційно-вольової сфери слідчих органів досудового розслідування на вузівській стадії професіогенезу. *VIRTUS*. 2018. № 26. С. 64-69.

2. Мілорадова Н. Е. Психологія професіогенезу слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.06. Харків : ХНУВС, 2019. С. 47.
3. Кришевич О. В. Психологічні аспекти розв'язання конфліктів у слідчій діяльності МВС України: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.06. Київ, 2002.
4. Скрябін О. М. Професійна компетентність працівників карного розшуку та її види. *Наука і освіта*. 2009. № 1 (2). С. 115-119.
5. Шинкаренко І. О. Особливості виникнення та переживання стресових станів у курсантів. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2 (129). С. 315-329.

Нікіта РУХЛО

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Наталія КОМИХ

т.в.о. завідувача кафедри

психології, соціології та педагогіки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат соціологічних наук, доцент

ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ ЯК ФОРМИ ДЕВІАЦІЇ, ЯКІ РЕАЛІЗУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Військові злочини є однією з найсерйозніших форм девіації, що виникає під час збройних конфліктів і воєнного стану. Вони відображають порушення міжнародного гуманітарного права та основних прав людини, які зазвичай повинні дотримуватися навіть у найскладніших ситуаціях. Оскільки війна сприймається як крайня форма конфлікту, в ній часто втрачається межа між правом і безправ'ям, що призводить до появи поведінки, яка виходить за межі соціально прийнятних норм.

У часи війни кардинально змінюється світогляд людини. У моменти небезпеки вона починає діяти зовсім інакше, ніж у звичайному житті, і окремі риси її характеру проявляються в новому світлі. У бойових діях можуть одночасно виникати почуття бойового збудження, радість від атаки, відчуття приреченості та паніки, що часто супроводжується девіантною поведінкою [1, с. 45]. Страх є природною емоційною реакцією на загрозу. У нестандартних ситуаціях почуття небезпеки стає звичним, а те, що здавалося небезпечним раніше, може змінити свою оцінку, ведучи до виникнення нових страхів. Наприклад, страх за свою родину може перетворитися на страх за власне життя, а відчуття боягузтва – на страх бути вбитим.

Поведінка людини під час бойових дій визначається багатьма факторами, які можуть негативно впливати на її загальну поведінку, особливо на девіантну. Серед цих факторів – бойовий стрес, тривалі фізичні та психологічні навантаження, страх тощо. Можна говорити про девіації, які спрямовані на отримання особистої вигоди, задоволення ідеологічних потреб, реалізацію етнічних і релігійних установок, отримання матеріальної винагороди від противника, поліпшення умов свого існування, збереження життя та ін. До цієї групи девіацій належать боягузтво, зрада, добровільна здача в полон і мародерство.

Інша група девіацій складається з вчинків, спрямованих на ухилення від участі у бойових діях з метою збереження життя, здоров'я або з ідеологічних і релігійних причин [2, с. 88]. До таких вчинків належать дезертирство, симуляція нездатності брати участь у боях, членошкідництво, пияцтво, вживання наркотиків та самогубство.

Боягузтво характеризується ігноруванням моральних норм під впливом страху, що може призвести до загрози життю, соціальному статусу особи чи безпеці інших людей. Це самостійна форма девіації, що виявляється в припиненні бойової активності та пошуку безпечного укриття або залишенні поля бою. Боягузтво може стати причиною інших видів девіантної поведінки, таких як дезертирство, самогубства або вбивства товаришів по службі й командирів, які вимагають продовження участі у бойових діях.

Варто зазначити, що боягузтво не слід плутати зі страхом. Страх на війні переживають практично всі психічно здорові люди. Боягуз же ігнорує всі інші стимули, своє минуле і майбутнє, долю товаришів по службі, результат бою і віддається страху повністю. Військові злочини можуть бути визначені як дії, які порушують норми міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту. До них належать навмисні вбивства, тортури, використання заборонених видів зброї, злочини проти людяності, а також напади на цивільне населення чи об'єкти. Такі дії не тільки ставлять під загрозу життя та здоров'я людей, але й порушують основні принципи гуманності, закладені у міжнародних договорах, таких як Женевські конвенції.

Поняття девіації в соціології описує відхилення від встановлених норм і цінностей суспільства. У контексті війни, девіація набуває особливого значення, адже в умовах воєнного стану соціальні, моральні та правові норми можуть бути порушені або спотворені. У цей період особи, які беруть участь у конфлікті, можуть виправдовувати свої дії під впливом емоцій, стресу чи бажання вижити, що призводить до зростання військових злочинів.

Військові злочини стають формою девіації, оскільки вони демонструють відмову від дотримання стандартів, які зазвичай регулюють поведінку у мирний час. Наприклад, військові можуть виправдовувати вбивства цивільних осіб як «допустимі втрати», забуваючи, що міжнародне право захищає населення від насильства під час війни [3, с. 66].

Воєнний стан створює особливі умови, які можуть підштовхувати до вчинення злочинів. Відчуття безкарності, яке виникає внаслідок хаосу і дестабілізації, може призвести до того, що деякі військовослужбовці перестають відчувати відповідальність за свої дії. У таких умовах часто зростає ризик безпосередніх порушень прав людини, включно з тортурами, сексуальним насильством та примусовою працею.

Соціальний тиск, командна ієрархія та ідеологічна пропаганда можуть впливати на особисті рішення військових. Іноді вони можуть вважати, що виконання злочинних наказів є проявом відданості та патріотизму, що далі утворює девіантну поведінку.

Для протидії військовим злочинам, які реалізуються в умовах воєнного стану, важливо розвивати та впроваджувати ефективні правозахисні механізми. Це може включати зміцнення міжнародного співробітництва, створення спеціалізованих трибуналів для розслідування військових злочинів та забезпечення відповідальності осіб, винних у таких правопорушеннях.

Крім того, важливим аспектом є проведення навчань та підготовки для військовослужбовців щодо дотримання міжнародного гуманітарного права. Це може допомогти знизити рівень девіації та спонукати до більш етичного поведінки під час конфліктів.

Військові злочини, як форми девіації, реалізуються під час дії воєнного стану через порушення норм міжнародного гуманітарного права та відмову від соціально прийнятних цінностей. Вони відображають складні психологічні та соціальні процеси, що відбуваються під час збройних конфліктів. Суспільство має реагувати на ці явища, забезпечуючи правозахисні механізми та підвищуючи обізнаність про міжнародні норми, що регулюють ведення війни. Лише так можна зменшити рівень девіації та захистити права людей у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Романишин А. М., Мацевко Т. М. Профілактика відхильної поведінки у військовослужбовців: навч.-метод. посібник. Львів : НАСВ, 2017. 165 с.
2. Неурова А. Б., Капінус О. С., Грицевич Т. Л. Діагностика індивідуально психологічних властивостей та якостей особистості: навч.-метод. посібник. Львів : НАСВ, 2016. 174 с.
3. Дмитренко Н. А., Шкута О. О. Злочинність у Збройних Силах України: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. Херсон : ВД «Гельветика», 2022. 186 с.

Валерій КРАСІЛЬНИКОВ

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Наталія КОМИХ

т.в.о. завідувача кафедри

психології, соціології та педагогіки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат соціологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У світлі початку повномасштабного військового конфлікту в Україні питання навчального процесу набуває особливої актуальності, незважаючи на те, що в умовах пріоритезації виживання основними завданнями для населення залишаються забезпечення безпеки, підтримка збройних сил та держави. Режим виживання вимагає значних фізичних і психічних ресурсів, що суттєво ускладнює як процес здобуття знань, так і адаптацію до змінених умов функціонування освітньої системи.

Проблематика соціально-психологічної адаптації є актуальною та такою, що підпадає під кут уваги багатьох дослідників, як соціологів так і психологів. Науковці Г. Гандзілевська та В. Поліщук стверджують, що дитячі сценарні рішення обумовлюють подальшу соціокультурну адаптацію українських емігрантів [1]. Вчені розглядають різноманітні фактори, що впливають на адаптацію всіх учасників освітнього процесу до навчання. Зокрема, психологічний стрес: постійний страх, тривога, невпевненість у майбутньому, свідчення насильства – все це негативно впливає на психічне здоров'я дітей та підлітків, ускладнюючи їхню здатність до навчання. Соціальні зміни: переселення, втрата близьких, зміна соціального оточення призводять до відчуття ізоляції, самотності та дезорієнтації.

Соціальна адаптація здобувачів освіти в умовах війни становить фундамент для їхнього подальшого особистісного розвитку, оскільки включає не лише пристосування до нових навчальних умов та засвоєння знань, але й адаптацію до зміненого соціального оточення та нових життєвих реалій. Отже, дослідження особливостей соціальної адаптації студентів вищих навчальних закладів в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним і потребує системного наукового аналізу.

Соціально-психологічна адаптація – комплексний процес, який включає як елементи соціалізації, так і інтеграції, що дозволяє індивіду активно включатися у різноманітні структурні елементи соціального середовища, брати участь у розвитку колективної праці, культурного життя та організації

побуту. Процес адаптації учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану характеризується радикальним припиненням звичних життєвих звичок, коли паралельно з академічними обов'язками виникає необхідність забезпечувати власну безпеку, гарантувати захист родини та надавати допомогу державі.

Процес адаптації здобувачів освіти до навчального середовища в умовах воєнного стану є тривалим і багатокомпонентним. Він характеризується кардинальними змінами у способі життя, що зумовлюють необхідність переосмислення пріоритетів та інтеграції нових стратегій виживання. У таких умовах освітня діяльність супроводжується потребою забезпечення особистої безпеки, збереження фізичного та психоемоційного здоров'я, а також активної участі у підтримці держави, зокрема через волонтерську діяльність та залучення до ініціатив, спрямованих на подолання наслідків війни.

Важливим аспектом цієї адаптації є підтримка психічного здоров'я, що безпосередньо пов'язане з розвитком здібностей до самореалізації та індивідуалізації, а також з умінням дбати про власне психоемоційне благополуччя. До ефективних методик підтримки психічного здоров'я належить арт-терапія, орієнтована на мобілізацію внутрішнього потенціалу кожної особистості, сприяючи природному виявленню емоцій та настроїв.

Психологічна допомога – це комплекс заходів, спрямованих на підтримку особистості в умовах емоційного стресу, що включає як суспільну підтримку, так і безпосереднє надання психологічної допомоги. Надання такої допомоги не є виключною прерогативою професійних психологів, оскільки її ефективність значною мірою залежить від рівня психологічної обізнаності, педагогічної підготовки та природної емпатії особи, яка здійснює підтримку.

Фізичний та емоційний стани людини є взаємопов'язаними, що зумовлює їхній взаємний вплив. Під час інтенсивних емоційних переживань можуть спостерігатися зміни у миміці, темпі мовлення, моторній активності, дихальних параметрах, серцевому ритмі, а також можливі прояви слізливості. У зв'язку з цим актуальним є застосування психоемоційних регуляційних практик, серед яких особливе місце посідають рухові вправи. Вони сприяють зниженню рівня стресу, стабілізації емоційного стану та підвищенню здатності особистості до ефективної діяльності.

Запровадження так званих «психологічних хвилинок» у навчальному процесі створює умови для відновлення відчуття безпеки, психоемоційного комфорту та саморегуляції. Регулярне виконання таких вправ сприяє формуванню стійкості до стресових чинників, розвитку емоційної врівноваженості та підвищенню усвідомленості власних почуттів.

Реакції особистості на кризові ситуації залежать від їхніх вікових особливостей та індивідуальних психологічних характеристик. Ключовими показниками адаптаційної здатності є рівень адаптивності, який може варіюватися від високого до низького. У цьому контексті розрізняють адаптивні, неадаптивні та дезадаптивні стани особистості, що визначають ефективність її пристосування до нових умов та стресових ситуацій.

Адаптація здобувачів освіти до навчального процесу у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану є інтенсивним і динамічним процесом, що охоплює різні аспекти соціалізації та психоемоційної стабілізації. Цей процес має комплексний характер і передбачає формування стійких психічних станів, розвиток соціального інтересу, а також набуття навичок, необхідних для виконання освітніх вимог, що висуваються у межах навчальної та виховної діяльності у закладі вищої освіти.

Соціально-психологічна адаптація до освітнього процесу в умовах війни є складним, але досяжним завданням. Завдяки спільним зусиллям педагогів, психологів, батьків та учнів можна створити ситуації для умов навчання і розвитку навіть у найскладніших ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Гандзілевська Г., Полішук В. Роль сценарних установок у процесі соціокультурної адаптації українських емігрантів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2017. № 1 (17). С. 41-47.

Микола КЛІКІН

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ

Наталія КОМИХ

т.в.о. завідувача кафедри

психології, соціології та педагогіки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат соціологічних наук, доцент

СОЦІОЛОГІЯ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Соціологія є незамінним інструментом для сучасного оперативного працівника. Глибоке розуміння соціальних процесів дозволяє ефективніше боротися зі злочинністю та девіантною поведінкою. Аналізуючи соціальні явища, правоохоронці можуть передбачати можливі загрози та розробляти проактивні стратегії. Знання соціології допомагає оперативникам краще розуміти поведінку людей у різних ситуаціях, особливо в умовах стресу та конфлікту. Це сприяє ефективному спілкуванню, встановленню довіри та успішному вирішенню конфліктних ситуацій. Сприяє професійній адаптації правоохоронців. Розуміння соціальних норм, цінностей та очікувань суспільства допомагає уникати професійної деформації та зберігати психологічне здоров'я [1].

Соціальні процеси та зміни в діяльності оперативних працівників поліції є складним феноменом, який охоплює широкий спектр аспектів. Сучасна поліція активно впроваджує інноваційні підходи до взаємодії з громадянами, використовуючи сучасні технології та соціальні мережі для налагодження діалогу та підвищення прозорості своєї діяльності. Паралельно з цим особлива увага приділяється соціальному та правовому захисту поліцейських, що включає не лише регулювання робочого часу та соціальних гарантій, але й забезпечення належної психологічної підтримки. Постійні реформи спрямовані на підвищення професійного рівня поліцейських, впровадження нових навчальних програм та стандартів роботи. Порівнюючи український досвід з міжнародною практикою, можна відмітити тенденцію до децентралізації управління та підвищення ролі громадськості в контролі за діяльністю поліції. Отже, сучасна поліція – це динамічна система, яка постійно розвивається та адаптується до нових викликів, прагнучи забезпечити безпеку та порядок у суспільстві [2].

Глибоке розуміння соціальних структур є невід’ємною частиною успішної роботи поліцейського. Знання соціології дозволяє правоохоронцям ефективніше орієнтуватися в різноманітних соціальних групах, виявляти їхні потреби та проблеми, що сприяє більш адекватному реагуванню на виклики, які постають перед суспільством. Аналізуючи соціальні явища, такі як злочинність, безробіття, міграція, поліцейські здатні виявляти їхні корені та розробляти ефективні стратегії протидії. Це дозволяє їм переходити від реактивного до проактивного підходу в роботі, тобто запобігати правопорушенням, а не лише реагувати на них постфактум.

Соціологічні знання також формують у поліцейських необхідний набір соціальних навичок та компетенцій. Ефективна комунікація, емпатія, стресостійкість та критичне мислення стають інструментами, які допомагають оперативним працівникам встановлювати довірливі відносини з громадянами, вирішувати конфліктні ситуації та ухвалювати зважені рішення навіть в умовах підвищеної напруги. Розуміння соціальних проблем та конфліктів є ключовим для підтримки громадського порядку. Знання соціальних механізмів дозволяє поліцейським не лише виявляти потенційні загрози, але й працювати над їхнім усуненням на корені. Побудова довіри між поліцією та громадою – це один з найважливіших факторів успішної правоохоронної діяльності. Адже саме довіра дозволяє оперативним працівникам отримувати необхідну інформацію, залучати громадськість до співпраці та забезпечувати ефективне функціонування правоохоронної системи в цілому. Соціологічні знання є невід’ємною частиною професійної підготовки поліцейських. Вони дозволяють зробити правоохоронну діяльність більш ефективною, гуманною та орієнтованою на потреби суспільства [3].

Підготовка поліцейських – необхідність розуміння суспільства. Соціологія відіграє ключову роль у підготовці поліцейських, оскільки забезпечує глибоке розуміння складних соціальних процесів, структур та проблем, з

якими правоохоронці стикаються щодня. Завдяки соціологічним знанням майбутні поліцейські здатні ефективніше взаємодіяти з громадою, виявляти причини злочинності та розробляти ефективні стратегії боротьби з нею.

Національна академія внутрішніх справ також приділяє значну увагу соціологічній підготовці поліцейських. У навчальних програмах академії присутні курси, спрямовані на розвиток у майбутніх правоохоронців навичок соціальної взаємодії, розуміння соціальних конфліктів та ефективних шляхів їх вирішення. Особлива увага приділяється соціальній психології та соціальній адаптації, що є надзвичайно важливими для успішної роботи в правоохоронних органах. Для закріплення теоретичних знань студенти беруть участь у різноманітних практичних заняттях та стажуваннях. Наприклад, вони можуть проводити соціологічні дослідження, опитування громадян, що дозволяє їм набути практичних навичок збору та аналізу соціологічної інформації. Такий підхід сприяє розвитку в майбутніх поліцейських здатності розуміти потреби та проблеми громади, а також розробляти ефективні програми взаємодії з нею.

Крім того, соціологічні знання інтегруються з іншими дисциплінами, такими як правознавство та психологія, що забезпечує комплексне розуміння складних соціальних явищ. Це дозволяє поліцейським ефективніше виконувати свої професійні обов'язки та сприяє розвитку в них системного мислення [4].

Соціологічні дослідження відіграють важливу роль у розробці профілактичних програм та стратегій боротьби зі злочинністю. Аналізуючи соціальні фактори, що впливають на рівень злочинності, дослідники можуть виявити основні причини цього явища та розробити ефективні заходи профілактики. Це дозволяє поліції переходити від реактивного до проактивного підходу в боротьбі зі злочинністю та сприяє створенню більш безпечного суспільства.

Соціологічна підготовка є невід'ємною частиною професійної підготовки поліцейських. Вона забезпечує глибоке розуміння соціальних процесів, сприяє ефективній взаємодії з громадою та дозволяє розробляти більш ефективні стратегії боротьби зі злочинністю. Інвестуючи в соціологічну освіту поліцейських, ми робимо крок до створення більш безпечного та справедливого суспільства

Список використаних джерел:

1. Загальна характеристика професійної підготовки працівників оперативних підрозділів. URL : <https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%822-2018-224-232.pdf>.
2. Сучасні стратегії та перспективи оптимізації взаємодії поліції і населення в соціумі. URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/778/1/konf_23_11_2017.pdf.
3. Пампура І. І., Ярема Ю. І. Соціально-психологічні умови професійного становлення працівників національної поліції України. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*. Харків, 2017. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/07_04_2017/pdf/26.pdf.
4. Робоча програма навчальної дисципліни «Соціологія». URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/nmm/2020/gdppd/r5.1.2.pdf>.

Денис ВОЛЯНЮК

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Наталія КОМИХ

т.в.о. завідувача кафедри
психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Соціальна реабілітація військовослужбовців – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення їхнього психологічного та соціального благополуччя після травматичних подій. Ефективність реабілітації залежить від багатьох факторів, зокрема: характеру взаємовідносин з оточенням, можливості залучення до суспільно корисної діяльності, особливостей поведінки під час служби та наявності життєвих інтересів. Соціальна реабілітація спрямована на корекцію світогляду, зміну ставлення до життя та активізацію соціальних цінностей.

Повернення військовослужбовців із зони бойових дій до мирного життя часто супроводжується значними труднощами, пов'язаними з необхідністю адаптації до нових умов і цінностей. Психологічні травми, отримані внаслідок бойових дій, можуть призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу, що проявляється в труднощах із засипанням, кошмарах, дратівливості, відчуженості від оточення та інших симптомах [1]. Крім того, суспільство не завжди готове до зустрічі з ветеранами війни. Відсутність розуміння їхніх переживань, соціальна ізоляція та дискримінація можуть поглиблювати психологічні проблеми і сприяти розвитку дезадаптації. У деяких випадках ветерани можуть відчувати відчуження від мирного життя, не приймати його цінностей і навіть демонструвати асоціальну поведінку. Отже, соціальна реабілітація військовослужбовців є надзвичайно важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу, що містить у собі не тільки психологічну допомогу, але й соціальну підтримку та інтеграцію в суспільство.

Повернення з фронту часто супроводжується глибокими психологічними травмами, що проявляються у різних формах: від постійних кошмарів і тривоги до повної втрати інтересу до життя та соціальної ізоляції. Ветерани можуть відчувати труднощі з адаптацією до мирного життя, оскільки їхній досвід бойових дій кардинально відрізняється від досвіду цивільного населення. Це призводить до відчуття відчуження, непорозуміння з боку оточення та труднощів у побудові нових соціальних зв'язків [2, с. 15].

Повернувшись з фронту, ветерани часто стикаються зі значними труднощами під час пошуку роботи, навіть якщо мають цінний досвід військової служби. Це пов'язано з декількома факторами: відсутністю безпосереднього досвіду роботи в цивільній сфері, застарілими знаннями та навичками, а також дискримінацією за віком, станом здоров'я або ж через стереотипи щодо ветеранів. Часто роботодавці не в змозі оцінити, як військові навички можуть бути корисними в цивільній сфері, що ускладнює процес працевлаштування.

Щоб забезпечити успішну соціальну реабілітацію ветеранів, необхідно застосовувати комплексний підхід, що охоплює як психологічну, так і соціальну підтримку. Це передбачає проведення індивідуальних та групових психотерапевтичних сесій, спрямованих на подолання психологічних травм та адаптацію до мирного життя. Важливою складовою є професійна орієнтація та допомога в працевлаштуванні, що дозволить ветеранам знайти своє місце в суспільстві та відчувати свою соціально-економічну реалізацію [3, с. 51]. Крім того, необхідна розвинена мережа спеціалізованих центрів реабілітації, які надаватимуть комплексні послуги, включно з соціальною адаптацією та підтримкою. Активна участь громадських організацій та волонтерів у процесі реабілітації ветеранів є надзвичайно важливою. Вони можуть створювати підтримувальне середовище, організовувати різноманітні заходи, спрямовані на соціальну адаптацію ветеранів, а також надавати додаткові послуги, які не завжди можуть бути забезпечені державними структурами. Таке партнерство дозволяє створити атмосферу розуміння, довіри та взаємопідтримки, що є невід'ємною частиною успішної реабілітації.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що соціальна реабілітація військовослужбовців – це складний і багатогранний процес, який вимагає спільних зусиль держави, громадських організацій та самих ветеранів. Забезпечення ефективної реабілітації є не лише моральним обов'язком суспільства, але й інвестицією в майбутнє країни.

Список використаних джерел:

1. Шапошникова І. В. Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління*. 2024. № 12.
2. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб. Хмельницький : ХмНУ МОН України, 2018. 46 с.
3. Бриндіков Ю. Л. Соціальна реабілітація військовослужбовців у системі соціальних служб: експлікація до проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. *Теоретичні та методичні аспекти соціальної діяльності*: монографія. Хмельницький : ФОП Цюпак А. А., 2020. Т. 1. С. 45-87.

Для нотаток

Навчальне видання

ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ ЛЮДИНИ

*Матеріали Регіонального науково-практичного семінару
(18 грудня 2024 року)*

Редактор, оригінал-макет, дизайн – *А. В. Самотуда*

Формат 60x84/16. Друк – цифровий.

Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 7,81. Обл.-вид. арк. 8,38.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, т. (056) 370-96-59

Свідectво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024 р.